VETĀLAPAÑCAVIMŚATI

OF

JAMBHALADATTA

जम्भलदत्तकृता

वेतालपञ्चविंशतिः ।

Edited by

N. A. Gore, M. A., Dip. Lib.

VETĀLAPAÑCAVIṀŚATI

OF

JAMBHALADATTA

जम्भलदत्तकृता

वेतालपञ्चविंशतिः ।

Edited by

N. A. Gore, M. A., Dip. Lib.
Secretary,
Board of Extra-mural Studies,
University of Poona

POONA

1952

Published by—
N. A. Gore, M. A. Dip. Lib.
12 Vishnu Sadan,
327 Sadashiv Peth,
Poona 2

Printed by—
J. G. Joshi
Motor Printing Press,
394 Sadashiv Peth, Poona 2

Preface

The *Vetālapañcaviṁśati* of Jambhaladatta was published in Devanāgarī for the first time by Pandit Jivānanda Vidyāsāgara of Calcutta about 80 years ago. That edition is out of print for quite a long time. A critical edition of it, prepared by Dr. M. B. Emeneau, Ph. D., Professor of Indology at the Yale University, U. S. A., was published by the American Oriental Society in 1934. But the text in this edition is printed in Roman types. This highly interesting prose work written in simple Sanskrit was out of the reach of Indian students in schools and colleges and general readers interested in Sanskrit, as they are not trained to read books in transliteration. Even Sanskrit scholars do not find is easy to read a transliterated text and naturally welcome one printed in Devanāgarī. Therefore, I approached Dr. Emeneau with a request to grant me permission to issue the critically edited text in Devanāgarī, as no more manuscripts of the work have since come to light. I offer my grateful thanks to Dr. Emeneau and the authorities of the American Oriental Society for granting me permission asked for. I must make it clear that for the misprints that may be discovered in this edition, I alone am responsible and crave indulgence of the readers for the same. I have added an introduction and notes for which also I am deeply indebted to the edition of Dr. Emeneau.

This edition was sent to the press early in 1947, but due to several difficulties, financial and others, this edition could not see the light of the day for five years ! I hope, the Sanskrit students in high schools and colleges and other readers interested in Sanskrit will give a generous response to this edition and enable me to bring out a second and throughly revised edition, before long.

My thanks are due to Shri. J. G. Joshi, Manager of the Motor Printing Press, for his goodness in allowing me to drag on this edition over five long years !

Poona 2; 1-9-52. **N. A. Gore**

Introduction

1. Different versions of the Vetālapañcavims'ati

The *Vetālapañcaviṁs'ati*, like the *S'ukasaptati* and the *Siṁhāsanadvātriṁs'ikā*, belongs to the class of popular, romantic tales in Sanskrit while the *Pañcatantra* and the *Hitopades'a* belong to the class of didactic tales. Scholars believe that the twenty-five tales of the Vetāla in their original form must have formed a distinct cycle from very early times but that they could not have formed a part of the original *Bṛhatkatha* of Guṇāḍhya, in Pais'ācī language and assigned to a period varying from 1st to 4th century A. D. This view appears probable as the oldest Sanskrit version of the *Bṛhatkathā* viz. the *Bṛhatkathā-s'loka-saṅgraha* of Budhasvāmin, belonging to the 8th or 9th century A. D. does not contain these tales.

These twenty-five tales of the Vetāla known under the title of *Vetālapañcaviṁs'ati* are available to us in five Sanskrit versions. (1) The earliest version is preserved in the *Bṛhatkathā-mañjarī*, (a Sanskrit epitome of the Pais'ācī *Bṛhatkathā*,) of Kṣemendra who belonged to the earlier part of the 11th century A. D. (2) The second version, also belonging to the 11th century A.D., is contained in Somadeva's *Kathāsaritsāgara*, which is another Sanskrit redaction of the *Bṛhatkathā*. These two versions are in verse; but (2 A) there is a short prose recasting of Kṣemendra's version. (3) S'ivadāsa's version is in prose interspersed with verse and probably belongs to the earlier part of the 15th centuary as one manuscript of it is dated 1487 A. D. (4) The version of Vallabhadāsa bears much resemblance to that of S'ivadāsa. From its poor Sanskrit and modern Indian forms and constructions, it is suggested that it has evolved from some translation of S'ivadāsa's version in some Modern Indian language. (5) The version of Jambhaladatta which is

edited here is almost entirely in prose as the number of verses is only 19. This version was critically edited for the first time in 1934, by Dr. M. B. Emeneau, from four manuscripts at India Office Library, Oxford, Calcutta Sanskrit College and Cambridge University Library, and an earlier printed edition of Pandit Jivānanda Vidyāsāgara, Calcutta, 1873. In the preface to this critical edition, Dr. Emeneau states that he has undertaken a study of the *Vetālapañcaviṁs'ati* in all its recensions and we eagerly await the book presenting the results of his scholarly investigation.

2. The Author

As no other work of Jambhaladatta has come to light, and no biographical details are available either in the introductory or concluding portions of the present work, we have practically no information about the life and date of our author. Jambhala is a common name for Kubera, the god of wealth, among the Buddhists. But there is nothing characteristically Buddhistic in Jambhaladatta's version. On the other hand, introductory verses 1–3, pay homage to S'iva, Kṛṣṇa and Viṣṇu, which suggests that he may have been a Hindu. But it is possible to read an indirect salutation to Mañjuśrī, one of the most celebrated of Bodhisattvas among the northern Buddhists. From the first line of the fourth introductory verse, Dr. Emeneau says that Jambhaladatta's *guru* was the "foreign minister" (Sānddhisri) Varadeva. In the final colophon Jambhaladatta himself is referred to as Sāndhis'rī Jambhaladatta, which would mean that Jambhaladatta also was a "foreign minister". In this connection I would like to suggest that *guru* in this context should mean "father" and not "teacher", thus making Jambhaladatta, a hereditary foreign minister of some unknown prince in northern India. On the strength of a manuscript of Jambhaladatta's *Vetālapañcaviṁs'ati*, Dr. Emeneau is inclined to assign to him to the 16th century A. D.

3. Summary

Introductory verses

The first three introductory verses contain salutations to gods S'iva, Kṛṣṇa and Viṣṇu respectively. In the next two verses, Jambhaladatta says that originally he heard these very interesting twenty-five stories from his teacher, out of respect for whom he is writing them in a few well-chosen words and invites all good people to read them for entertainment.

The Frame-story

Once upon a time there was a mighty king named Vikramakesarin or Vikramāditya. A certain ascetic named Kṣāntiśīla, desiring to secure the aid of the king in obtaining some magic powers, made it a practice to offer a *bilva*-fruit to the king, through his servant, every day early in the morning, for twelve years. Once the fruit slipped from the king's hand and he was amazed to discover that it contained five priceless jewels. When the other fruits which had been received during the course of the twelve years were broken open, they too were discovered to contain equally costly jewels. On learning that it was the ascetic Kṣāntiśīla who had been offering these fruits, the king invited him to his presence and asked him what he wanted. The ascetic took the king aside and told him that he required the king's help at magic rites to be performed by means of a corpse possessed by a Vetāla, in a cemetery at night on the fourteenth day of the dark half of the month Bhādrapada. The king granted his request and went to the cemetery on the appointed day. The ascetic asked the king to bring a corpse from a S'iṁs'apā tree, without speaking a word to the Vetāla who possessed the corpse.

When the king went to the tree and tried to pick up the corpse from the branches of that tree, it tried to escape from the grasp of the king. He succeeded, however, in catching hold of it and started towards the ascetic.

Then the Vetāla that dwelt in the body desired to break the king's silence and said, " O king, if you insist on carrying me off, then please listen to a story which I shall tell you. There would be a problem at the end of the story. If you know the answer to the riddle you must tell it to me. Otherwise you will incur great sin. If you do not understand it, however, there is no sin. After having said this, the Vetāla began to narrate the story.

1. The Story of Prince Vajramukuṭa

The king Pratāpamukuṭa of Benares had a son named Vajramukuṭa. One day, the prince Vajramukuṭa went with his friend Buddhiśarira to a forest to hunt deer. As they were resting on the bank of a lake, an extremely beautiful maiden, accompained by her friends came to the same lake. The prince and the lovely maiden fell in love with each other at first sight. While returning she took out a lotus from her lotus-garland and she placed it over her ear, struck it on her teeth and fastened another lotus to her bosom.

When she had gone, Buddhiśarīra noticed that the prince was overpowered by his love for the maiden and consoled him by saying that the maiden also was afflicted by love for him, and had conveyed her love by gestures if not by words. Buddhiśarira interpreted her gestures to mean that she was Padmāvatī, the daughter of minister Dantāghāta of king Karṇotpala of S'ekharadeśa.

Then Buddhiśarira went to that city and won over an old maid-servant by giving her presents. Luckily she happened to be the sister of Padmāvatī's nurse. The old woman was asked to take betal and flowers to Padmāvatī and to convey the following message to her in private, " Those two princes whom you saw on the bank of the lake have come here. " Padmāvatī pretended to be angry with the woman and marked the old woman's face with camphor with her ten fingures. On hearing this report the prince became depressed. But Buddhiśarīra congratulated him upon his good fortune, for the ten marks with camphor

referred to the tenth day of the bright half of the month and the implied suggestion was that they must wait till the dark half of the month. When the woman was sent again, Padmāvatī angrily made three saffron marks on her cheek. The old woman returned and told them what had happened. Buddhiśarīra interpreted the three lines drawn with saffron to mean that the maiden was in the period of her monthly impurity and that three more days must pass before they could meet her.

When Padmāvatī saw the old woman coming for the third time, she ordered her friends to close the gate, to beat the woman with a hundred blows and to drive her out by the road north of the wall near the Aśoka tree in the garden. On learing what Padmāvatī had done to the old woman, Buddhiśarīra explained to Vajramukuṭa that he was invited by the maiden for amorous sport that very night, and the blows and the path of expulsion of the woman indicated the distance and the path the prince himself was expected to follow. Then Vajramukuṭa enjoyed all pleasures with Padmāvatī.

Though beautiful, Padmāvatī was extremely selfish by nature and learning of Vajramukuṭa's great friendship for Buddhis'arīra, she planned to kill him. With a great show of respect she sent to Buddhiśarīra food ,mixed with poison. Being shrewd, Buddhiśarīra found out her wicked plan and informed Vajramukuṭa about it. Getting angry, Vajramukuṭa desired to kill her. But Buddhiśarīra prevented him from doing so, and suggested that they should take her to their country by some clever plan.

At that very time king Karṇotpala's son was eaten by a Ḍākinī. Buddhiśarīra saw an opportunity in this for his plan and asked Vajramukuṭa to take all the ornaments of Padmāvatī, after she had gone to sleep and to make three marks on her right thigh with some instrument. When he had brought the ornaments, Buddhiśarīra told him to try to sell those ornaments and if caught in the act to say that they belonged to an ascetic in the cemetery. Buddhi-

śaira disguised himself as an ascetic and remained in the cemetery.

When Padmāvatī awoke she found out that her ornments had been stolen, and through her father she informaed the king about the theft. Vajramukuṭa was arrested in the attempt to sell the ornaments. When the king ordered Vajramukuṭa to be beheaded for being a thief, he narrated to the king what Buddhiśarīra had told him. Then the ascetic, who was no other than Buddhiśarīra, was produced before the king. He told the king that he had taken the ornaments from a beautiful Ḍākinī while she was eating the young prince and had made three marks on her right thigh with an instrument.

From the three strokes on her right thigh, Padmāvatī was identified as the Ḍākinī who had devoured the king's son. As the king was about to kill her, the ascetic told the king not to incur sin by killing a woman, and to expel her from his kingdom. The king did so and Vajramukuṭa and Buddhiśarīa took Padmāvatī and returned to Benares. But through grief for his daughter Padmāvatī, the minister Dantāghāta and his wife died.

Vetāla asked Vikramāditya to say who was responsible for the death of the minister and his wife. Vikramāditya told him that king Karṇotpala was responsible for their deaths as he did not carefully consider the evidence given by the ascetic. As Vikramāditya had broken the vow of silence, the Vetāla escaped from him and once again went to the S'iṁśapā tree.

2. The story of three young Brahmins

Then as the Vetāla was being carried off again, he told another story to the king.

A brahmin named Agnisvāmin had a beautiful daughter named Mandāravatī. Three Brahmin youths were desirous of marrying her. As all of them were born in noble families and possessed beauty, wealth and other good

qualities, Agnisvāmin could not decide as to to which one of the three he should give his daughter in marriage, and therefore he did not give her to any one of them.

As fate would have it, Mandāravatī died at that very time. After her death, one of the brahmins besmeared his body with her ashes, became an ascetic, and went to another country. The other took her bones and went to various places of pilgrimage. The third built a hut on the place where her body was burnt and always remained there. In course of his wanderings, the first brahmin arrived at the house of a brahmin named Rudraśarman. His wife threw her son into the fire and killed him, because he cried while she was cooking food. Rudraśarman, however, lookd into a book and with a magic incantation from it, restored the child to life. The brahmin ascetic stole the book after dinner, and returned to Mandāravatī's funeral pyre, The second young brahmin also returned from his pilgrimage to the same place. Then the youth with the book of magic collected the ashes and the bones of Mandāravatī and brought her back to life. But once again they all desired to marry her and quarrelled with one another.

The Vetāla asked the king to decide as to which one of the three brahmin youths really deserved to be her husband according to the rules of religious conduct. The king replied that the first youth who revived her with the magic charm was her father, the second who went to holy places with her bones was her son, but the third who waited for her with devotion and remained near the funeral pyre was truely her husband.

As the vow of silence was broken by the king, the Vetāla returned to the tree.

3. The story of a parrot and a mainā

As the Vetāla was being carried along once more, he told the following story.

Candrāvaloka, the king of Magadha gave his daughter named Candraprabhā in marriage to Parākramakesarin the

prince of Pāṭalīputra. The prince had a talented pet parrot who knew the past, the present and the future. The princess, on her part, had a pet *mainā* endowed with all good qualities.

One day, when the prince and Candraprabhā were asleep, the parrot asked the *mainā* for the pleasure of love. But the *mainā* turned down the parrot's request, saying that she hated the company of males as they were ungrateful and hard-hearted. The parrot retorted by saying that all females were ungrateful and wicked. The prince who was awakened by their quarrel and learnt their respective arguments asked the *mainā* to prove her statement.

The *mainā* told the following story to prove her point.

Dhanadatta, a young merchant lost his property by gambling and went to another country. When he arrived in Candanapura, one Hiraṇyagupta gave his daughter Ratnāvatī to him in marriage. After marriage Dhanadatta proceeded to go to his own country, accompanied by Ratnāvatī and her two companions. Hiraṇyagupta had no son, so he gave many jewels to his daughter. On the way, which lay through a dense forest, Dhanadatta took the jewels from his wife and pushed her and her two companions into a well, and went away. Ratnāvatī somehow remained alive but her friends died. Meanwhile some travellers came to the same well to quench their thirst, found Ratnāvatī in it, and took her out. When questioned how she had fallen into the well, she said that a thief had robbed her of her ornnaments and thrown her and her companions into the well, and that her husband had run away through fear of the thief. At her request, the travellers took her to her father at Candanapura. Ratnāvatī did not disclose her husband's crime even to her father, and pined greatly for her husband's company.

After some days Dhanadatta, intent on stealing more money from his father-in-law, returned to Candanapura. Hiraṇyagupta was glad to receive him. But when he saw

that Ratnāvatī was back in her father's house, Dhanadatta became terrified because of the crime he had committed. Ratnāvatī, however, assured her husband that she had not revealed the fact of his crime to her father and entreated him to live with her. When he heard this, Dhanadatta stayed there and enjoyed pleasures in the company of Ratnāvatī. Once, however, when she was asleep, Dhanadatta again took all her jewels and fled. On waking up, she found out that Dhanadatta had deceived her once more. But she loved him so intensely that her heart broke at his departure and she died.

Then the parrot began to narrate a story proving the faithlessness and the wickedness of females.

A merchant named Vasudatta gave his daughter Vasumatī in marriage to Samudradatta. After marriage, Samudradatta went to his city called Tāmraliptikā, for a short period, leaving Vasumatī in her father's house. While her husband was away, Vasumatī was attracted by a handsome young brahmin and brought him into her chamber and enjoyed all pleasures with him.

After a month, Samudradatta returned. On the night of his arrival, Samudradatta and Vasumatī were together in a room. Just then a thief entered that room and remained concealed in the shadow of a lamp, hoping to commit theft when the husband and wife had slept. Samudradatta who was weary on account of his long journey, went to sleep. Vasumatī, however, remained awake, thinking of her paramour and sent a go-between to bring the brahmin youth to her. The go-between noticed that the young brahmin was coming there and informed Vasumatī about it. As the brahmin was entering Vasumatī's house, the gate-keeper mistook him for a thief and struck him with a big stick. The brahmin was fatally wounded, but managed to reach the place where he had met Vasumatī for the past month. Vasumatī also arrived there and finding him seriously wounded, kissed him, in such a way that her nose got into the brahmin's gaping mouth. As fate would have it, just at that moment, the

brahmin's mouth closed in death and Vasumatī's nose was cut off by his teeth. Greatly alarmed, Vasumatī returned to her husband's room, and told her friend what had happened. The friend told Vasumatī to go to her father and to make a false accusation against her husband. As Vasumatī could not explain to her father what had happened, her female friend said, "Samudradatta made fun of Vasumatī and when she did not reply through modesty, he got angry and has cut off her nose." The king who was informed of Samudradatta's supposed crime on Vasudatta's daughter, ordered Samudradatta to be beheaded.

But the thief who had watched everything that had happened, took pity on Samudradatta and informed the king of the whole affair. When the king had learned the truth, he banished Vasumatī, punished her female friend and made the thief the chief police officer of the city, and sent Samudradatta to Tāmraliptikā after giving him many jewels.

Parākramakesarin seemed unable to decide whether males are more ungrateful and wicked than females.

Then the Vetāla asked the king to solve this riddle. Vikramāditya replied that among males one is cruel occasionally, but females are cruel and evil-doers by their very nature.

Having caused the king to break his silence, the Vetāla again went to the tree.

4. The Story of Vīravara

Once there was a king named S'ūdraka. One day while he was seated in the assembly with his ministers, a warrior named Vīravara, accompanied by his wife and children, approached king S'ūdraka for some service. The king was about to send him away bcause he demanded 1500 gold-pieces as his daily salary, but a minister suggested that a few days trial might be given to Vīravara to test his merit and the king appointed him as his servant. Vīravara gave half of his salary to the brahmins, a quarter of it to orphans

and cripples and with the remaining quarter he supported himself and his family.

Once at night, while Vīravara was waiting upon the king as a doorkeeper, the voice of a woman weeping towards the south of the palace was heard. S'ūdraka ordered Vīravara to find out who the woman was. On inquiry, he found out that the woman was no other than Lakṣmī, the goddess of good-fortune of the king. She was weeping as S'ūdraka was destined to die the following morning and there was no other king like him in whom she could reside. She further inforned Vīravara that the life of the king could be saved only if a boy endowed with 32 auspicious marks on the body, was willing to be offered as a sacrifice to goddess Kātyāyanī and the father was prepared to cut off the head of his son, while he was held by his feet by his mother and sister. Vīravara went home and told this to his wife, son and daughter. They all agreed to what the goddess Lakṣmī had said, out of love and loyalty to the king. They went to the place where Vīravara had met Lakṣmī and the son was killed as an offering to Kātyāyanī. In order further to lengthen the king's life and to put an end to their grief, Vīravara, his wife and daughter also cut off their own heads as offerings to the goddess. The king who had secretely followed Vīravara and observed all that Vīravara and his family had done, was greatly touched by their sacrifice and started to cut off his head. But a voice from heaven told the king not to do so and that the goddess was pleased with him. The noble king requested the goddess to bring back Vīravara and his family to life and when that was done, he quietly returned to the palace, unseen. When Vīravara and his family were restored to life, Vīravara took them home and himself returned to the king.

When the king asked him who the woman was and why she was crying, Vīravara simply said that an unhappy woman was crying and that she had been sent away. Then the next day the King told his ministers of the heoism of Vīravara and gave him many rewards and made him the ruler of a province.

Having told this story, the Vetāla asked Vikrama as to who was the nobler of the two: the king S'ūdraka or Vīravara. Vikrama said that Vīravara did his duty as a servant. But S'ūdraka was nobler since he restored to life his servant and his family and made him the ruler of a province. As the king said this, the Vetāla returned to the S'iṁs'apā tree.

5. The story of the three fastidious young brahmins

Then as the Vetāla was again being carried off he told another story to Vikramāditya.

A brahmin named Viṣṇus'arman had three sons, who were respectively fastidious about food, women and beds. Once they quarrelled among themselves for relative superiority and ultimately went to the king of their city. The king decided to test their fastidiousness. The one who was fastidious about food, merely from the smell found out that the food served him was cooked from grains grown near a cemetery. The other who was fastidious about women, discovered from the smell that a beautiful woman who was brought to him, was nourished in her childhood with goat's milk. The third who was fastidious about beds was made to sleep on an excellent soft bed. But the next morning he got up complaining that his back had become red from sleeping on a poor bed full of hairs, and his complaint was found to be true, when his back was examined.

The Vetāla asked the king to decide as to which one of the three was the greatest, he replied that the one fastidious about beds was the best of the three.

As the king spoke these words, the Vetāla went to the S'iṁśapā tree.

6. The story of Somaprabhā

Somaprabhā, the daughter of a brahmin named Hari-svāmin, laid down a condition that she should be given in

marriage only to one who possessed knowledge, skill or courage. Her father, brother and mother, each without the knowledge of the other two, agreed to give her in marriage to three different young brahmins, who fulfilled the condition of Somaprabhā's marriage.

One day, all the three young men came to Harisvāmin's house, desiring to marry Somaprabhā. But Somaprabhā herself was not to be found and her parents lamented for her. But the young man of knowledge discovered with his supernatural powers, that she was abducted by a demon named Dhūmra to a forest in the Vindhya mountain. The man with skill prepared a chariot which was strong enough to be used in the Vindhya mountain and the courageous man mounted on the chariot, overcame the demon and brought back Somaprabhā to her parents. As all the three young brahmins had rendered equally valuable services in the rescue of Somaprabhā, Harisvāmin did not know whom he should prefer as his son-in-law.

Being asked by the Vetāla to solve this perplexing problem, Vikramāditya said that the brave man deserved to be Somaprabhā's husband.

As the king's silence was broken, the Vetāla returned to the tree, once more.

7. The story of King Pracaṇḍasiṁha and the ascetic Sattvaśīla

As the Vetāla was being carried along again, he told another story.

Sattvaśīla, the ascetic, became a very great friend of Pracaṇḍasiṁha the king of Tāmraliptikā by offering him two excellent *āmalakī* fruits. So when the king of Ceylon offered his daughter Kuvalayavatī in marriage to Pracaṇḍa-siṁha, he sent Sattvaśīla to Ceylon to report to him on Kuvalayavatī's beauty. Sattvaśīla went with the man who had come from Ceylon. At that time a storm broke out and the ship in which they were sailing to Ceylon sank in the sea. Sattvaśīla ultimately arrived on a jewelled moun-

tain peak. He saw a beautiful maiden there and fell in love with her. He conveyed his desire to the maiden through one of her female friends. The maiden laughed and through her friend asked Sattvaśila to bathe in her lake. As he did so, he found himself mysteriously transported to the pleasure-lake of Pracaṇḍasiṁha in Tāmraliptikā ! He remained just there pining for her and lamenting. When the king came to know of the plight of his dear friend, he embarked on a ship with Sattvaśīla and went to that same place.

Pracaṇḍasiṁha also fell in love with the beautiful maiden, and she too was smitten with love for him. The maiden, who was named Lāvaṇyavatī showed great hospitality to the king and through her friend offered herself to him. The king accepted her, but when she arrived to enjoy the king's company, he told her that he would like to give her to Sattvaśila who was dearer to him than his very life. Thus at the king's command, she lived in the company of Sattvaśila.

Having told this story, the Vetāla asked Vikramāditya to say which one of the two was nobler, the king or the ascetic ? Vikramāditya replied that Pracaṇḍasiṁha was the nobler, for though he himself had fallen in love with Lāvaṇyavatī, he gave her to Sattvaśila, out of gratitude for the two āmalaka fruits received from him.

As the king Vikramāditya spoke these words the Vetāla escaped from him and returned to the tree.

8. The story of Madanasundrī

Then as the goblin was being carried along, he told another story to Vikramāditya.

Prince Dhavala married Madanasundarī, the daughter of a king named S'uddhapaṭa, through the favour of goddess Gaurī, in a temple in the city of S'obhāvatī.

Then one day S'vetapaṭa, S'uddhapaṭa's son, with his sister Madanasundarī and her husband Dhavala, proceeded

to go to his own country. On their way he came to another temple of goddess Gaurī. Dhavala went into the temple to pay homage to the goddess. Through some irresistible urge, he cut off his head with a sword which he chanced to see there, and presented it to the goddess. As Dhavala did not come out even after waiting for some time, S'vetapaṭa went inside. When he found out what Dhavala had done, he also cut off his own head and offered it to the goddess. Then Madanasundarī, when she saw that her husband and brother did not return, went in and saw them with their heads cut off, and in great grief she too began to cut off her own head. Just then the goddess Gaurī appeared before her, prevented her from doing so and offered to give her what she wanted. Madanasundarī naturally requested the goddess to restore her husband and brother to life. The goddess asked her to set their heads on their shoulders. But through excitement, she joined her husband's head to har brother's shoulder and her brother's head to her husband's shoulder. When by the grace of the goddess, they became alive, Madanasundarī realised her mistake, but it was too late and she did not know what to do.

When the Vetāla asked Vikramāditya to decide as to who should be her husband, the latter replied that the head being superior to all other limbs, the person with her husband's head on his shoulders was her husband and other was her brother.

As the king broke his silence, the Vetāla escaped from him and went to the tree.

9. The story of Anaṅgavatī

Anaṅgavatī, the daughter of king Vīrabāhu, requested her father that she should be married only to a man endowed with courage, magnanimity and righteousness. Then one day four young men belonging to the Brahmin, Kṣatriya, Vais'ya, and S'ūdra castes and all possessed of the qualities desired by Anaṅgavatī came to Vīrabāhu and each of them claimed the hand of the princess in marriage. The king seeing that each of them fulfilled the condition

of Anaṅgavatī was bewildered as to to which one of the four he should give his daughter in marriage.

Being asked to slove this problem, the king Vikramāditya told the Vetāla, that the Kṣatriya boy was the most suitable to marry Anaṅgavatī who was herself a Kṣatriya princess.

As the king spoke these words, the Vetāla went back to the S'iṁśapā tree.

10. The story of Lāvaṇyavatī

The Vetāla who was being carried off again by the king told him one more story as follows :—

Dharmadatta, a merchant's son, fell in love with Lāvaṇyavatī, the daughter of a merchant named Arthadatta. But she was already betrothed to Kandarpa. Still Dharmadatta went to Lāvaṇyavatī and told her how he had fallen in love with her. When he found that she could not be pursuaded to marry him, he made her agree to a proposal that on the very night of her wedding, before her youth was enjoyed by her hasband she, decked with all ornaments, should meet him, without being accompanied by her attendents, and that simply after meeting her he wcnld let her go back to her husband.

While she was going to meet Dharmadatta on the night of her marriage, in keeping with the agreement, a thief stopped her on the way to take off all her ornaments. But when she told him the purpose of her visit, and consented to give the thief her ornaments on her way back. Considering how faithfully she kept her word to Dharmadatta, the thief let her go. When she went a little further, a demon threatened to eat her. She told the demon to devour her on her return from Dharmadatta. Seeing that she was faithfull in keeping her promises, the demon also let her go.

When she met Dharmadatta, he made a respectful salutation at her feet and said that he would not be so

wicked as to destroy her chastity and allowed her to go back to her husband. When she came back to the demon and the thief, they were pleased with her faithfulness to her word and allowed her to return to her husband, unharmed and with all her ornaments intact.

But when she came to Kandarpa, her husband, though smitten with love he would no longer receive her as his wife !

The Vetāla asked the king to decide as to who was the noblest of the three, Kandarpa, the thief or the demon ? The king replied that Kandarpa who allowed Lāvaṇyavatī to keep her promise and to go to Dharmadatta was the noblest of the three.

As the king said this, the Vetāla went back to the S'iṁśapā tree.

11. The story of the three delicate ladies

King Dharmadhvaja of Kāñcanapura had three queens who were very beautiful and extremely delicate. One of them fainted as she was struck with a lotus, and regained consciousness with great difficulty. The second queen appeared to be crushed by the action of the moon's rays and she was cured with great difficulty. A blister appeared on the third queen by hearing the noise of the pounding of grain, and the king was able to cure her blister and bring her back to consciousness with great difficulty.

The king Vikramāditya told Vetāla that the third queen, on whose body a blister appeared merely by hearing a loud and harsh noise was the most delicate of the three queens.

As the king was saying this, the Vetāla escaped and ran back to the tree.

12. The Story of Somas'arman

Devasvāmin, a brahmin of Kusumapura, gave his daughter Vilāsavatī in marriage to Somas'arman. One day when they were sleeping on the terrace of the house, a Vidyādhara named Madanaves'adhara carried off Vilāsavitī, who surpassed the Vidyādharīs by her beauty.

Being unable to find Vilāsvatī, Somas'arman became dejected and went to another country. In the course of his wanderings he came to the house of a brahmin named Padmanābha, who was a minister to the king of that city.

Padmanābha told his wife to pay due respect to Somas'arman and himself went to the king's palace. Although he was invited to take food inside the house. Somas'arman told Padmanābha's wife that he would like to take food outside. He took the food from her and went to the lotus pond ; and putting it down at the root of a tree, he went to fetch water. At that very moment, there fell into his food, poison of a snake which was being carried off by a hawk. But he did not know it and ate food and died as a result of the poison. When Padmanābha came to know of this he became angry with his wife. But she told him what had happened and Padmanābha was deeply grieved, at the death of Somas'arman.

The Vetāl asked the king Vikramāditya to decide as to who was responsible for the death of Somaśarman. Vikrama declared that the Vidyādhara, who abducted Somas'arman's wife and Padmanābha, who went to the king, without showing due hospitality to Somas'arman were responsible for his death.

As the king said this, the Vetāla went back to the tree.

13. The Story of Mūladeva

Then as the Vetāla was being carried along again, he told another story :

Manaḥsvāmin, the son of a bard fell in love with S'as'iprabhā, the daughter of King Nayapāla. After a while

she reciprocated his love. When they went to their respective homes, they pined for each other's company.

Then Mūladeva, the notorious rogue came to the help of Manaḥsvāmin, and gave him a charm by means of which he could take the form of a woman at his will. Having changed Manaḥsvāmin into a girl and himself assuming the form of an old brahmin, Mūladeva went to king Nayapāla. He told the king that the girl was to be his son's bride. He added that as the girl had taken a vow that she should be married only to a man who worshipped lord S'iva at Ujjain, his son had gone to Ujjain. He requested the king to protect the girl by placing her in the apartment of princess S'as'iprabhā until the return of his son. When the king granted this request, Mūladeva went away.

While he remained in S'aśiprabhā's apartment, Manaḥsvāmin secretely became a man again by means of the charm and enjoyed various pleasures with her. Then he became a girl once more, so that the secret could not be known by anybody.

Once Vijayasena, the son of the minister of Nayapāla, saw Manaḥsvāmin in the guise of the girl and fell in love with her, and told his father that unless he married the girl he would not remain alive. Therefore the minister prevailed upon the king to give the girl in marriage to his son. But to fulfill the vow of the girl he had to go to Ujjain to worship lord S'iva.

Then after a few days, Manaḥsvāmin went to Mūladeva, with Mṛgāṅkavatī. By means of the charm, he became an old brahmin, and made S'aśideva, his companion, to take the form of his son, and with him he went to king Nayapāla. He requested the king to return the girl whom he had kept under his protection. As the king could not restore the girl to Mūladeva, he offered to give to his son any other girl he desired. S'aśideva, in the disguise of Mūladeva's son asked for the princess S'aśiprabhā, and the king had no other way but to grant the request.

Mūladeva and S'aśideva took her and went to their dwelling. Then Manaḥsvāmin became very glad in the hope that he would be able to live openly in the company of S'as'iprabhā without any fear. But S'aśideva quarrelled with Manaḥsvāmin saying that since the king had given her to him of his own free will, he would marry her.

The Vetāla asked Vikramāditya to decide as to who was the husband of S'as'iprabhā. The king decided in favour of S'as'ideva, because Manaḥsvāmin had married her in secret where as Nayapāla, the father of S'as'iprabhā had given her to S'as'ideva.

While the king was speaking thus, the Vetāla again went to the tree.

14. The story of Unmādayantī

Unmādayantī was the daughter of Ratnadatta, a merchant of Kanakapura. As she was endowed with all the thirty-two auspicious marks, her father wanted to give her in marriage to Yas'odhana, the king of that city. The king sent a brahmin to see whether she actually possessed the auspicious marks or not. When the brahmin saw that Unmadayantī possessed all the marks and charmed the three worlds, he felt that if the king married her he would abandon all his queens, and neglect the care of the kingdom. So he informed the king that she lacked the auspicious marks. Hence the king did not marry her. Ratnadatta then gave her to the general Raṇadhavala.

One day in the month of Caitra, the king left the people and was playing about in the evening. When Unmādayantī saw him, she remembered that he had rejected her, and she put on splendid ornaments and showed herself to him. When the king saw her, he was smitten with love and when he learnt from his attendent that she was Unmādayantī, he became angry with the brahmin who had conveyed false information about her that she lacked auspicious marks. Then he went to the palace with great difficulty, abandoned all food and continually pined for her alone. When Raṇadhavala knew this, he, of his own

accord, offered Unmādayantī to the king. Though his heart yearned for her, the king thought of the law of the world and refused to accept her. But he could not bear to be separated from her and eventually he died. Through grief for the king Raṇadhavala died and his death resulted in the death of Unmādayantī.

The Vetāla asked the king to decide as to who was the noblest of the three. Vikramāditya replied that the king was most noble for although he could obtain her, he did not take her, as it was not right according to the law of the world and preferred death to an immoral act. While Vikramāditya was saying this, the Vetāla ran back to the tree.

15. The story of Harisvāmin

Then as the Vetāla was being carried along again, he told another story :

Harisvāmin was greatly addicted to gambling and although he had squandered all his father's property by gambling, he did not give up gambling. The keeper of the gambling-house got angry with him as he could not pay his dues and struck him with a club. Harisvamin fainted and fell down. Then the keeper of the gambling-house got alarmed and threw him into water and went away. Harisvāmin, however, regained consciousness and took a vow to abandon gambling, and devoted his time to the worship of lord S'iva. Then through the favour of S'iva, Harisvāmin was able to enjoy in a dream every night divine pleasures in the company of Vidyādharīs. After some days, Harisvāmin entreated S'iva to give him a charm. When he had received the charm, Harisvāmin saw a city and he married a Vidyādhari, and enjoyed various pleasures with her. Then one day she was bitten by a snake and died. At the suggestion of a Vidyadhara, Harisvāmin agreed to give her half his life and the Vidyādhara then revived her. With her Harisvāmin went home and lived happily. But when he tried to use the charm, by means of which he could enter water and fire, he found that he could not enter fire.

So he went to S'iva himself for the fulfilment of the charm. Then even S'iva was unable to use the charm.

The Vetāla asked the king to explain why even S'iva was unable to use the charm. The king said that owing to the deficiency of his pupil or devotee Harisvamin the teacher i. e. S'iva also became deficient in his power to use the charm.

When the Vetāla had thus caused the king to break his silence, he again ran to the tree.

16. The story of Dhanavatī's son

There lived in a city named Karkaṭapura, a merchant named Dhanadatta. His wife was called Hiraṇyavatī. They had a daughter Dhanavatī by name. Once Dhanadatta lost all his property, fell into debt and died. As Hiraṇyavatī was going with her daughter to his friends house for shelter, an impaled thief asked for the hand of Dhanavatī in marriage and offered much wealth in return, saying, " Mother, you shall purchase the seed of a nobler person with my treasure and Dhanavatī may sport in love with him, but the son born to them should perform S'rāddha for me when I am dead. Hiraṇyavatī agreed to this proposal and when the thief had married her, he died soon afterwards.

When Hiraṇyavatī was living in the house of a friendly person, a brahmin called Somasvāmin fell in love with Dhanavatī, who was on her part attracted towards him. Hiraṇyavatī explained the condition imposed by the thief who was the legal husband of Dhanavatī and on his agreeing to it, allowed him to make love to her daughter.

While Dhanavatī was pregnant, Somasvāmin died. At thas time Devī directed Hiraṇyavatī in a dream to place the son that would be born to her daughter at the king's gate and similarly directed the king to adopt the boy as his son. Then Hiraṇyavatī and the king did as they were told and the son of Dhanavatī grew up as a prince in

the king's palace. After the king's death, the boy was made the king. Once when he went to Gayā and was about to offer oblations to the dead, three hands rose up from the holy water to receive them. One hand was that of a thief, the other that of a brahmin and the last that of a king. Seeing this, the boy did not know whom to offer the oblations.

Being asked by the Vetāla to solve this problem, Vikramāditya said that the thief alone was the father of the boy, for he was the legal husband of Dhanavatī.

As the king was saying this, the Vetal escaped and ran back to the tree.

17. The story of king Candrāvaloka

Candrāvaloka, the king of Citrakūṭa, lost all his property by gambling and entered a great forest. There he saw a beautiful girl in the hermitage of a sage and they fell in love with each other. When the sage found this out, he gave the maiden in marriage to the king.

While he was returning to his country with his newly married wife, a demon threatened to devour him. When the king agreed to give the demon a boy as an offering, then only he allowed him to go on to his country. The condition of the offering was that the boy to be sacrificed must accept death of his free will, the mother must hold him down by the feet and the king must cut off his head. But the king could not find such a boy even after many efforts to find him out. After seven days, a boy said to his father that he was willing to be sacrificed for the good of his king and he prevailed upon his parents to fulfil the other condition of the offer and took them to the king. Then the king went with them to the demon. When he was starting in the prescribed way to make an offering of of the boy, he told the boy to remember his tutelary deity to protect him. Hearing that the boy laughed. The demon also, because of his knowledge of the past, present, and future, when he heard the boy's laugh, laughed very loudly and he did not accept the offering of the boy,

When the Vetāla asked the king to tell him the cause of the laughter of the boy and the demon, Vikramāditya said that the boy laughed because the king told him to seek the protection of the deity at the very moment when he himself and the boy's parents were about to offer him to the demon, and the demon was pleased to know this thougt of the boy and he too laughed loudly and sent home the boy unharmed.

As the king was saying this, the goblin went back to the same tree.

18. The story of Anaṅgamañjarī and Kamalākara

As the Vetāla was again being carried along, he told the following story (Due to the deffective manuscript material, the story is in complete) :

Anaṅgavatī was the daughter of a merchant named Ratnadatta. He sent a man to Tāmraliptikā to arrange a marriage for her. But she fell in love with a brahmin named Kamalākara. And feeling the greatest love for her he started to go to his own house............ At that time, being unable to endure separation from him, she died. When Kamalākara saw her dead, he lamented loudly and died. Then Devī took pity on them and restored them to life.

In reply to a querry of the Vetāla, the king told him that the love of Kamalākara for the lady was greater than her love for him. As the king said this, the Vetāla escaped and returned to the tree.

19. The story of four brahmins and a tiger

Then as the Vetāla was being carried along, he told another story :

A poor brahmin named Viṣṇusvāmin had four sons. When he died, they went to their maternal uncle. But he did not receive them as they were exceedingly poor. Therefore they determined to die. But a kind man took pity on

them and prevented them from dying and induced them to study magic. In due course they became adept in magic and met together and began to put their knowledge to test. The eldest brother knew the art of gathering properly together the bones of a dead body. The second knew the magic art of assembling flesh and bood. The third knew how to gather nails, hair and teeth. The last knew how to restore life. Then they came upon a tiger's bones and all working together brought him back to life. But when he became alive, he ate all the four of them.

When the Vetāla asked the king to say who was really responsible for their death, he replied that the one who gave life to the dead body was responsible. As the king was saying this, the goblin escaped and returned to the tree.

20. The story of an ascetic

Then as the Vetāla was being carried along again, he told another story.

In a city named Yajñasthala there lived a brahmin named Yajñasoma. His son named Brahmasvāmin was conversant with all sciences. Through the power of fate he died young and his parents, lamenting much, went to the cemetery to perform the last rites. At that time an ascetic dwelling in the cemetery saw that the body was that of a yong brahmin skilled in all sceinces and and handsome. He lamented aloud in a mournful voice and then danced with joy. Immediately he got up and by magic abandoned his old body and entered the body of dead brahmin youth, as a result of which the boy got up as though from sleep. His parents were happy as their son became alive once more. Brahmasvāmin, when he had regained life, abandoned all pleasures and continually practised meditation.

The Vetāla asked the king to explain why the ascetic lamented first and danced immediately afterwards. The king replied that the ascetic lamented for his own old body which he was to abandon and he daced with joy at

the prospect of acquiring the brahmin's body which was the abode of all good qualities.

As the king said these words, the Vetāla escaped and returned to the tree.

21. The story of Rūpavatī

Then as the Vetāla was being carried along again by the king, he told him one more story.

There lived in a town called Puṣkarāvatī, a rich merchant named Nidhipatidatta. He had four sons named Ratnadatta, Maṇidatta, Kumāradatta, and Kanakadatta. Ratnadatta had mastered dancing, singing and the allied arts. Maṇidatta studied military science. Kumāradatta learned the account of all the sciences. Kanakadatta was an expert in the political science. They were endowed with all good qualities and very handsome and continually enjoyed all happiness with their wives.

After the death of their father, they separated due to the mutual quarrelling of their wives. All their wealth was divided amicably. But three divine jewels remained in common. Before his death their father had laid it down that that son to whom his his friend, king Vikramabāhu, gave those three jewels should receive them and no other. Remembering these words of their father they went to the king and requested him to give his decision about the jewels. The king decided to put them to a test. He told them that there lived in Kusumapura a hartol named Rūpavatī ; she allowed a man to enjoy her company for a lac, for one night only ; even if she were offered a thousand lac, she did not allow a man to dally with her for a second day ; the jewels would be given to that amongst the sons who would be able to enjoy her company for two nights. Hearing this they agreed to visit Rūpavatī in the order of their seniority.

Ratnadatta, the eldest son, sent many presents to Rūpavatī through a man and she sent word to him that she

would sport with him on receiving a lac from him. Then joyfully Ratnadatta went to Rūpavitī at night. When he had sported with her in manifold ways, he disclosed his secret arts before her, hoping to sport with her for a second day. Though she was mightily pleased to see the display of dancing, singing and other arts, she told Ratnadatta that she could not sport with him a second day for such was her vow. Ratnadatta, repulsed in spite of many efforts, went away and reported his failure to the king.

Maṇidatta and Kumaradatta also tried their best to dally with Rūpavatī for two nights. But they had to return without being able to do so. They too went to the king and reported to him their failures.

When Kanakadatta came to know of the failure of his brothers to sport with her for two nights, he went to Kusumapura and tried to investigate her way of life. He found out that Rūpavati highly venerated a female ascetic named Puṇyas'arīrā, who lived in a temple of S'iva, in an isolated part of the city. He went to Puṇyas'arīrā and bowed down to her. He went to her every day to do her reverence. But when Rūpavatī came there he went elsewhere. When he had thus waited upon her for six months, the female ascetic was pleased with him and asked him what he wanted. Kanakadatta replied that he wanted to know why Rūpavatī refused to sport a second day with any man even when she was offered a thousand lacs. Puṇya-śarīrā promised him to ask Rūpavatī about it when she visited her next time, and asked him to remain secretely in a solitary corner of the temple so that he would be able to hear the reason from Rūpavati's own lips.

On the following day, Rūpavatī came to Puṇyas'arīrā. Seeing her Kanakadatta hid himself very secretely in a corner of the temple. Finding an opportunity to introduce the topic, the ascetic woman said to Rūpavati, " Daughter, I have heard that taking a lac you sport with a man for one night only. Even for a thousand lacs you will not sport with him for two nights. I desire to know the reason for that. Rūpavati entreated Puṇyas'arīrā not to disclose the reason to any one else. She then told the following story :

" I was the daughter of a minister of king Pracaṇḍasena of Padmapura. I was wholly devoted to the worship of goddess Gaurī. Being pleased with my devotion the goddess gave me a boon, ' Daughter, through my favour you will obtain a wholly siutable husband and you will also remember your former existences. ' Soon after this I was married to Pratāpasena, the son of the king. He was greatly attached to me, and could not live even a moment without me. But when he went to subdue a powerful enemy, my husband became terrified at the attack of the enemy and fled, abandoning even me, who was dearer to him than life itself. Then I was taken captive by the enemy king, and though I despised my husband's cowardice, I pined for him and embraced death to preserve my chastity.

At the time of death I saw a cow-elephant and hence I myself was born as a cow-elephant. Even when I had became an elephant, I spent my time pining for Pratāpasena. I was glad to meet him for he too was already born as an elephant, and enjoyed all pleasures with him. Once an elephant-catcher came there. Then also, Pratāpasena, in the form of an elephant, abandoned me and went to another forest. I was cought and given to a king. One day the king mounted me and went to hunt deer. I, pining for Pratāpasena, in the form of the elephant, died, seeing a doe at the time of my death. Thus successively Pratāpsena and I were born as a buck and a doe, a Cakravāka and a Cakravākī and every time he abandoned me. In my last birth I happened to see a lovely courtesan. Therefore I was born as a courtesan in Kusumapura. When I had reached maturity, I determined that men were cruel ; for in four births Pratāpasena had abandoned me who was attached to him, and resolved to enjoy a man for one night only and not for a second night. Mother, this is the reason. "

After Rūpavatī had gone away, Kanakadatta came out from his hiding place, bowed to the ascetic woman and in disguise went to the house of every courtesan except that of Rūpavatī. He told all the courtesans the following story, " I was Pratāpasena, the son of king Pracaṇḍasena and his minister's daughter was my wife. She was dearer to me

than life itself. Through three successive births of elephants, deer and Cakravākas she and I were born as wife and husband. But in each birth I abandoned her through fear and she died pining for me. Then I too left my Cakravāka body and am born a man and continually pine for her alone." Then he painted this story on a piece of cloth and circulated it to all the courtesans in the city. When Rūpavatī heard that story indirectly, she brought Kanakadatta to her own house, learned the whole affair from him and embracing his neck wept loudly. All the people were astonished at this. Thinking that Kanakadatta was really Pratāpsena in a former birth, Rūpavatī gave up her resolution and Kanakadatta continually enjoyed various pleasures in her company. After some days he returned to Puṣkarāvatī, with her, and sectetely told king Vikramabāhu the whole story. The king greatly appreciated Kankadatta's cleverness and made him a minister of peace and war. Then the king gave him those three jewels.

The Vetāla said, "How is it that though in her previous births Rūpavati knew her husband, she did not know Kanakadatta for what he was?" The king replied, "In each birth, she had remained faithful to her husband and because of that merit she recognized her husband. When she was born as a courtesan, she sported with other men. Therefore, though she remembered her previous existences, she forget her own husband. When Vikramāditya had said this, the Vetāla escaped and returned to the tree.

22. The story of Mūladeva.

S'vetaketu, the king of Kuṇḍinapura, had a friend named S'aṅkaradatta. He married Anaṅgasenā, the daughter of Maṇidatta, who lived in the same city. Once S'aṅkaradatta entrusted his wife to the care of king S'vetaketu and went to another country for the purpose of trade. The king ordered a thousand foot-soldiers to guard her. S'aṅkaradatta did not return for twelve years, and Anaṅgasenā greatly pined for his company. Once, on the occasion of festival of the god of love, she was sent by her mother to worship the love-god. There S'as'ideva, the friend of

the famous rogue Mūladeva, saw her and was smitten with love.

He went to the city of Padmāvatī and told Mūladeva about it. Mūladeva saught the help of a bawd named Kāmikalpalatā. She readily agreed to help him and along with them went to Kuṇḍinapura. There disguised as an ascetic woman, she continually worshipped S'iva and a report was sent round that she possessed magic power. When Anaṅgasenā, who was longing to meet her husband, asked her mother to consult the ascetic woman to find out the whereabouts of S'aṅkaradatta. Then she went and offering her presents, asked her, " Please tell me why my son-in-law has not returned in twelve years. " The ascetic woman said, " I shall consider this matter and certainly tell you some information about him. You go home today and when you come here next time, bring Anaṅgasenā with you. "

On the next day, Maṇidatta came with his wife and brought his daughter Anaṅgasenā also. When he asked the ascetic woman about S'aṅkaradatta, she told him that his son-in-law S'aṅkaradatta had married another girl in the other country. Having heard that, the parents fell at the feet of the ascetic woman and said, " Tell us by what means S'aṅkaradatta will leave that girl and return here. " Then she told Maṇidatta and his wife, " S'aṅkaradatta will return if your daughter performs a charm. But there is one thing impossible of execution in it. If your daughter does that then only will the charm be successful " When they assured her that whatever she said would be carried out by their daughter, she took aside Anaṅgasenā's mother and said, " Listen. Having made a hidden bower, Anaṅgasenā, when she sees a man brought to her, shall whisper the charm there. Then she shall enjoy the pleasures of love daily with that man. When the man takes on the appearance of S'aṅkaradatta, at that very time your son-in-law will return. " Maṇidatta's wife got the consent of her husband to allow Anaṅgasenā to do what the ascetic woman had said. The ascetic woman also told Maṇidatta that the foot-soldiers must not be present when the charm was

being recited. He told her that nobody would interfere with her and she could go to his house whenever she pleased. Then Maṇidatta built a bower. The ascetic woman came there and caused Anaṅgasenā to whisper the charm, and S'as'ideva appeared before her. On seeing him, Anaṅgasenā, who had not seen even the shadow of a man for twelve years, remembered the amorous sports with her husband, and became very thin in her body. Then the ascetic woman suggested to her to enjoy pleasures with the man she saw in the bower at the time of reciting the charm. Thus S'as'ideva continually enjoyed manifold amorous sports with Anaṅgasenā, who, due to the pleasure she obtained in his company, forgot S'aṅkaradatta.

One day Mūladeva told S'as'ideva that they should go to their own country with Anaṅgasenā. When S'as'ideva raised a doubt, he said, "Anaṅgsenā, is so much enamoured of you that she will do what you say. She should come here in a litter and then I shall invent a plan whereby we can go back to our country. When S'aśideva asked Anaṅgsenā to come to his residence, she readily agreed to do so. As she was coming, Mūladeva disguised himself as S'as'ideva and seized her by the clothes near the king's gate, and said, "You are my wife. Why do you run away and leave me ?" Naturally this was reported by her guards to Maṇidatta. He went and complained to the king. The king summoned Mūladeva to his presence and threatened him with death as punishment for insulting Anaṅgasenā. Mūladeva who was disguised as S'as'ideva said, "I have been away from home for a long time. When I saw this woman, I seized her, thinking she was my wife, for, she looks just like her. Therefore, I shall bring my wife and show her to your majesty. Only then will this charge of having insulted Anaṅgasenā be wiped out." The king was satisfied with the explanation and he allowed him to go away, without any punishment.

Then Mūladeva went to Kāmikalpalatā and informed her of his plan to go away to his country with S'as'ideva and Anaṅgasenā. In order to prevent a disgraceful report from attaching to her name viz. that Anaṅgasena eloped

with a rouge called S'as'ideva, he planned to bring the body of a dead woman and asked Kāmikalpalatā to rub the body with perfume, to take the dead woman in a litter to Anaṅgasenā's bower, to put Anaṅgasenā's ornaments on her and to place her on Anaṅgasenā's bed. Then S'as'ideva was to set fire to the bower-house and to run away with Anaṅgasenā. Mūldeva said that when people would see the dead and burnt body with Anaṅgasenā's ornaments, they would believe that she was really burnt in the fire and would not blame her for having eloped with S'as'ideva. The plan was carried out according to Mūladeva's strategem and S'as'ideva took Anaṅgasenā and with Mūladeva went to their own country.

The next day Anaṅgasenā's parents lamented continually and the king also came there out of affection for her and sent her bones to various holy places. Kāmikalpalatā also made a show of great grief and saying that she could not bear to live in that place after the death of Anaṅgasenā, she returned to the city of Padmāvatī.

After some time Mūladeva with S'as'ideva took Anaṅgasenā and showed her to the king and said, "Let your majesty see how my wife looks like Anaṅgasenā. Deceived because of her resemblance I formerly seized Anaṅgasenā." Then the king absolved him of all blame for having formerly seized Anaṅgasenā. When Anaṅgasenā's parents saw her they gave her all ornaments of Anaṅgasenā, and wept.

When the Vetāla asked Vikramāditya to decide who was more ready-witted, Kamikalpalatā, or Mūldeva, he declared in favour of the latter. When the king said these words, the Vetāla escaped and went back to the S'iṁśapā tree.

23. The story of Arimaulimaṇi

As the Vetāla was being carried along again, he told the king another story.

King Arimaulimaṇi ruled over a city named Ekacakravarti on the bank of the river Narmadā. One day, the people of that city saw a great animal coming down the river and killed it. In its belly they found a very beautiful maiden, and informed the king about this discovery. On inquiry, the king learnt from the girl that she was the daughter of king Nṛpamaṇimukuṭa and was named S'obhāvati. While she was bathing in the river, she was swallowed by a big animal. Arimaulimaṇi told her who he was and reminded her that her father had betrothed her to him. Thereupon she felt very happy and the king also became eager to marry her.

But just then a demon appeared there and threatend to eat S'obhāvatī if the king married her. When the king defied the demon, he threatened to do harm to the people in the city. Having said this, the demon, who was named Tālajaṅgha went to his father Kharjūrajaṅgha and brought many demons from Laṅkā to the city. Disguising themselves they continually ate many men from the city. Then Tālajaṅgha asked his mother Kumbhodari to disguise herself as a halot and to eat all men who would visit her. When men went to her for carnal pleasure, she took them to a private chamber under pretext of sporting with them and devoured them. But she fell in love with a very handsome man named Vidyādhara and sported with him every night. Once when he failed to go to her and remained in the company of his wife, Kumbhodarī, smitten with passion, went to his house. When she found him enjoying pleasures of love with his wife, she became angry and assuming the form of a bee remained in his bed-chamber. Vidyādhara, not knowing who she was, struck the bee with a blow of his hand. This enraged the demoness still further and she resolved to devour him when he went to her again. So when he went to her the next day and fell asleep after sporting with her, she killed him and Kharjūrajaṅgha, her husband, ate him. A citizen happened to see what had happened and reported the matter to the king. When the king could not succeed in killing her, he agreed to send every day to her a man to be devoured by her on condition that she should not harm other men in his city.

One day a boy had to go to the demoness, and realizing that he would die when he went there, his mother began to weep. At that moment, a foreign king named Mahābala, who happened to be present there, took pity on the woman and offered to go to the demoness, to kill all the demons and to protect her son. When king Arimaulimaṇi was informed of this, he called Mahābala into his presence and promised to give his kingdom to him if he succeeded in killing the demons. Mahābala went and overpowered the demon Kharjūrajaṅgha, who agreed not to harm any more the people in the city. On getting this assurance, Mahābala spared him, and went to king Arimaulimaṇi. As the danger was averted, the king became reluctant to give his kingdom to Mahābala. When Mahābala knew this he got angry and released the demon from his promise and went to his own country. Then the demons again started to eat the citizens. Being helpless, Arimaulimaṇi took S'obhāvatī with him and went to Mahābala. The noble Mahābala found that the king had come to seek shelter with him from the demon and again went to the city and extracted a promise from the demon not to harm the citizens. In addition, Mahābala gave a body of his own troops and made him king of the city and returned to his own country.

The Vetāla asked Vikramāditya to say who was really responsible for the deaths of the citizens. Vikramāditya replied that the king Arimaulimaṇi and not demons or Mahābala was really responsible. Thus having broken Vikramāditya's silence under the pretext of a riddle, the Vetāla escaped from him and went back to the tree.

24. The Story of Jīmūtavāhana

Then as the Vetāla was being carried along again, he told another story.

King Jīmūtavāhana ruled over Dharmapura, on the banks of the Narmadā. One day he heard the lamentation of a woman. On inquiry he learnt that the woman was the mother of serpents ; that Garuḍa, the king of birds, had

eaten her eight sons and she was weeping as he was about to eat the last one also. The noble king promised to save her son and he offered his body to Garuḍa. When Garuḍa had eaten one side of his body, the king turned over and offered the other side also. Then Garuḍa repented greatly and went to Patāla to bring nectar to make the body of the king whole and entire. When Garuḍa was about to put nectar on the king's body, he asked Garuḍa to revive the eight snakes also, whom he had already killed. Pleased with this speech Garuḍa brought them all to life and afterwards healed the king. Then the serpent-mother with her nine sons remained there very happy and free from fear. And Jīmūtavāhana returned to his city.

When the Vetāla asked Vikramāditya to declare who was more glorious of the two, Jīmūtavāhana and Garuḍa, Vikrama decided in favour of Garuḍa.

As the king was saying this, the Vetāla went back to the tree.

25. The Story of Candrāvatī

King Vikrama cut the branch to which the Vetāla had clung with a firm grip, and determined to remain silent, he proceeded to go to Kṣantiśīla. But the Vetāla began to tell another story, containing a riddle.

King Dharmsena who ruled over a southerly region was defeated by the king of Ceylon. So Dharmasena, mounted a horse and went into the forest. When his queen Candrāvatī heard this news, she took her daughter Vilāsavatī with her and entered the forest. At that time a Kṣatriya named Pracaṇḍasiṁha had come with his son to the same forest to hunt deer.

In the mud on the path, Pracaṇḍasiṁha saw the foot-prints of the two women and said to his son, "Look at these foot-prints. If we find the two women, the one with the long feet will be my wife and the one with the short feet will be your wife." Hearing that, the son agreed, and

they followed the foot-prints and found the two ladies on the bank of a lake, and were married by them as per the agreement. In the course of time the two women gave birth to two sons.

The Vetāla said to Vikramāditya, " What shall be the relationship between these two sons ? "

King Vikrama was unable to solve this riddle and in complete silence he continued on his way to Kṣāntiśīla.

Conclusion of the frame story

Then the Vetāla said to king Vikrama, " O king, because of your courage and your excellent qualities, I am pleased with you. Please listen to what I tell you, for it is of advantage to you. " The king replied, " Who are you who dwell in a corpse and whence comes the omniscience that resides in you ? I desire to know that. " Hearing this, the Vetāla laughed and said, " Listen, king, to my story. "

" I was a householder, an oilman by caste. Once, a wise man came to my house and lived in a hermitage which I built for him near my house, and I gave him food as long as he lived there. When he was about to go elsewhere, he called me and said, you have done many services for me continually. Therefore, I am pleased with you. So I shall tell you how to acquire magic knowledge. " When he had taught me the way to acquire it, he again said, " My former attendent, who is like a son to me was to have come here before I left this place. I have promised to teach him magic knowledge. But I must go away. Therefore, when he arrives here in search of me, instruct him in magic knowledge. If you deceive him, then because of my curse, you shall die a frightful death. "

When my teacher had gone to another country, his disciple named Kṣāntiśīla came to me, and inquired about the teacher. Learning that he had gone away, he further asked me what arrangements the teacher had made for his instruction. When I told him that the teacher had made

no arrangements, he cried, " Alas ! alas ! I am ruined, " and lamenting much and disappointed he went away. After he had gone I felt guilty because I had transgressed my teacher's command.

Once, some thieves robbed the king's palace and carried off much property. They also took a horse from the king's horse-stables and having tied it at my door, ran away.

In the course of the inquiry for the stolen property, the door-keeper of the king found the horse at my door and he arrested me. At the king's order, I was taken to the edge of the village and impaled on a stake by the police. As I was there on the stake, I kept my life going by the power of magic and by mental concentration ; when my heart had gradually ceased to beat, then a Vetāla inhabited the dead body. Then I rested on the S'iśapā tree which is on the bank of the Ghargharā river. Through the power of magic knowledge I obtained omniscience.

In the course of his wandering, Kṣāntiśila saw his teacher in a rest-house, and told him that I had not communicated the magic knowledge to him. Then the teacher told him how I had met with my end and remained on the S'iṁśapā tree on the banks of the Ghargharā tiver. Then the teacher thus instructed him, " You should go to the capital of king Vikramāditya and secure his assistance by winning him over with presents of jewels placed within bilva-fruits. With the King's assistance, bring the wise man dwelling in the corpse to the southern cemetery. After making a circle, bring the corpse and the king into it, and carry out the worship of the charmed circle. Put your foot on the corpse's head and offer the king as oblation to the goddess (Devī) and then when you have placed your two feet on the heads of the two corpses, you should say, " O Devī, accept my offering of living being (i. e. the king). Let supernrtural and magic power become mine.' When this has been said, Devi will grant you this favour. " When he had obtained these instructions, Kṣāntiśila came here and won you over with the presents of jewels. When with your help he has seized me and has cut you up too, he will

aquire the magic power. This is the whole story. Having heard this, do what is fitting." When he had said this, the Vetāla remained silent.

Then the king, his eyes wide-open with fear, and filled with tears of joy, asked the Vetāla as to what he was to do under the circumstances. The Vetāla said, "Take me to Ksāntiśila. He will ask you to take a bath and to do homage to the goddess. Then you must do so. When he asks you to worship the goddess you may do so. But when he asks you to prostrate at full length before the goddess, you should tell him that as a king you never prostrate yourself before anyone, and ask him to teach you how to do it. When Kṣāntiśila lets his body fall in performing a full-length prostration, at that moment cut off his head with your sword. Then put your two feet on his head and on the head of the corpse and with a salutation say to Devī, 'Devi, be propitiated. Receive this offering. Through your grace let he magic of Tāla and Vetāla be mine unalterably." When he had said this the Vetāla remained silent.

When he had heard this, with great joy, the king placed the corpse on his shoulder and came to Kṣāntiśīla. When the king did as he was told by the Vetāla, there arose in Devi's temple deep, loud, laughter. And the boon was given, "King of great courage, live a hundred years. Possessing unimpaired majesty, enjoy the pleasures of rule with universal empire. Let the supernatural and magic powers of Tāla and Vetāla be comletely attained by you." Having said this, Devi disappeared.

The dawn came. Then the King unseen by others returned to his capital, and ruled the kingdom with great joy.

4. Language and Style

The *Vetālapañcaviṁs'ati* is written in a very simple style. There is directness and colloquial ease about the dialogues which constitute most of the text. Even the narrative portion is free from long and involved compounds. There

are hardly any figures of speech, epigrams or Subhāsitas and the auther is solely interested in telling interesting tales with intriguing situations at the end. The beginning and the conclusion of each story are mechanical. While the five introductory verses would do credit to any good poet the remaining twelve in the body of the text carry the narrative forward and there is nothing elegant about them.

A close study of the language shows several rare Aorist forms e. g. प्रादीदपत् (p. 2), व्यजिज्ञपत् (p. 3), अजीजिवत् (p. 12), and अपप्तत् (p. 33), and a few irregular compounds with एक at the end of compounds e. g. शतैक (p. 8), पुत्रैक (p. 29), कुमारैक (p. 46), भटशतैक (p. 60), वारैक (p. 62), पुरुषैक (p. 68), घोटकैक (p. 69). The compound वारपञ्चसप्त (p. 5), instead of the regular पञ्चसप्तवारं also deserves notice. Many cases of lose constructions like वदतु देव (pp. 44, 49, 65), ददातु देव (p. 19), इत्येव काले for तस्मिन्नेव काले (p. 9) यतो मामेवं.........मां कथमेवं कदर्थयसि (use of मां twice, p. 5) are seen. Irregular forms like दीर्घायुष्ट्वकाम (p. 20) for दीर्घायुष्काम, वैरत्व (p. 5) for वैर, सौहृद्यत्व (p. 12) for सौहार्द, भ्राम्य (p. 12) for भ्रान्त्वा, नासाद्य and नावलोक्य (p. 34) for अनासाद्य and अनवलोक्य are seen quite often.

But critical students of Sanskrit vocabulary will be glad find in the *Vetālapañcaviṁśati* a number of new and intersting words e. g. चुरी (p. 69) a theft, चङ्ग (p. 21) clever, झम्प (p. 5) a jump, द्विघटिका (p. 5) a crushing blow, दुःसाधु (p. 10) a door-keeper, धावक (p. 40) a runner, लुक्कायित (p. 53) remained hidden, द्यास्तिक p. 41 a keeper of a gambling-house, and सान्धि (pp. 1–73) a foreign minster.

—x—

वेतालपञ्चविंशतिः

दोर्दण्डद्वयलीलयाऽचलगिरिभ्राम्यत् तदुच्चैरव-
ध्वानोद्गीतजगद् भ्रमत्पद भरालोलत्फणाग्रोरगम् ।
भृङ्गापिङ्गजटाटवीपरिसरोत्तुङ्गोर्मिमालाचल-
चन्द्रं चारु महेश्वरस्य भवतां सुश्रेयसे ताण्डवम् ॥ १ ॥

त्रैलोक्योदरदीपकाः सितरुचः सौभाग्यगर्वच्छिदः
स्तोकोन्मीलविलोचनद्वयसुधापूर्वेश्वराः शीतलाः ।
संसारश्रमहारिणस्त्रिजगतामुच्चैर्दिशन्तु श्रियं
भक्तानामभयप्रदानसुमुखाः कंसद्विषस्तेऽसवः ॥ २ ॥

नमामि मञ्जुश्रियमद्भुतं शुभं
यदीयपादद्वितयं हरत्यघम् ।
प्रसादतो यस्य विदन्ति पण्डिता
लोकत्रयं निर्मलचेतसं हरिम् ॥ ३ ॥

सान्धिश्रीवरदेववक्त्रकमलादाकर्ण्य भक्त्या गुरो-
र्वैतालस्य कथामतीव सुरसां पञ्चाधिकां विंशतिम् ।
श्रीमज्जम्भलदत्तकेन रचितां स्वल्पाक्षरैर्युक्तकै-
श्चित्रार्थां स्मरणार्थमेव सुजनाः शृण्वन्तु कौतूहलात ॥ ४ ॥

सज्जना यदि युष्माकमास्ते श्रवणकौतुकम् ।
भवन्तोऽपि प्रयत्नेनां कथामत्यन्तवर्णिताम् ॥ ५ ॥

[प्रस्तावना ।]

इह हि महीमण्डले नरपतितिलको नाम विविधमणिकुण्डलमण्डितगण्डस्थलो नानालङ्कारभूषितसर्वशरीरो नानाशास्त्रार्थविद् विविधगुणरत्नरत्नाकरो विविधेन्द्रनीलमरकतवज्रवैडूर्यमाणिक्यमुक्तादिसमूहसमाहृतयक्षाधिराजविभवो नानादिगन्तरवर्तिभूमिधरकटकेषु सङ्गीतविद्याधरीभिरुद्गीयमानकीर्तिः पुरन्दर इव सर्वाङ्गसुन्दरो राजचक्रवर्ती श्रीमान्विक्रमकेसरी बभूव। स खलु नरपतिरनेकसामन्तामात्यपरिवृतश्चतुरुदधिमेखलाया भुवः स्वामी राजराजेश्वरोऽनिर्वचनीयं तद्राज्यसुखमनुभवन् कालं नयन्नवतिष्ठते।

अथैकदा तस्य नरपतेरभ्युदिते भगवति मरीचिमालिनि मुखप्रक्षालनसमये पानीयोपढौकयितृपुरुषप्रमुखेन सुप्रशस्तं विचित्रं बिल्वफलमेकं क्षान्तिशीलो नाम कापालिकः प्रत्यहं राज्ञे प्रादीदपत्। ततो नरपतिस्तदादाय सुप्रशस्तं प्रत्यूषकाललब्धं फलमिदमभिनन्द्य तस्मिन्नेव राजपुरुषे नित्यमवस्थापयति। एकदा पूर्णेषु द्वादशवर्षेषु तद्दीयमानं बिल्वफलं राज्ञः करकमलान्निपत्य प्राङ्गणे भग्नं खण्डखण्डं बभूव। ततो नरपतिरपि तन्मध्यादमूल्यानीतस्ततो गलितानि पञ्चरत्नान्यवलोक्य परां प्रीतिमवाप व्याजहार च। अये किमेतदाश्चर्यं, मदीयरत्नभाण्डारभवने प्रयत्नेनान्विष्यमाणान्येतादृशानि रत्नानि न दृश्यन्ते। इत्यालोच्य विस्मितस्तं पानीयोपनायकं पप्रच्छ। अरे पानीयोपनायक, त्वमेतच्छ्रीफलं नित्यमेव ददासि। तत् कुतः प्राप्नोषि। इति पृष्टः स कथयति। देव, क्षान्तिशीलः कापालिको भवत्प्रीतये प्रत्यहं मम हस्ते श्रीफलं दत्वा प्रस्थापयति। ततो राज्ञा भणितम्। पुरान्यस्ताबिल्वफलानि सर्वाणि तान्यानीयन्ताम्। ततो राजादेशं शिरसि निधाय तेन राजपुरुषेण भाण्डारगृहात् तान्येव फलान्यानीतानि। राजा च सकलफलानि भङ्क्त्वाऽनेकरत्नानि ददर्श जगाद च।

अये मदीयभाण्डारे बहुमूल्यानि न ह्येतादृशानि रत्नानि विद्यन्ते। अरे बिल्वफलदातारं पुरुषं सम्प्रत्यवलोकयितुमिच्छामि। पुरुषो यदादिशति देव इति निगद्य बहिर्द्वारमुपेत्य तं कापालिकमादायागत्य राजानं व्यजिज्ञपत्। देव, योऽसौ बिल्वफलदाता कापालिकः समानीतो द्वारि विद्यते। राज्ञोक्तम्, प्रवेशय तम्।

ततस्तेनानीतः कापालिको राजदर्शनात्प्रमोदरभसं संप्राप्य सञ्जातरोमाञ्चकञ्चुको दक्षिणपाणिमुत्तुल्याशीर्वचनशतैः प्रीणयाञ्चकार। ततो राज्ञा कापालिकोऽभिहितः। भोः कापालिक, किमर्थमस्माकं चिरकालं बिल्वफलव्याजेनामूल्यानि रत्नान्येतानि प्रदत्तानि। महासत्त्व, भवतः किमभीप्सितमस्ति तद्वद। ततः कापालिकेनोक्तम्। महाराज, यदि मयि देशान्तरिण्यनुग्रहोऽस्ति तदा विरले निभृतं यत् किञ्चिन्निगदामि तच्छृणु। ततो राज्ञा समालोकितः परिजनो दूरमपससार। ततोऽसौ कापालिको वदति। राजन्, क्षान्तिशीलो नाम कापालिकोऽहं महायोगी। तदिमां पृथ्वीं समस्तां प्रदक्षिणवर्तिनीं कुर्वाणो मृतकसिद्धेरुत्तरसाधकं महासात्त्विकं प्रवीणं पुरुषविशेषमन्विष्यमाणो न कुत्रापि लेभे। तदात्रैवागत्य सकलगुणसम्पन्नो महासत्त्वो महाप्रवीणो दृष्टः। तद्यदि मदीये वचसि सावधानं करोति भवांस्तदा स्वकीयाभिलषितं निवेदयामि। राज्ञोऽक्तम्। समभिधेहि यत्तेऽभिमतं, तत् सम्पादयिष्यामि। श्रुत्वा कापालिको जगाद। देव, मृतकवेतालसिद्धिसाधनाय भवन्तमनुवर्तयामि। तद्यदि मया समुदीर्यमाणवचनं भवानङ्गीकरोति तदा मदीया सिद्धिर्महती भवति नान्यथा।

इति श्रुत्वा महापुरुषेण नृपतिनाङ्गीकारपरायणेनाभूयत। ततः स राजानमब्रवीत्। यदि भवान् ममोत्तरसाधको भवति तदाहं सिद्धिं साधयिष्ये। तदर्थे भाद्रकृष्णचतुर्दश्यां दक्षिणश्मशानायतने मया स्थातव्यम्। तस्मिन् दिवसे प्रदोषसमये परेणानुपलक्षित-

शरीरेण भवता तत्र श्मशानायतने मत्समीपमागन्तव्यम् । तदा तस्मिन्नेव समये स्वाभिमतविशेषं भवति समभिधास्येऽहम् । श्रुत्वैतद्राज्ञोक्तम् । भवतु, गच्छ स्वाभिमतं साधय । तत्रैवाहं गमिष्यामि । तवाभिमतसिद्धिं करिष्ये । इत्युक्त्वा राज्ञा विसर्जितस्तदा कापालिकः स्वस्थानं गतः ।

समायाते भाद्रे मासि कृष्णचतुर्दश्यां राजद्वारि समागत्य राजपुरुषमुखेन कापालिकेन विज्ञाप्यमानो राजा देवान् पितॄनभ्यर्च्य दिनकृत्यं समाप्य प्रदोषसमये परेणानुपलक्षितो बहिर्निस्सृत्य कृपाणपाणिरेकचरो दाक्षिणश्मशानं कापालिकसमीपमगमत् । राजा वदति । कापालिक, अहमागतोऽस्मि । स्वाभिमतं वद ।

ततो कापालिको राजानमालोक्य हर्षोत्फुल्लनयनो राजानं प्रशशंस । भो महाराज, त्वमेव परमसात्त्विको महापुरुषः कृष्णचतुर्दश्यां भाद्रे मासि चक्रवर्ती भूत्वा कृपाणमात्रद्वितीयो महत्येवं घोरान्धकारे रात्रौ मत्समीपं श्मशानायतनं समायातोऽसि । सफलं ते जन्म संसारेऽस्मिन् । श्रुत्वा राजा सविनयमुवाच । भोः कापालिक, ब्रूहि यदभिमतं भवतः । श्रवणकुतूहलेन समायातम् । का मे भीतिः । तदा क्षान्तिशीलेनोक्तम् । भो महाराज, मया मृतकसिद्धिः साधयितव्या । तत्र भवता ममोत्तरसाधकेन भवितव्यम् । एतेन मम सिद्धिर्भविष्यति । साधितायां तु सिद्धौ भवतामपि सिद्धिर्भविष्यति ।

तच्छ्रुत्वा राज्ञा भणितम् । कापालिक, मम सिद्धिर्भवतु न वा, त्वमात्मनः कार्यं साधय । मया किं ते कर्तव्यं तद्वद । कापालिकेनोक्तम् । भो महाराज, घर्घरातरङ्गिणीतीरे तदुत्तरस्यां दिशि शिंशपातरोरुत्तरशाखायां लम्बमानोऽक्षतो मृतः पुरुषो योऽवतिष्ठते तं पातयित्वा बहुमायाभाषिणं स्कन्धे कृत्वा सत्वरं तमादाय मौनेनागच्छतु भवान् । समायाते भवति तदत्र नानाविधपूजोपकरणरचित-

मण्डले तं शवं स्नापयित्वा देवार्चनं विधाय महामन्त्रं संजप्य सिद्धिर्मया साधयितव्या, भवतामभिमतं च भविष्यति।

श्रुत्वैतद्राजा तेनैव प्रकारेण तत्र नदीतीरे गत्वा तादृशशवं ददर्श। स च राजानमवलोक्य महाभीतिं प्राप्तवान्। ततो राजा तत्समीपमुगम्य तदीयाकर्षणाय यावत् करं प्रसारयति तावद्वेतालाधिष्ठितः शवस्तदग्रशाखायां गत्वा ललाग। ततो राजा विहस्य मृतकमब्रवीत्। अरे त्वं मृतक, किमर्थं दूरं पलायसे। पश्य तरुवरमिममारुह्य त्वामहमवतारयिष्यामि। ततोऽपि स मृतकस्तद्भीत्या शाखायाः शाखान्तरं पलायते। विक्रमादित्योऽपि भ्रमत्येकशाखायां धृतवान्। ततो राजा स्वैरं स्वैरं तरुवरमारुह्य कृपाणेन द्विरटिकां कर्तयित्वा तरोरधःस्थानान्मृतकमादात्।

ततो मृतकः पतनपीडाव्याजेनात्युच्चैश्चक्रन्द। किचिकिचिशब्दं करोति। सविनयकाकुवादं राजानमवादीच्च। भो राजन्, किं मया तव वैरत्वमाचरितम्। यतो मामेवं जीवलोकबहिर्भूतं कृपणं कृपापात्रं विजनवनतरुशाखामात्रावलम्बिनं निरपराधं मां कथमेवं कदर्थयसि। पतनपीडया मेऽस्थीनि जर्जरितानि। श्रुत्वा राजोवाच। भो मृतक नास्त्यत्र मम दूषणम्। तवैषा भवितव्यता। मा कातरो भव। त्वामहमवश्यं नेष्यामि। इत्युक्त्वा यावद्राजा तरोः सकाशादवलम्ब्य पुनरपि शवं ग्रहीतुं करं प्रसारयति तावन्मृतकः पलायित्वा तरोरग्रशाखायां गत्वा लगति। मृतकोऽयमनेन प्रकारेण वारपञ्चसप्त कदर्थयति। तदा राजा विमृश्य तरुमारुह्य तदग्रशाखायां द्विरटिकां कर्तयित्वा मृतकं पातयित्वा तदुपरि झम्पं दत्वा पतितः। तदोच्चैःक्रन्दितं मृतकमपि स्कन्धे समारोप्य सत्वरं कापालिकसमीपं गन्तुमारभत।

तदा मृतकदेहवर्ती वेतालस्तन्मौनभङ्गं चिकीर्षू राजानम-

ब्रवीत् । भो राजन् यदि त्वयाहं निश्चितं नेतव्यस्तदा द्वाभ्यां कथा-प्रहेलिकया पथि गम्यते । तदा गमनपरिश्रमो न बाधते । देव कथमहं कथयामि । तत्र मतिं देहि । किन्तु कथायां सन्देहोऽस्तीति विज्ञाय तद्भञ्जनं नाचरति भवांस्तदा महापातकी भवति । अविज्ञाय पातकं नास्ति । इत्युक्त्वा कथयति ।

[प्रथमा कथा ।]

अस्ति त्रिदिवतरङ्गिणी वाराणसी । तत्र प्रतापमुकुटो नाम राजा बभूव । तस्य महादेवी सोमप्रभा नाम । तस्यामनेन राज्ञा वज्रमुकुटो नाम तनयः समुत्पादितः । तस्य वज्रमुकुटस्य प्राणसमः सखा सागरेश्वरस्य सान्धिविग्रहिकस्य तनयो बुद्धिशरीरो बभूव । तेन मित्रवरेण सह नानाशास्त्राभ्यासं कुर्वाणो विविधसुखमनुभवन् कालं नयमानस्तस्थौ ।

अथैकदा तं बुद्धिशरीरं मित्रमादाय हयवरमारुह्य मृगान्वेषणाय कौतुकवशाद्वनं प्रविवेश । ततो मृगान्वेषणश्रान्तः क्षुत्पिपासार्दितो वज्रमुकुटो बुद्धिशरीरमब्रवीत् । सखे सरोवरमालोकय । तत्र स्नात्वा मृणालादिकं खादित्वा क्षुधोपमशनं कृत्वा सुस्थौ भवावः । घोटकावपि पानीयं पीत्वा समर्थौ भवेताम् । ततस्तत्र गत्वा स्नानमाचर्य जलपानं कृत्वा सरस्तीरे मित्रेण सह कथालापं कुर्वन्मृणालादिकं खादन् कुमारः क्षणं विशश्राम ।

अत्रान्तरे तत्सरोवरं स्नातुमेका कन्या त्रैलोक्यमोहिनी सखीशतपरिवृता समागतवती । तामालोक्य वज्रमुकुटो मदनपीडितोऽभवत् । सापि वज्रमुकुटस्य सौन्दर्यमालोक्य कामशरहता सती स्वाभिप्रायमुपायेन दर्शितवती । निजशेखरोत्पलादेकमुत्पलमाकृष्य कर्णार्पितं कृत्वा दन्तहतं विधाय हृदये पद्ममेकमारोप्य जलक्रीडां समाप्य स्वस्थानं ययौ ।

तस्यां गतायां वज्रमुकुटं मूर्छितमवलोक्य बुद्धिशरीरो वदति। सखे किमेतत् । कुमारः कथयति । येयमत्र स्नानार्थमागता सा मम प्राणान् गृहीत्वा गतवतीति विषण्णः स्थितः । ततो बुद्धिशरीरेणोक्तम् । कातरो मा भव । सापि कामपीडिता स्वाभिप्रायं दर्शयित्वा गतास्ते । कुमारेणोक्तम् । केन हेतुना भवता लक्षितमिदम् । बुद्धिशरीरः कथयति । मित्र, निजशेखरादुत्पलमेकं कर्णे तयाकृष्य यदर्पितं तेनाभिप्रायेण शेखरदेशस्य राजा कर्णोत्पलनामेति विज्ञापितम् । तदुत्पलं चेद् दन्तहतं विहितं तेन दन्ताघातसान्धिविग्रहिकस्य तनया । अपरं पद्ममेकं हृदये समारोप्य गता। तेनाभिप्रायेण पद्मावतीनामधेया । इति प्रबोधितः कुमारो वदति । सखे क्षिप्रं तत्र गम्यताम् ।

ततो युवराजमादाय बुद्धिशरीरो गत्वा—तत्र वृद्धादासी स्थिता—तस्याः प्रीतिमुत्पाद्य तत्रैवावासस्थानमकरोत् । तयोक्तं तदा । कौ भवन्तौ किमर्थं वात्रागतौ । तया पृष्टौ तावभिहितौ ।अयि वृद्धे, राजपुत्रावावाम् । पर्यटनशीलावत्रायातौ । अयि वृद्धे, तवावस्था कथमेतादृशी तत् कथ्यताम् । ततः सा रुदती ब्रूते । दन्ताघातस्य सान्धिविग्रहिकस्य दुहितुः पद्मावत्या धात्रीस्वसाऽहम् । तया भगिन्या सह कलहमकार्षम् । ततः पद्मावत्या कोपेन मह्यं किञ्चिन्न दीयते । विशेषतश्च पुत्रो मे द्यूतकारः सर्वस्वं विनष्टं कृत्वा पलायितः । एतेन मम भक्तवस्त्रं न सिध्यति । युवयोर्धर्मशीलयोरखिलमेव कथितं मया । तच्छ्रुत्वा परिधानवस्त्रं दत्वा ताभ्यामुक्तम् । अयि वृद्धे, आवयोः कपर्दकेन द्रव्यादिकमानीय देहि । तव पोषणमावाभ्यां कर्तव्यम् । ततस्तया प्राप्तवस्त्रया द्रव्यादिकमानीय दत्तम् । एवंविधिना नित्यमेव वृद्धा तयोः सेवामाचरति ।

अथ तस्यां प्रीतायामेकदा बुद्धिशरीरेणोक्तम् । अयि वृद्धे मम ताम्बूलपुष्पं गृहीत्वा पद्मावत्याः स्थानं गच्छ । ममैतद् द्रव्यादिक-

मालोक्य त्वां प्रति कोपं त्यक्ष्यति। द्रव्यादिकं दत्त्वा वदिष्यसि। त्वया सरोवरतीरे यौ कुमारौ समालोकितौ तावागतौ स्तः। ततो वृद्धा गत्वा तस्यै तद् द्रव्यादिकमदात्। रहस्यं च जगाद। ततः पद्मावती कोपान्विता सती कर्पूरेण तस्या वदनं निजदशभिरङ्गुलीभिरङ्कितवती। ततो वृद्धा गृहमागत्यासुखिनी भूत्वा बुद्धिशरीरे वृत्तान्तं निवेदयामास। तच्छ्रुत्वा वज्रमुकुटो मूर्छित इव भूमौ निपपात। बुद्धिशरीरो वृद्धां तोषयित्वा मित्रमपि प्रबोधयति। सखे कातरो मा भव। कार्यसिद्धिरास्ते। सा वृद्धावदनं कर्पूरेण दशभिरङ्गुलीभिर्यदङ्कितवती तेन ज्ञापयति। शुक्लादशमीयम्। शुक्लपक्षमपेक्षयेति।

अथ कृष्णपक्षे समायाते ताम्बूलपुष्पं दत्वा तस्याः स्थानं वृद्धां प्रेषयामास। वृद्धा तस्यै ताम्बूलादिकं दत्वा रहस्यं जगाद। ततः क्रुध्दा सा तस्या वदनेऽङ्गुलित्रयेण कुङ्कुमं दत्तवती। ततो रुदती सा गृहमागत्य तस्याश्चेष्टां तयोः कथितवती। सा च बुद्धिशरीरेण तोषेण वचनामृतेनाप्यायिता। कुमारो वदति। सखे कार्यसिध्दिर्न भूता। बुद्धिशरीरेणोक्तम्। मित्र, वृद्धावदने यत्तया मसृणकुङ्कुमसहितमङ्गुलित्रयं दत्तं तेनात्मनोऽप्यर्तुकालतां ज्ञापितवती।

अथ दिनत्रये गते सति तेन तेन प्रकारेण तस्याः स्थानं सा प्रस्थापिता। पद्मावती च वृद्धामवलोक्य सखीरादिदेश, दौवारिकं च पुरद्वारमवरोध्दुम्। एषा वृद्धा दासी शतेकेन हन्यताम्। वाटिकायामियमशोकवृक्षप्रदेशे प्राचीरस्योत्तरवर्त्मना निःसार्यतां भवतीभिरिति। सा वृद्धा ताभिस्तेनैव मतेन निःसारिता। सा च गृहमागत्य युवराजयो रहस्यं निगदितवती। तच्छ्रुत्वा बुद्धिशरीरो ब्रूते। पद्मावत्या भवतो गमनार्थं व्याजेन पन्था दर्शितः। तदद्य तया सह तव क्रीडा भविष्यति। ततो बुद्धिशरीरेण प्रस्थापितो वज्रमुकुटो वृद्धानिःसारणाभिव्यक्तीभूतेन पथा समुपागत्य पद्मावत्या सममशेषसुखमनुभवंस्तस्थौ। तस्या गुणग्रामं बुद्धिशरीरे नित्यमागत्य कथयति।

अथैकदा पद्मावत्योक्तम् । प्राणेश्वर, दिवसे क्व गतास्तिष्ठति भवान् । तच्छ्रुत्वा कुमारेणोक्तम् । मम प्राणसमः सखा बुद्धिशरीरो यत्रास्ते । तच्छ्रुत्वा पापकारिण्या मनसेति चिन्तितम् । यदि विचक्षणोऽस्ति मम प्राणेश्वरमादाय स्वदेशं यास्यति । तदाहमेतस्य विरहे कथं जीवयिष्यामि । ततस्तं निहत्य कालं नयामि । ततो महतादरेण विषसहितद्रव्यं बुद्धिशरीराय प्रस्थापितवती । बुद्धिशरीरो मतिमान् द्रव्यमवलोक्यावगततत्त्वो मित्राय ज्ञापयामास । मित्र, अत्र स्थातुमिदानीं न युनक्ति । कुमारेणोक्तम् । कथमेतद्वद । मित्र, विषसहितभक्ष्यद्रव्यमवलोकय । ततो विचार्य तद्भक्षणमात्रेण जन्तुमेकं मृतमवलोक्य वज्रमुकुटो ब्रूते । मित्र, पापिष्ठामेतां निहत्य स्वदेशो गन्तव्यः । बुद्धिशरीरो ब्रूते । मित्र, नेयं वध्या यतो भवत्सु स्त्रीवधहेतुः । तस्माद् बुद्ध्येयं स्वदेशे नेतव्या । कुमारेणोक्तम् । कथमेतत् संभवति । अनेनोक्तम् । उपायं करिष्यामि ।

इत्येव काले कर्णोत्पलस्य राज्ञः शिशुः सुन्दरो डाकिन्या खादितः । उपायावसरं प्राप्य बुद्धिशरीरो वज्रमुकुटमब्रवीत् । सखे त्वमद्य गत्वा पद्मावत्या सममशेषक्रीडां कृत्वा तस्यां निद्रां गतायां सर्वाभरणमादाय लौहशलाकया तद्दक्षिणोरौ रेखात्रयं कृत्वा मत्समीपमागमिष्यसीति । अहं श्मशानं गत्वा योगिनो वेषधारी भवामि । इत्युक्त्वा बुद्धिशरीरो धुस्तूरादिकेन मोदकं कृत्वा तेनैव प्रकारेण वज्रमुकुटं प्रस्थापितवान् । वज्रमुकुटोऽपि तत्सर्वं समाचरितवान् । वज्रमुकुटस्तत्र गत्वाशेषरतिक्रीडां कुर्वन् धुस्तूरादिकरचितमोदकं तां भक्षयितवान् । सापि तत् खादित्वा निर्भयं निद्रां गतवती । अत्रावसरे वज्रमुकुटो लौहशलाकया तस्या दक्षिणोरौ रेखात्रयं दत्वा नानालङ्कारमादाय बुद्धिशरीरसमीपं समागतः ।

ततः सा पद्मावती प्रबोधं संप्राप्य वज्रमुकुटहीनां शय्या-

मवलोक्य बहुविधं विलपन्ती सर्वालङ्कारहीना कथमपि प्रातरुत्थाय पितरमब्रवीत् । तात मम सर्वालङ्कारश्चौरेणाद्यापहृतः । सान्धिविग्रहिकोऽपि राजानं ज्ञापयामास। ततो राजा चौरान्वेषणाय दुःसाधुमादिदेश ।

तस्मिन्नेव समये बुद्धिशरीरो वज्रमुकुटमब्रवीत् । सखे स्वर्णवणिग्गृहं गत्वालङ्कारं विक्रीणातु भवान् । ततश्चौरं कृत्वा कोऽपि त्वामाकर्षति । तदा वदिष्यसि । नाहं चौरः । किन्तु योगिनोऽलङ्कारविक्रयमाचरामि । यदि मद्वचने सम्प्रत्ययो नास्ति तदा श्मशानवासिनं योगिनमुपगम्य प्रतिसन्धानं कुरु । स यद्येतन्नाङ्गीकरोति तदा समुचितं फलं दास्यसि । इति निगद्य तमादाय मत्समीपमागमिष्यसि । भवति मत्समीपमागते मया तस्योत्तरं दातव्यम् ।

ततस्तदुपदेशेन स्वर्णवणिग्गृहं गतवन्तमलङ्कारं विक्रीणानं चौरान्वेषणं कुर्वाणो वज्रमुकुटं धृतवान् । अयं त्वं चौरोऽसि कृत्वा दुःसाधू राजानं ज्ञापयामास। देव, पद्मावत्याः सर्वाभरणसमेतश्चौरोऽयं प्राप्तः । राजा च तस्य शिरच्छेत्तुमादिदेश। अथ वज्रमुकुटो वदति । देव, नाहं चौरः । किन्तु योगिनोऽलङ्कारविक्रयं करोमि । स योगी श्मशाने विद्यते। किन्तु विनापराधेन मयि हते सति भवतो महानधर्मो भविष्यति राज्यनाशश्च । किन्तु मद्वचनं सत्यं नवेति श्मशानं गत्वा योगिनं पृच्छ । स यद्येतन्नाङ्गीकरोति तदा चौरफलं दास्यसि ।

ततो राजाज्ञया समानीय स योगी पृष्टो ब्रूते । देव, ममैव धनमेतत् । एतद् विक्रेतुमयं मया प्रयत्नेन प्रस्थापितः । तच्छ्रुत्वा राजा वदति । किमहो पद्मावत्याभरणामिदं भवता कुत्र प्राप्तम् । योगी वदति । देव, मय्यत्रावस्थिते कृष्णचतुर्दशीरात्रौ सर्वालङ्कारभूषिता मृतनृपबालककृताशना कन्या रूपयौवनसम्पन्ना डाकिनीवेषधारिण्य-

लङ्कारं श्मशाने स्थापयित्वा मस्तके सन्धानं वहति । तां नृप पुत्रखादिनीमवलोक्य लोहशलाकया दक्षिणोरौ रेखात्रयं चिह्नं दत्वा सकलरत्नाभरणं मयानीतम् । तद्यस्याभरणमिदं तस्या दक्षिणोरौ रेखात्रयमवलोकयतु देव ।

ततो योगिनो वचनेन समधिगततत्त्वो राजा पुत्रमरणाभिरोषे पद्मावतीं डाकिनीं निश्चित्य हन्तुमुद्यतोऽभवत् । ततो योगी राजानं वदति । देव, भवान् महामहो स्त्रीवधं न करिष्यति । विशेषतश्च समाधिदृष्टया मया ज्ञातम् । अस्याः पापिष्ठायाः शोणिताश्रुपातं यत्र भवति तत्राचिरेणैवाकल्याणं भवति । ततो भवता प्रतीत्यारण्यं निर्वा-स्यतामिति । ततः स राजा योगिनो वचनमकार्षीत् । ततः पद्मावती-मादाय युवराजादयः स्वदेशं गतवन्तः । ततः पद्मावत्याः शोकेन सान्धिविग्रहिको दन्ताघातः सपत्नीकः परलोकमगात् ।

वद राजन् । तस्य सभार्यस्य वधः कुत्र भविष्यति । राजा वदति । शृणु रे वेताल । असम्यग्विचारणया तस्य सपत्नीकस्य वधो राजनि कर्णोत्पले भवति । नृपताविति वादिनि स वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इति प्रथमो वेतालकथाप्रबन्धः

[द्वितीया कथा ।]

ततः पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति ।

आसीत् कालिन्दीकूले ब्रह्मपुरनामधेयं नगरम् । तत्राग्निस्वामी नाम ब्राह्मणः प्रतिवसति । तस्य मन्दारवती नाम कन्या विद्यते । तां त्रैलोक्यसुन्दरीमवलोक्य त्रयो ब्राह्मणकुमारास्तस्याः पाणिग्रहण-चिकीर्षवोऽग्निस्वामिनमभ्यर्थयन्ति । अग्निस्वामिनोक्तम् । यूयं रूपवन्तो

धनवन्तो महाकूलप्रसूता विख्यातवीर्या भवन्तः। एका कन्या कस्मै देयेति। एकेनोक्तम्। मह्यमियं दीयताम्। अपरेणोक्तम्। यदीयमेकस्मै कन्या दीयते तदापरौ द्विजपुत्रौ जीवनं त्यक्ष्यतः। तदा भवतो वधभागिता भवेत्। अग्निस्वामी च ब्रह्मवधभयात् कस्मैचिद् ब्राह्मणाय न ददाति।

इत्येव काले विधिवशान्मन्दारवती परलोकमगात्। अथ तस्यां दग्धायामेको ब्राह्मणस्तच्चिताभस्मना निजदेहं विलिप्य सन्तापेन जटावल्कलधारी देशान्तरं गतः। अपरो ब्राह्मणस्तस्या अस्थीनि गृहीत्वा नानातीर्थं जगाम। अपरो ब्राह्मणस्तस्याश्चिताभस्मनि गृहं कृत्वा तत्रैव परिहृतसुखस्तस्थौ। अथ जटाधरो ब्राह्मणो भ्राम्यं रुद्रशर्मणो ब्राह्मणस्य गृहं भोजनार्थी गतः। ततो रुद्रशर्मणा ब्राह्मणी निगदिता। ब्राह्मणि, ब्राह्मणाय महात्मनेऽन्नं देहि। ततो रन्धनसमये ब्राह्मण्या क्रन्दन् कुमारोऽग्नौ प्रक्षिप्तः। तं शिशुं मृतमवलोक्यान्नं विहाय जटाधरो गन्तुमुद्यतोऽभवत्। तं गच्छन्तमवलोक्य रुद्रशर्मा सिद्धिमन्त्रेण तं पुत्रमजीजिवत्। तं पुत्रं दर्शयित्वानेन गच्छ जटाधरः समानीतः। ततो जटाधरोऽन्नं खादित्वा तस्य रुद्रशर्मणः पुस्तकमपहृत्य मन्दारवतीचितास्थानमागतः। अपरो नानातीर्थेऽस्थि स्नापयित्वा तत्रैवागतः। अपरश्चितारक्षकस्तत्रैवास्ते। अथ द्वयोः स्थानाद् भस्मास्थिनी गृहीत्वा भस्मनास्थ्ना च मन्दारवतीं मूर्तिमयीं कृत्वा पुस्तकमन्त्रेण जटाधरस्तां जीवितवान्। तां प्राप्तजीवनामवलोक्य सर्वेऽस्याः पाणिग्रहणचिकीर्षवोऽन्योन्यं कलहायन्ते।

वेतालो वदति। वद राजन्। अस्याः पतिर्धर्मार्थतः को भवति। मौनपरायणोऽपि राजा धर्मं विचिन्त्य तस्य सन्देहच्छेदं कर्तुं ब्रूते। शृणु रे वेताल। मन्त्रवान् ब्राह्मणस्तस्याः पिता भवति स्रष्टृत्वात्। अस्थिस्नापकस्तीर्थपूतोऽस्याः पुत्रो भवति परलोकसौहृद्यत्वात्। चिता-

भस्मरक्षकस्तस्याः पतिर्भवत्यपेक्षकत्वात् । नृपताविति वादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इति द्वितीयो वेतालकथाप्रबन्धः ।

[तृतीया कथा ।]

नृपोऽपि सत्वरं गत्वा पादपादवतार्य तं ।
स्कन्धे पुनः समारोप्य श्मशानं पुनराययौ ॥ १ ॥

नीयमानो महीपालं कुणपः पुनरब्रवीत् ।
हर्षेण शृणु राजेन्द्र शुकसारिकयोः कथाम् ॥ २ ॥

अस्ति भागीरथीपरिसरे सकलमहीमण्डलालङ्कारभूषितं पाटलीपुत्रनाम नगरम् । तत्र सकलगुणसम्पन्नो विक्रमकेसरी राजा बभूव । पराक्रमकेसरी नाम तस्य पुत्रोऽभवत् । स तु सकलकलासम्पन्नो विद्वान् धार्मिको राजलक्षणक्षमो युवराजः । तस्य युवराजस्य सर्वशास्त्रपारदर्शी भूतभविष्यद्वर्तमानकालत्रितयाभिज्ञो विदग्धाभिधानः पञ्जरस्थः क्रीडाशुकस्तस्थौ । एकदा स च पराक्रमकेसरी शयनागारे रहसि विश्रम्भकथाकेलिपरिहाससमये शुकं पप्रच्छ । भोः शुक, विदग्धसुतस्त्वामिति किं जानासि का मे प्रिया भविष्यति यया सह क्रीडानिर्भरसुरतसम्भोगसुखेन दिवसान्नेष्यामि । श्रुत्वा शुकेनोक्तम् । युवराज, मगधाधिपतेश्चन्द्रावलोकस्य राज्ञः सुता चन्द्रप्रभानाम्नी धर्मपत्नी ते भविष्यति । तया रूपयौवनसम्पन्नया सह सकलमनोरथसुरतसम्भोगसुखमनुभूय जन्म सफलं करिष्यति भवान् । किं तु तस्याश्चन्द्रप्रभायाः क्रीडापरा सौधर्मिकानाम्नी सकलगुणसम्पन्ना सारिकैका विद्यते । सापि तथैव युवती मधुरवाक्यभाषिणी । अत एव

निगद्यते। अनुरूपसंयोगरसिकेन विश्वसृजा तथा रचितं, यथा सा तथा सारिका। इत्युक्त्वा विरराम।

अथ कियता कालेन दैवघटनया मगधेश्वरः पराक्रमकेसरिणे चन्द्रप्रभां विवाहेन प्रादात्। युवराजस्तां स्वदेशे समानीय पितुः समादेशादनुदिनं राजचर्चां विधाय रात्रौ प्रियतमया चन्द्रप्रभया समं सुरतसम्भोगेन कालं नयन्नवतिष्ठते। युवराजस्य क्रीडाशुको यत्र शयनागारे सुवर्णपञ्जरस्थोऽपि विद्यते तत्रैव सुवर्णमयी सारिका विदग्धा चन्द्रप्रभया रक्षिता।

एकदा युवराजश्चन्द्रप्रभया सह सुरतसम्भोगं भुक्त्वायासेन दम्पती निद्रां गतौ। एतस्मिन् समये शुकेन सारिका प्रोक्ता। प्रिये सारिके, भजस्व माम्। श्रुत्वा सारिका शुकमभ्यधावत। अरे पुरुषाः कृतघ्नाः कठिनहृदयाः। सर्वथा पुरुषसमागमो न मे रोचते। कथमेवं वदसि। श्रुत्वैतच्छुकः क्रोधपरो ब्रूते। पापिष्ठे, कथमिदं वदसि। अहमिति जानामि, स्त्रियः कृतघ्नाः पापीयस्यः, सर्वथा स्त्रीणां सङ्गो न विधिः। इत्यन्योन्यविरोधे युवराजो जजागार। शुकं पृच्छति। शुक, किं ब्रूषे। शुकः स्वकीयवचनं सारिकावचनं च कथितवान्। युवराज भवानस्य वचनस्य संशयच्छेदं करोतु। तदा पराक्रमकेसरी प्राह। सारिके त्वं ब्रूहि। केन कृतघ्नाः पुरुषाः। सारिका सविशेषं कथयति। शृणु युवराज, येन कृतघ्नाः पुरुषाः।

मध्यदेशे मदयन्ती नाम नगरी समासीत्। तस्यां महाधन-सम्पन्नः सकलवणिजां मुख्यतमो गन्धदत्तो नाम वणिक् प्रतिवसति। तस्य पुत्रो धनदत्तोऽभूत्। सर्वस्वं पितुर्द्यूतेन नष्टं कृत्वा देशान्तरम-करोत्। ततः स धनदत्त इतस्ततः परिभ्रमंश्चन्दनपुरनिवासिनो दयायुक्तस्य हिरण्यगुप्तस्य गृहमागतः। तं तथाविधमवलोक्य स तं पप्रच्छ। को भवान् किमर्थमत्रागतोऽसि। पृष्टो वृत्तान्तमखिलमे-

वायमब्रवीत् । तच्छ्रुत्वा तेनापुत्रेण हिरण्यगुप्तेन रत्नावती नाम कन्या तस्मै विवाहेन दत्ता । तत्र तया सममसौ धनदत्तो विविधसुख-मनुभवंस्तिष्ठति । अथ कियति काले गते श्वशुरमब्रवीत् । तात, आज्ञापय स्वदेशं गच्छामि । श्रुत्वैतत् स हिरण्यगुप्तो हर्षेण विविध-रत्नानि दासीद्वयं दत्वा दुहितरं प्रस्थापयामास । स द्यूतविनष्टसर्व-स्वो रत्नावत्या सालङ्कारया स्वदेशं गच्छन् गहनाटवीं प्रविवेश । तत्र कूपमेकमासाद्य तां पतिव्रतां निहत्य सर्वालङ्कारमादाय स पापिष्टोऽभिलषितस्वदेशं जगाम । ततो रत्नावती परमायुवशात् कथमपि जीवितवती । सख्यौ मृतवत्यौ । अनन्तरं विधिवशाद् बहवोऽध्व-नीनास्तृष्णार्ताः कूपसमीपमागत्य तामालोक्य विस्मिताः पप्रच्छुः । पृष्टा ब्रूते । पितरो धर्मशीलाः अस्मिन्नरण्ये चौरेण ममाभरणं गृही-त्वा मामपि निहत्य गतम् । तद्भयान्मे पतिः कुत्र गत इति न ज्ञायते । तस्मान्मां चन्दनपुरं प्रापय । तेऽपि सर्वे चन्दनपुरं व्यव-सायार्थं गच्छन्ति । एतेनाधिकस्नेहेन सा तत्र नीता । स हिरण्य-गुप्तस्तथाविधां दुहितरमवलोक्य विस्मितोऽब्रवीत् । पुत्रि किमेतत् । पृष्टा सा साध्वी चौरस्य दोषं निगदितवती, न तु पापात्मकस्य भर्तुः । ततः पिता ये रत्नावतीमानीतवन्तस्तान् सर्वानशेषताम्बूलवस्त्राणि दत्वा प्रेषयामास । रत्नावती च पतिं ध्यात्वा भृशमवतिष्ठते स्म ।

अथ कियता कालेन धनदत्तोऽपरधनापहरणशीलः पुनराजगाम । तमायातमालोक्य हिरण्यगुप्तो हृष्टो बभूव । इत्येव काले रत्नावती-मालोक्य कृतदोषोऽयं पापिष्ठो महान् त्रस्तोऽभूत् । रत्नावती ब्रूते । प्राणेश्वर, त्वमशङ्को भव । मया प्राप्तजीवनया पितुः स्थाने भवतो कश्चिद्दोषो नाभिहितः किं तु चौरस्य । पथिकैरहमानीता त्वामेव ध्यायन्ती तिष्ठामि । पुण्येन मया पुनर्भवान् प्राप्तः । तच्छ्रुत्वा हर्षितस्तत्र रत्नावत्या सह नानासुखमनुभवंस्तिष्ठति । अथैकदा रति-

श्रमेण निद्रां गतायां रत्नावत्याः सर्वाभरणमादाय पुनर्द्यूतलुब्धोऽयं पापिष्ठः पलायितः ।

ततः सा रत्नावती धनदत्ताधीनजीवना हा प्राणेश्वरेति कृत्वा जीवनं तत्याज । पुरुषकथा मया कथिता ।]

तच्छ्रुत्वा पराक्रमकेसरी शुकमवोचत् । शुक, त्वमपि स्त्रीदूषणं कथय । पृष्टः कथयति सः ।

[शृणु देव । दक्षिणस्यां दिश्यपूर्वहर्षवती नाम नगरी । तस्यां धर्मबलो नाम राजा बभूव । तस्य राज्ञः प्रियतमो वसुदत्तो वणिगभूत्। वसुदत्तस्य त्रैलोक्यमोहिनी तनया वसुमती नामाभवत् । वसुदत्तस्तां कन्यां ताम्रलिप्तिकानामनगरीश्वराय समुद्रदत्ताय विवाहेन दत्तवान्। तां विवाहयित्वा समुद्रदत्तः स्वदेशमगमत् । सा कन्या पितृगृहे स्थिता । अथेयमेव तन्नगरवासिनं द्विजपुत्रमतिमनोहरमवलोक्य प्रियसखीं प्रस्थाप्य समानीय मासाभ्यन्तरे तेन सममशेषसुखमनुभवन्ती तिष्ठति । अथ कियता कालेन निजपतिरस्याः समुद्रदत्तः समायातः । वसुदत्तस्तस्यातिथ्यं विधाय रात्रौ दिव्यमन्दिरे शयितुं जामातरमादिदेश । वसुमती च तत्रैव प्रस्थापिता ।

तस्यामेव रात्रौ चौरेण मनसि चिन्तितम् । रतिक्रीडाश्रमेणायं समुद्रदत्तः सभार्यो निद्रां यास्यति । तदाहमेव सर्वस्वं सुखेन नेष्यामि । इत्यालोच्य तत्र गत्वा सिद्धिं दत्त्वा प्रदीपच्छायायां स्थितः । स समुद्रदत्तः श्रमेण किञ्चिन्न बुबोध । सा द्विजकुमारं स्मृत्वासुखिनी भूत्वा तस्थौ । ततो निद्रागतसमुद्रदत्तमवलोक्य कामविह्वला सा कोपाद् गन्तुमुपचक्रमे । इत्येवकाले भयाद् दूत्या द्विजकुमारागमनं वसुमत्यामभिहितम् । सापि ब्रूते । दूति, त्वं ममालङ्कारभूषितात्र तिष्ठ यावदहं द्विजकुमारं संभाष्य समागच्छामि । दूत्या तथा कृते वसुमती सङ्केतस्थानं जगाम । विधिवशाच्चौरोऽयमिति कृत्वा स

द्विजकुमारः द्वारिकेण महाकाण्डहतः कथमपि सङ्केतस्थानं गत्वा पतितः । वसुमती द्विजकुमारं तथाविधमवलोक्य तस्य मुखे मुखं दत्त्वा विलपन्ती तस्थौ । इत्येव काले द्विजमुखे विधिवशात्तस्या नासिका प्रविष्टा । अतोऽचैतन्यान्मरणसमये दन्ताघातेन तस्या नासिकां चिच्छेद । ततो गतनासिका वसुमती विचिन्त्य मृतं तं विहाय पत्युः शय्यामागत्य दूत्यां वृत्तान्तमभिहितवती । दूती वदति । वसुमति, निर्बुद्धिर्मा भव । मद्वचनमाचर । पितुः स्थानं गत्वा समुद्रदत्तस्य दोषमाख्यापय । तदा वसुमती सखीसमेता क्रन्दन्ती पितृसमीपं गत्वा भर्तुर्मिथ्यापवादमभिहितवती ।

चौरश्च वसुमत्याः समुद्रदत्तस्य च चरितं दृष्ट्वा श्रुत्वा च गतवान् । वसुदत्तस्तां कन्यां विनासां विलपन्तीमवलोक्योवाच । पुत्रि, किमेतत् । इति पृष्टा लज्जया किञ्चिन्न वदति । तदैषा पापिष्ठा स्फुटभाषिणी सखी ब्रूते । प्रभो, भवतो दुहिता परिहासपरायणस्य समुद्रदत्तस्य लज्जया किञ्चिदुत्तरं न दत्तवती । एतावतापराधेनास्या नासिकां चिच्छेद । रहस्यमेतच्छ्रुत्वा वसुदत्तः कोपाद्राजानं ज्ञापयामास । ततोऽतिक्रुद्धेन राज्ञा समुद्रदत्तस्य शिरश्छेत्तुमाज्ञा विहिता ।

एतावति समये दयालुश्चौरः सर्ववृत्तान्तदर्शी दण्डवत्प्रणामानाचर्य वदति । देव, नायं वध्यः । राजाह । कथं न वध्यः । तदास्य प्राणरक्षार्थमात्मनश्चौर्यमुपदर्श्य सर्ववृत्तान्तं राज्ञे निवेदयामास । तदावगततत्त्वो राजा वसुदत्तं प्रियतममभ्यधात् । सखे, भवतो दुहितातीवाकार्यकारिणी । तस्मादियं निर्वास्यतामिति । वसुमतीं निर्वास्य दूत्याश्चोचितफलं दत्त्वा चौरं नगरमण्डलं कृत्वा समुद्रदत्तो बहुतरं रत्नं दत्वा स्वदेशाय प्रस्थापितः । देव, मया स्त्रीदूषणमेवं कथितम् ।

स पराक्रमकेसरी तयोः कलहनिर्णयाक्षम इवासीत् ।]

अथ वेतालो राजानं पप्रच्छ । राजन् ब्रूहि । स्त्रीपुरुषयोर्मध्ये किं पुरुषाः कृतघ्नाः, किं स्त्रियः कृतघ्नाः । श्रुत्वा राजोवाच । शृणु रे वेताल । लघुचित्ताः स्त्रियः सकलपापानां भाजनमिति कृत्वा विश्वसृजा निर्मिताः । पुरुषेषु कश्चित् क्रूरस्तिष्ठति । स्त्रियः स्वभावतः क्रूराः पापकारिण्यो भवन्ति ।

इति राज्ञा परिच्छिन्नं कृत्वा संशयमुत्तमम् ।
मौनभङ्गं विधायास्य जगाम स पुनर्द्रुमम् ॥ ५ ॥

इति जम्भालदत्तविरचितस्तृतीयो वेतालकथाप्रबन्धः । Mm 221.

[चतुर्थी कथा ।]

ततो राजा समालोक्य स्कन्धं शून्यं परासुना ।
पश्चाद् वृक्षतलं गत्वा शवं स्कन्धे चकार ह ॥ ६ ॥

तथैव शवमादाय श्मशानं गन्तुमुद्यतः ।
स्कन्धारूढः स वेतालो राजानं पुनरब्रवीत् ॥ ७ ॥

अवधानं विधेहि त्वं राजन् सत्त्वपरायण ।
विचित्रां विविधां रम्यां कथां कथयतो मम ॥ ८ ॥

अस्मिन्महीमण्डले सकलराजलक्षणोपेतो राजा सार्वभौमः शूद्रको नाम समासीत् । एकदामात्यगणपरिवृतस्य परिषदमवस्थितस्य राज्ञः पुरद्वारि देशान्तरादागत एको राजपुत्रः पुत्रभार्यासमेतो- वर्तनार्थी दूरादेव दक्षिणापथसकाशात् समागत्य दौवारिकमब्रवीत् । भो दौवारिक, मामवेहि । राजपुत्रोऽहं पुत्रभार्यासहायः शूद्रकमहाराजस्य यशः श्रुत्वा वर्तनार्थी समागत्य तिष्ठामि । मम वृत्तान्तं राजनि विज्ञापय ।

श्रुत्वैतत् प्रतीहारो राजानं विज्ञाप्य दौवारिकेणानीयमानं तमालोक्य राजा पप्रच्छ । को भवान् । किमर्थमिहागत्य मिलितः । इति पृष्टो ब्रूते । देव, वीरवरनामा क्षत्रियोऽहम् । सेवाकांक्षी समागत्य तिष्ठामि । राजा वदति । किं जीवनं कर्तव्यं तद्वद । वीरवरेणोक्तम् । प्रत्यहं सुवर्णशतपञ्चत्रयं ददातु देव । राजाब्रवीत् । अत्रानेकगुणवन्तः सन्ति । केषामप्येतावज्जीवनं न विद्यते । तच्छ्रुत्वा वीरवरो नृपतिमभिनन्द्य चलितः । ततः सान्धिविग्रहिकेणोक्तम् । देव, एतेन कातरो न स्याद्यद्दिवसकतिपयं यावदेतावज्जीवनं दत्वा वीरवरस्य भाजनता परीक्ष्यताम् । धनमपि विनष्टं न भविष्यति । ततो राज्ञा पुनरानीय तस्मै स्थानं यथाभिलषितवर्तनं दत्वा प्रस्थापितोऽयं वीरवरो वर्तनधनस्यार्धं ब्राह्मणेभ्यो दत्वा चतुर्थांशमबन्धुपङ्गुजनेभ्यो दत्वा चतुर्थांशेनात्मानं वर्धयति । एवं राजसेवां कुर्वन्नास्ते ।

अथैकदा दक्षिणस्यां दिशि रात्रावेका स्त्री करुणस्वरेण रोदिति । तच्छ्रुत्वा राजा वदति । दौवारिकस्तिष्ठति । वीरवरेणोक्तम् । देव, अहमस्मि । नृपेणोक्तम् । वीरवर, का रोदिति । तां निश्चित्य मां ज्ञापय । ततोऽयं गतः । राजा च तस्य वर्तनतत्त्वमेव ज्ञातुमनुपलक्षितो जगाम । वीरवरस्तत्र गत्वा रुदतीमालोक्याब्रवीत् । मातर्भगवति, किमर्थमेकाकिनी रोदिषि । सा तु यत्नेन पृष्टा ब्रूते । वत्स, अहं शूद्रकस्य लक्ष्मीः । स महात्मा प्रातःकाले नाशं गमिष्यति । तदहमिदानीं कुत्र स्थास्यामीति रोदिमि । तच्छ्रुत्वा वीरवरेणोक्तं । मातर्भवती यथा चिरस्थायिनी राजा च चिरजीवी भवति तदुपायं वदतु भवती । अहं तावत् करोमि । लक्ष्मीर्ब्रूते । वत्स तद्दुष्करं कर्म कः करिष्यति । वीरवरेणोक्तम् । मयाशक्यमपि कर्तव्यमिति वदतु भवती । लक्ष्मीर्ब्रूते । द्वात्रिंशल्लक्षणोपेतं पुत्रं समानीय तन्मातृभगिन्यौ तच्चरणौ दधाते स्वेच्छया, स्वयमपि स्वेच्छया पिता कात्यायन्यै बलिं

ददाति, तदा राज्ञः शोभनं भवति। पुत्रोऽपि यदि केशकर्षणशिरश्छेदं स्वीकरोति तदैव नान्यथा। इति निगद्यान्तर्हिता बभूव। राजा सर्वं श्रुत्वा तदनुसरणं करोति।

वीरवरश्च सहसा स्वगृहं गत्वा पत्न्यां पुत्रे दुहितरि च सर्वमकथयत् प्राबोधयच्च। तच्छ्रुत्वा पत्नी वदति। यदेतद्दुष्करं कर्म न कर्तव्यं तदा परलोके निस्तारः कथं भविष्यति। तत्पुत्रः शक्तिवरो ब्रूते। तात धन्योऽहं यन्मरणे राजा चिरजीवी राज्यस्य निस्तारो भविष्यति दुहिता चाभिनन्दिता। राजा सुगुप्तः सर्वं श्रुत्वानुपलक्षितास्तिष्ठति।

वीरवरः सपरिवारस्तत्र गत्वा तेनैव विधिना राज्ञो विपत्तिक्षयहेतवे स्वपुत्रं भगवत्यै बलिं दत्वा तच्छोकं परिहरन् राज्ञो दीर्घायुष्ट्वकामस्तेन खड्गेनात्मनः शिरश्चिच्छेद। गुरुतरशोकेन वीरवरपत्नी दुहिता च राज्ञो दीर्घायुष्ट्वकामा स्वशिरश्चिच्छेद। राजा सर्वमेतदवलोक्य सपरिवारवीरवरस्य सात्त्विकत्वमाधिगम्य स्वशिरश्छेत्तुमुपचक्रमे। एतावति समय आकाशवाणी बभूव। राजन्, त्वमात्मबलिं न दास्यसि। तव कात्यायनी प्रसन्नाभवत्। राजा वदति। मातर्यद्येतत् स्यात्तदा वीरवरो सपरिवारो जीवतु। वीरवरे सपरिवारे जीविते राजाऽनुपलक्षितः सहसा स्वगृहमागतः।

प्राप्तजीवनो वीरवरः पत्नीं पुत्रं दुहितरं स्वगृहं संस्थाप्य नृपद्वारमागतः। तमायातमालोक्य राजा वदति। वीरवर, कुत्र गत्वा स्थितं भवता। का रोदिति। इति रहस्यं कथय। इति पृष्टो ब्रूते। देव, एका स्त्री दुःखिनी रोदिति। तां निस्सार्यागतोऽस्मि। राज्ञोक्तम्। वत्स, स्वगृहं गच्छ। अथापरदिने राजा सर्वामात्यान् समानीय वीरवरस्य सपरिवारस्य सात्त्विकत्वं निगदितवान्। ततः सर्वे विस्मिता बभूवुः। तदा वीरवरप्रसादाद्राजा सार्वभौमो बभूव। वीरवराय बहुतरहयहस्तिधनजनमणिरत्नानि दत्वा शेखरदेशे स राजा कृतः।

वद राजन् वीरवरशूद्रकयोर्मध्ये को महान्महासत्त्वः । राजा वदति । शृणु रे वेताल । सेवकानामयमेव धर्मः यत् प्रभुकार्ये प्राणांस्त्यजन्ति । किं तु शूद्रको नृपतिर्महान्महासत्त्वः यदेवंविधसाहसेन सेवकं परिवारसहितं जीवयित्वा राजानं कृतवान् । नृपताविति वादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्लेलाग ।

इति चतुर्थो वेतालकथाप्रबन्धः ।

[पञ्चमी कथा ।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति ।

देव, चम्पावती नाम नगरी पुरासीत् । तत्र विष्णुशर्मा नाम ब्राह्मणः प्रतिवसति । तस्य त्रयः पुत्रा बभूवुः । अथैकदा तेन यज्ञार्थं कूर्ममानेतुं पुत्राः प्रस्थापिताः । गत्वा तैः कूर्मोऽपि प्राप्तः । एको ब्रूते । त्वमेनं गृहाण । अहं भोजनचङ्गः । कथमहं नयिष्यामि । अपरो ब्रूते । अहमेव नारीचङ्गः । कथमहं नयामि । अपरो ब्रूते । अहं शय्याचङ्गः । कथमिमं नयामि । इत्यन्योन्यं कलहायमानाः पुण्यसेननृपतेः स्थानं गत्वा ज्ञापयामासुः । ततो राजा तान् समाश्वास्य तन्निर्णयं कुर्वाणो भोजनचङ्गस्य रन्धनार्थं सूपकारमादिदेश । अथ सूपकारेऽन्नं नयति भोजनचङ्गो वदति । श्मशानसमीपस्थलस्य धान्यस्येदं मया न भोक्तव्यम् । इत्युत्थाय चलितः । अथ नारीचङ्गस्य स्थाने नानालङ्कारभूषिता वराङ्गना प्रस्थापिता । तामायातामालोक्य नारीचङ्गो वदति । एषा छागगन्धात्रागत्य मां किमर्थं कदर्थयति । नासां धृत्वा कथमपि तस्थौ । शय्याचङ्गो दिव्यशय्यायां सुप्त्वा प्रातर्वदति । दुर्गतायां शय्यायां केशसहितायां सुप्त्वा मम गात्रं रक्तवर्णं जातम् ।

अथापरदिने राजा सूपकारमादिदेश। का वार्ता। तेनोक्तम्। देव, सत्यं भोजनचङ्गः। तन्नीयमानमन्नं श्मशानभूमिजमिति निन्दति। तत्कार्ण्यं श्रुत्वा वराङ्गनां प्राह। वराङ्गना पृष्टा ब्रूते। देव, कुमारो मां छागगन्धां निन्दति। राज्ञोक्तम्। कथं त्वयि छागगन्धः। इति पृष्टा ब्रूते। देव, मम मातरि मृतायां मत्पिता मां छागदुग्धेनाजीवयत्। तस्मात् सत्यमेवायं नारीचङ्गः। शय्याचङ्गस्य पृष्ठे चिह्नं दृष्ट्वा ब्रूते। सत्यमयं शय्याचङ्गः। ततस्तेन राज्ञा त्रय एव द्विजपुत्रा भूषयित्वा स्वदेशं प्रस्थापिताः।

वद राजन्। एषां मध्ये को महान्। राजा वदति। शृणु रे वेताल। शय्याचङ्गो महान्। नृपताविति वादिनि वेतालः शिंशपा-वृक्षे पुनर्ललाग।

इति राज्ञः परिच्छेदं विज्ञाय जगतीपतेः।
व्यक्तवाचमघं कृत्वा शिंशपां कुणपो गतः॥ (१)

इति पञ्चमो वेतालकथाप्रबन्धः।

[षष्ठी कथा।]

अथ पुना राज्ञानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, उज्जयिन्यां नगर्यां सुदर्शनो नाम नृपतिरासीत्। तस्य राज्ये हरिस्वामी नाम ब्राह्मणः सकलगुणसम्पन्नस्तस्थौ। तस्य सोम-प्रभा नाम कन्याभवत्। सा रूपयौवनवती पितरमब्रवीत्। तात, ज्ञानिविज्ञानिशूराणां मध्य एकस्मै विवाहेन दास्यथ। हसन् हरि-स्वामी तद्वचनमङ्गीकृतवान्। ततस्तया माताभ्रात्रोरपि तद्वचनमङ्गी-कारितम्। इत्येव काले चतुरङ्गसेनो नाम नरपतिः सुदर्शनं जेतुकाम

आजगाम । तदा सुदर्शनः पात्रामात्यैः समालोच्य तस्य बलवतः प्रीतये विचक्षणं हरिस्वामिनं बहुतरसम्भारं दत्वा प्रस्थापितवान् । ततः सम्भारं प्राप्य हरिस्वामिनो वचनामृतेन तृप्तश्चतुरङ्गसेनः स्वदेशमगमत् । तदानीमेको द्विजकुमारो हरिस्वामिनमब्रवीत् । तात, सोमप्रभा कन्या ते मम विवाहेन दीयताम् । तदा हरिस्वामी कन्याभिमतं तमब्रवीत् । तदवगम्य द्विजपुत्रेणोक्तम् । तात, अहं महाज्ञानीत्यात्मनो ज्ञानित्वमुपदर्श्य हरिस्वामिनो जामातृत्वमुपलभ्य विवाहसामग्रीमानेतुं जगाम । हरिस्वामी च राजस्थानं गच्छन्नास्ते ।

तस्मिन्नेव समयेऽस्य पुत्रं देवस्वामिनं सोमप्रभापाणिग्रहणमपरद्विजकुमारो ययाचे । तदासौ भगिनीसमुदीरितवचनं निजगाद । स तच्छ्रुत्वात्मनो विज्ञानित्वमुपदर्शितवान् । देवस्वामिनः स्वीकारमासाद्य विवाहसामग्रीमानेतुमगात् । तस्मिन्नेव समये हरिस्वामिनो ब्राह्मण्याः स्थानेऽपरो द्विजकुमारः सोमप्रभापाणिग्रहणं ययाचे । तदेयं दुहितुरुदीरितवचनं निगदितवती । तच्छ्रुत्वायं वदति । मातरहं महाशूर इत्यात्मनः शूरत्वमुपदर्शयामास । कन्याया मातुः स्वीकारमासाद्य विवाहसामग्रीमानेतुं गतः । अथ हरिस्वामी चतुरङ्गसेनस्य वृत्तान्तं सुदर्शने नृपतौ कथयित्वा हर्षाद्राज्ञः प्रसादं प्राप्य स्वगृहमागतः ।

अथैकदा त्रय एव द्विजपुत्राः ससामग्रीकाः सोमप्रभापाणिग्रहणचिकीर्षवो हरिस्वामिनो गृहमागत्य मिलिताः । तदानीं हरिस्वामी सोमप्रभां न पश्यति । तस्य च पत्नी तामनालोक्य रोदिति । देवस्वामिनापि सा नावलोकिता । ततो हरिस्वामी सपरिवारो विलपंस्तिष्ठति । तदा ज्ञानी वदति । हरिस्वामिन्, मा क्रन्द । तव कन्यां धूम्रनामा राक्षसो नीत्वास्ते विन्ध्याटव्याम् । तच्छ्रुत्वा विज्ञानी वदति । रथमहं करिष्यामि, यथा विन्ध्याटवीमवलंघ्य सहसा तेन रथेन

जित्वा तामानेष्यामि। तदा शूरो वदति। तात, राक्षसं जेतुमहं समर्थः। इति तथा कृत्वा रथारूढो राक्षसं विजित्य सोमप्रभां जित्वा शूरो हरिस्वामिनो गृहमाजगाम। तमायातमालोक्य पाणिग्रहणचिकीर्षवोऽन्योन्यं कलहायन्ते। हरिस्वामी च सर्वान् कृतोपकारानवलोक्य विस्मितस्तस्थौ।

वद राजन्। सोमप्रभा कस्य पत्नी भवति। राजा वदति। श्रृणु रे वेताल। सोमप्रभा शूरस्य पत्नी भवति। नेतरयोः। यतः पितुरङ्गीकारान्मातुरङ्गीकारो गरीयान्। राक्षसजित्त्वाच्च। ज्ञानिविज्ञानिनौ शूरस्य कार्यसिद्धये विधिना नियोज्य दत्तौ। इति प्रश्नच्छलेन नृपतेर्मौनमाहार्य वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति षष्ठो वेतालकथाप्रबन्धः।

[सप्तमी कथा।]

नृपप्रोक्तमिदं श्रुत्वा वेतालो विहसन् पुनः।
नृपस्कन्धाद् द्रुतं गत्वा शिंशपातरुमालगत्॥ १॥

पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, ताम्रलिप्तिका नाम नगरी पुरासीत्। तस्यां प्रचण्डसिंहो नाम राजा बभूव। तस्य राज्ञः प्रीतिभूमिः सत्त्वशीलो नाम कापालिकस्तस्थौ। अथैकदा तेन समं राजा मृगान्वेषणाय वनं प्रविवेश। अरण्ये भ्रमन् क्षुत्पिपासार्दितः श्रान्तः स नृपतिरासीत्। तदानीमयं सत्त्वशीलो राज्ञः क्षुत्पिपासोपशान्तये दिव्यामलकीफलयुगलं दत्तवान्। राजा तत् फलं खादित्वा तृष्णाक्षुद्विहीनः शान्तो बभूव। तदामलकीफलद्वयदानेन स कापालिकस्तस्य प्राणाधिकप्रियो बभूव। तदानेन सह

राजा सुखेन कालं नयमानस्तिष्ठति। अनन्तरं सिंहलद्वीपेश्वरो राज्ञः प्रचण्डसिंहस्य धैर्यमर्यादागाम्भीर्याणि श्रुत्वा कुवलयवतीं तनयां विवाहेन दातुमस्य स्थाने यानपात्रं दत्वा भद्रतरमनुष्यं प्रस्थापितवान्।

तदा कुवलयवतीसौन्दर्यनिरीक्षणार्थं सत्त्वशीलमयं राजा प्रचण्डसिंहः समादिदेश। ततस्तेन सिंहलद्वीपादागतेन सह सत्त्वशीलो गच्छन्नास्ते। एतावति समये वायुवेगेन वहित्रं जले निमग्नमभवत्। ततः सत्त्वशीलो जले संतरन् रत्नशैलशिखरमेकमपश्यत्। तत्रस्थां पार्वतीप्रतिमां पूजयित्वा निष्क्रामन्तीमेकां कन्यां त्रैलोक्यमोहनीयाकृतिं सखीसमेतामवलोक्य सत्त्वशीलः कामपीडितोऽभवत्। इत्येव काले तस्याः सखीं समायातामालोक्य सत्त्वशीलः स्वाभिमतमुवाच। तच्छ्रुत्वा सा ब्रूते। पुरुषवर, त्वमत्र तिष्ठ। गत्वाहं तवाभिमतं स्वामिन्यै निवेदयामि। गत्वा सर्वमभिहितम्। सा कन्या सखीमुखात् सत्त्वशीलाभिमतमाकर्ण्य हसन्ती सखीमादिदेश। सखि, गत्वा वद। ममाभ्यन्तरवर्तिसरोवरे स्नात्वा मत्समीपमायातु। ततो गत्वा सा तमब्रवीत्। हे पुरुषवर, मम स्वामिन्याः सरसि स्नात्वा त्वमागच्छ। ततोऽयमुल्लसितः सहसा सरसि निमज्ज्योत्थाय प्रचण्डसिंहस्य क्रीडावापीमागत्य तामेव ध्यायन् विलपंस्तिष्ठति। अथ प्रचण्डसिंहस्य पुरजनैस्तं सत्त्वशीलं तथाविधमवलोक्य राजनि निवेदितम्। देव, यः सत्त्वशीलः कुवलयवतीसौन्दर्यनिरीक्षणार्थं भवता प्रस्थापितः सोऽयमागत्य दीर्घिकातटे रोदिति। इति श्रुत्वा राजा विस्मितः सत्त्वशीलसमीपं गतः। दृष्ट्वा तमब्रवीत्। सखे किमेतत्। इति पृष्टो ब्रूते वृत्तान्तमामूलतः सर्वम्।

अथ तदवलोक्य हर्षेण राजा तेन सह वहित्रमारुह्य तत्रैवाजगाम। गत्वा च तामालोक्य राजापि कामपीडितोऽभवत्। साऽ-

पि प्रचण्डसिंहमवलोक्य कामार्दिताभवत् । अथ कथमपि बहुतर-मुपकरणं दत्वा सखीं प्रस्थाप्य नृपतेरातिथ्यं कृत्वा पश्चादपरां प्रस्थाप्य स्वाभिमतं निवेदितवती । तच्छ्रुत्वा राजा वदति । सखि, तव स्वामिनी मह्यमात्मानं दास्यति । गत्वा तद्वद । ततो गत्वेयं प्रचण्डसिंहस्य स्वाभिमतं स्वामिन्यै निवेदितवती । तच्छ्रुत्वा सा ब्रूते । गत्वा वदास्मै नृपतये । अहमात्मानं निवेदितवती । मयि राजा यथासुखमभिलषतु, स्वामिनीनिदेशात् सखी गत्वा तद्वचनं ज्ञापयामास । तदा राजा वदति । सा मत्समीपमायातु । ततः सा लावण्यवती सखीसमेता नृपतिसमीपमायाता । तामागतामालोक्य राजा ब्रूते । लावण्यवति, मह्यमात्मानं यदि भवती दत्तवती तदाहमपि सत्त्वशीलाय प्राणाधिकाय त्वां दत्तवान् । यदि मदीयवचनलङ्घनमाचरसि तदा दानभङ्गदोषेण त्वयि महापातकं भविष्यति । तदा सा कन्या दान-भङ्गदोषमपहर्तुमाह । तव या प्रीतिस्तामेव कुरु । ततो नृपतिनिदेशात् सा कन्या सत्त्वशीलमनुगता । सत्त्वशीलस्तया लावण्यवत्या सहाशेष-सुखमनुभवंस्तस्थौ । एतावति समये राजा सत्त्वशीलमवोचत् । तदा-मलकीफलद्वयदानेन लावण्यवती प्राप्ता भवता, अपरमपि पुण्यं भवतो भविष्यति । सत्वशीलो वदति । देव, तव प्रसादाद्वा किं न मम भविष्यति । अथ लावण्यवती सत्त्वशीलमब्रवीत् । भो स्वामिन् प्रचण्डसिंहो महाराजः स्वगृहं विहायास्ते । अयं तावन्महान् दोषः । अतोऽहं ब्रवीमि । । एतत्सरोवरे स्नात्वा स्वदेशं गच्छामः ।

राजन्, प्रचण्डसिंहसत्त्वशीलयोर्मध्ये को महासत्त्वः ।

राजा वदति । शृणु रे वेताल । राजा प्रचण्डसिंह एव महा-सत्त्वः । यतस्तदामलकीफलद्वयं स्मृत्वा कामपीडितोऽपि तां त्रैलो-क्यमोहिनीमस्मै प्रादात् । नृपताविति वादिनि वेतालः पुनः शिंशपा-वृक्षे ललाग ।

इति वदति महीपे मौनभङ्गं विहाय
कठिनचरित एष प्राद्रवद् वृक्षशाखां ।
अवसदथ सहर्षो घर्घरापारभाजि-
द्रुमतलमपि गत्वा तं पुनर्भूप एषः ॥ २ ॥

सविस्मयो भूमिपतिर्गृहीत्वा
स्कन्धप्रदेशे विनिवेश्य रात्रौ ।
ययौ परावृत्य महाबलं तं
सान्द्रान्धकारे पथि विक्रमार्कः ॥ ३ ॥

इति सप्तमो वेतालकथाप्रबन्धः ।

[अष्टमी कथा ।]

ततो गृहीत्वा कुणपं महीरुहात्
प्रवृद्धवेगेन व्रजन् महीपतिः ।
स तं समालोक्य नृपं कुतूहलात्
कथां विचित्रां पुनरेव भाषते ॥ १ ॥

अथ पुनरानीयमानो वेतालः प्रश्नान्तरमकार्षीत् ।

देव, आसीच्छोभावती नाम नगरी । तस्यां यक्षकेतुनामा राजा गौरीभक्तस्तस्थौ । तत्र देवी स्वयमधिष्ठानमकरोत् । तस्मिन्ना-नादिग्देशादागत्य लोका भगवतीमर्चयन्ति । स्त्रियः सर्वा नानाविध-मङ्गलं कुर्युः । अथैकदा शुद्धपटनाम्नो दुहिता मदनसुन्दरी सखी-जनपरिजनपरिवृता भगवतीं पूजयितुमाजगाम । एतस्मिन् समये तामालोक्य धवलो नाम राजकुमार एकः कामपीडितः पितरमब्रवीत् तात, यदि शुद्धपटनाम्नो नृपतेस्तनया मदनसुन्दरी मम भार्या

भवति तदाहं जीवामि । तच्छ्रुत्वा धवलस्य पिता शुद्धपटमब्रवीत् । राजंस्तव पुत्रीं मम पुत्राय देहि । तदा तेनोक्तम् । यं प्रति देवी प्रसीदति स तस्याः पतिर्भवति । तच्छ्रुत्वा धर्मवान् पुत्रमब्रवीत् । पुत्र, देवी यस्य प्रसन्ना भवति स तस्याः पतिर्भवति । इति रहस्यं श्रुत्वा महादेवीमाराधयितुमुपचक्रमे । स्तुत्वा च शिरश्छेत्तुमुपचक्रमे । तदा देवी प्रसन्ना तमुवाच । वत्स, मा साहसं कार्षीः । मदनसुन्दरी तव पत्नी भविष्यति । ततो लब्धवरप्रसादः स धवलो राजकुमारस्तस्याः पाणिग्रहणमाचर्य तया सह नानासुखमनुभवंस्तिष्ठति ।

अथैकदा शुद्धपटस्य पुत्रः श्वेतपटो मदनसुन्दरीं भगिनीं धवलं च भगिनीपतिमादाय पितुरादेशात् स्वदेशं गच्छन्नास्ते। इत्येव काले गौरीमण्डपमालोक्य धवलो वदति । श्वेतपट, त्वमत्र मदनसुन्दरीमादाय क्षणं तिष्ठ, यावदहं गौरीं प्रणम्यागच्छामि । इत्युक्त्वा गत्वा देवीं नत्वा दैवप्रेरितखड्गेन शिरश्छित्वा भगवत्यै धवलोऽदात् । क्षणमवलम्ब्य तमनागतमालोक्य श्वेतपटो गत्वा तथाविधं भगिनीपतिं दृष्ट्वा स्वशिरश्छित्वा भगवत्यै दत्तवान् । ततो मदनसुन्दरी पतिभ्रातरावनायाताववलोक्य गत्वा तत्र तौ विशिरस्कौ दृष्ट्वा गुरुशोकेन स्वशिरश्छेत्तुपमुचक्रमे । ततः प्रसन्ना देवी ब्रूते । पुत्रि, मा साहसं कार्षीः । तव प्रसन्नास्मि वरं वरय । मातर्यदि वरो देयस्तदा मत्पतिभ्रातराविमौ जीवेताम् । देवी वदति । सत्वरं स्कन्धे शिरो नियुज्यताम् । ततस्तया संभ्रमेण पतिस्कन्धे भ्रातुः शिरो भ्रातुः स्कन्धे पतिशिरो नियुज्य देवीवरप्रसादेन जीवयितौ । प्राप्तजीवनाविमौ दृष्ट्वा मदनसुन्दरी व्याकुलीभूता ।

वद राजन् । कस्तस्याः पतिर्भवतु को वा भ्राता । राजा वदति । शृणु रे वेताल । सर्वाङ्गाच्छिरः प्रधानं भवति । तस्माद्यत्र स्कन्धे पत्युः शिरो विद्यते स तस्याः पतिरपरो भ्राता ।

सम्बन्धसन्देहविभञ्जनं तदा
श्रुत्वा नरेन्द्रात् कुणपो प्रगल्भः
त्यक्त्वा नृपं वह्निमुखः प्रधावन्
वेगात् पुनः प्रेततरुं जगाम ॥ २ ॥

नृपताविति वादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इत्यष्टमो वेतालकथाप्रबन्धः ।

[नवमी कथा ।]

पश्चान्नृपस्तत्र गतोऽतिवेगाद्
वृक्षादमुं चैव निपात्य पश्चात् ।
स्कन्धे पुनस्तं प्रविधाय गच्छन्
कथामपूर्वां कुणपं ययाचे ॥ १ ॥

वृत्तान्तं दुहितुरसीमवीरबाहोः
सोत्साहं नृप कथयामि मुञ्च कोपम् ।
सुमतिरसि नृपाणां श्रेष्ठ सत्त्वेन युक्तो
रचितरुचिरप्रश्नः श्रूयतां मन्मुखात् त्वम् ॥ २ ॥

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां विचित्रां कथयति ।

आसीच्छृङ्गारवती नाम नगरी । तत्र वीरबाहुनामा राजा भवति । तस्य पत्नी पद्मावती नाम । तस्यामनेन राज्ञा पुत्रैकः कन्यैका चोत्पादिता । सा कन्या नाम्नानङ्गवती । सानङ्गवत्येकदा पितरमब्रवीत् । तात, धैर्यगाम्भीर्यमर्यादान्विताय मां विवाहेन दास्यसि । तच्छ्रुत्वा दुहितुरुदीरितवचनमङ्गीकृतवान् राजा । अथैकदा विपुलाकृतयो गुणवन्तो धीराश्चत्वारो राजकुमारा अनङ्गवतीं विवाहयितुं

राजानमभ्यर्थयन्ति । एकः शूद्रसत्तमो ब्रूते । देव गुणवाञ्-शौर्यान्वितः श्लाघ्योऽहमस्मि । द्वितीयो वदति । सर्वप्राणिभाषावेदी सविद्यो महाधनिको वैश्योऽहम् । तृतीयो वदति । शास्त्रशस्त्रपरायणो विख्यातवीर्यः शूरो राजन्यतनयोऽहम् । चतुर्थो वदति । सर्व-शास्त्रतत्त्वदर्शी धनवान् गुणयुक्तः षड्दर्शनविद् ब्राह्मणोऽहम् । राजा चताननङ्गवतीविवाहयोग्यानवलोक्यैका कन्या कस्मै देयेति विस्मितस्तस्थौ ।

वद राजन् । सानङ्गवती विवाहेन कस्मै देया । राजा वदति । शृणु रे वेताल । वैश्यशूद्रौ कन्याविवाहे त्याज्यौ । ब्राह्मणश्च योग्यः । किन्तु क्षत्रिय एव क्षत्रियापाणिग्रहणे युक्तः । इतिवादिनि नृपतौ वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इति स्वल्पनवमो वेतालकथाप्रबन्धः ।

[दशमी कथा ।]

अथ राज्ञा क्रुद्धेन पुनरानीयमानो वेतालोऽपरां कथां कथयति ।

देव, अनङ्गपुरनिवासिनो वीरकेसरिनाम्नो नृपतेर्देशेऽर्थदत्तो नाम वणिक् तस्थौ । तस्य पुत्रो धनदत्तो नाम बभूव । लावण्यवती च तनया भूता । तां सौन्दर्यशालिनीं प्राप्तयौवनामवलोक्यार्थदत्तः पुत्र-मब्रवीत् । भो धनदत्त, लावण्यवतीयोग्यं वरमानय । पितुराज्ञया धनदत्तः सहसा गत्वा कन्दर्पनामानं वणिक्पुत्रं महाधनं सर्वगुणान्वितं वरत्वे व्यवस्थाप्यागत्य पितरं ज्ञापयामास ।

एतावति समये क्रीडावापीं गतां सखीसमेतां लावण्यवती-मवलोक्य तत्पुरनिवासी धर्मदत्तनामा वणिक्पुत्रः कामपीडितोऽपि

कथमपि स्वगृहं गतः । अथास्य सखा चिन्तामणिनामा तं तथाविध-मवलोक्य ब्रूते । सखे कथमेतादृशीमवस्थां गतोऽसि । इति पृष्टः सर्व-वृत्तान्तमकथयत् । श्रुत्वा चिन्तामणिर्वदति । सखे त्वमतीव धनवान् सर्वगुणान्वितः । तस्मात् त्वामवलोक्य लावण्यवती त्वदधीनजीवना भविष्यति । तत्स्वदेशं गत्वात्मानं दर्शयतु भवान् । स तदाज्ञया वदति स्म तस्यां प्रीतायाम् । लावण्यवति, पाणिग्रहणाचिकीर्षुरहम-तीवास्मि । श्रुत्वेमं ब्रूते । भो धर्मदत्त, युक्तमुक्तम् । किन्तु पितुर्निदे-शादन्यस्मै वराय मां विवाहेन दातुं मम भ्राता कल्पितवान् । तत् कथमहं तद्वचनव्यभिचारं करिष्यामि । महाकुलसम्भवाया एतावान् धर्मो न स्यात् । तद् भवान् यत्नं मा करोतु । तच्छ्रुत्वा धर्मदत्तेनोक्तम् । साध्वी भवती । यतः पितुर्भ्रातुश्च वचनं न व्यभिचरितं ततः प्रसन्न-हृदयोऽस्मि । यदपरं वक्ष्यामि तद् भवत्यावश्यं कर्तव्यम् । एतस्य वचनामृतेन तृप्तया लावण्यवत्या तस्मिन्नुक्तम् । भवतु कार्यं भवतः । तच्छ्रुत्वा धर्मदत्तो वदति । यस्यामेव रात्रौ तव विवाहो भविष्यति तस्यामेव स्वामिनानुपभुक्तयौवनया सर्वालङ्कारभूषितया सखीजन-विहीनया भवत्या मत्समीपमागन्तव्यम् । मयैतस्याः क्रीडावाप्या दक्षिणस्यां दिशि स्थातव्यम् । तत्रागत्य मया सह संदर्शनं विधाय निजपतिसमीपं यास्यति भवती । तदङ्गीकृत्य लावण्यवती स्वगृह-मागता । धर्मदत्तोऽपि गृहमागतः ।

अथैकदा तस्याः कन्दर्पवरेण सह विवाहो बभूव । अथ शय्या-मायातां लावण्यवतीमवलोक्य कामपीडितः कन्दर्पस्तस्याः स्तनोपरि हस्तं प्रसारितवान् । इत्येव काले लावण्यवती धर्मदत्ताभिमतवचनं कन्दर्पायाब्रवीत् । कन्याभाषितं श्रुत्वा कन्दर्पः कामपीडितोऽपि तामादिदेश । गच्छतु भवती । तन्मनोरथपूरणमाचर्य मया सह सुखमनुभविष्यति भवती ।

तस्मादियं गच्छन्ती सर्वालङ्कारग्रहणार्थं क्व यासीति चौरेण पथि सा धृता । तदानीं कातरा सती सा चौरमिदमब्रवीत् । भोस्तात, धर्मदत्तस्य सत्यवचनेन बद्धास्मि । ततस्तां सत्यपरायणां विचिन्त्य चौरस्तत्याज । अथ तां गच्छन्तीं वटवृक्षाश्रितो राक्षसस्त्वामहं खादिष्यामीति कृत्वा धृतवान् । ततः सा तमिदमब्रवीत् । तात, धर्मदत्तस्य सत्यवचनेन बद्धास्मि । तन्निर्वाहितसत्यामागच्छन्तीमत्र मां खादिष्यति भवान् । ततस्तां सत्यशीलामालोक्य ब्रह्मराक्षसोऽपि मुमोच ।

अथातो गत्वा सङ्केतस्थानमियं प्राप्तवती । तदा धर्मदत्तो लावण्यवतीं समायातामालोक्य तस्याः पदद्वये पुटाञ्जलिमकरोद् व्याजहार च । लवण्यवति, तव सत्यवचनेन प्रीतोऽस्मि । तत् कथमहं पापिष्ठस्तव सतीत्वनाशं करोमि । ततः सत्वरमेन तत्र गत्वा स्वामिनोऽनुकूला भवतु भवती । सुप्रीतेन धर्मदत्तेन प्रस्थापिता ततः सा गच्छन्ती ब्रह्मराक्षसमवोचत् । ततोऽहमागतास्मि । मदीयाभरणं चौराय दत्वा मम शरीरं खादतु भवान् । ततो ब्रह्मराक्षसस्तामतीवसत्यवादिनीमवगम्याब्रवीत् । लावण्यवति तव प्रीतोऽस्मि । स्वगृहं गच्छतु भवती । ब्रह्मराक्षसेनापि त्यक्ता सा चौरसमीपं गत्वा वदति । चौर, ममाभरणमिदं गृह्णातु भवान् । चौरस्तामायातामतिसत्यपालयतीमवलोक्याब्रवीत् । लावण्यवति, तव प्रीतोऽस्मि । स्वालङ्कारा स्वगृहं गच्छ । अनेनापि त्यक्ता स्वामिनः शय्यामागतवती । तामायातामालोक्य कन्दर्पोऽब्रवीत् । वणिक्पुत्रि, त्वमिदानीं मम प्रशंसनीया न भविष्यसि । इत्युक्त्वा कामपीडितोऽपि त्रैलोक्यमोहनीयाकृतिं मुमोच ।

वद राजन् । कन्दर्पचौरब्रह्मराक्षसधर्मदत्तानां मध्ये को महासत्त्वः । राजा वदति । शृणु रे वेताल । कन्दर्प एव महसत्त्वः । यतः

प्रथमतोऽपि लावण्यवत्याः सत्यरक्षणं धर्मदत्तस्य प्राणरक्षणं विचिन्त्य कामाहतोऽपि तां त्रैलोक्यमोहिनीं पत्नीं स्वयमादिदेश। अथागतामपि परपुरुषरतामिति तत्याज। अपरेषां त्रयाणां विवेकः। नृपताविति वादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति दशमो वेतालकथाप्रबन्धः।

[एकादशी कथा।]

क्रोधेन राज्ञा पुनरानीयमानो प्रश्नान्तरमकार्षीत्।

राजन्, काञ्चनपुरनाम्नि नगरे धर्मध्वजनामा राजा बभूव। तस्य राज्ञः शृङ्गारवतीमृगाङ्कवतीतारावतीनामधेयं महादेवीत्रयं रूपयौवनसम्पन्नमासीत्। अथैकदा क्रीडावापीतटावस्थिते मण्डपे स राजा शृङ्गारवत्या समं जगाम। तदानीं रममाणस्य राज्ञः कर्णादुत्पलमेकमपप्तत्। तदुत्पलघातेन शृङ्गारवती पराङ्मुखी मूर्छां जगाम। राजा तद्विपत्तिशान्तये वैद्यप्रयोगमकरोत्। ब्राह्मणाय धनमदात्। तत्पुण्यवशात् कथमपि शृङ्गारवती जीवितवती। अथापरदिने राजा मृगाङ्कवत्या सह क्रीडां चिकीर्षुस्तस्मिन्नेव समये मणिमण्डपे विरराम। ततश्चन्द्रस्य रश्मिना मृगाङ्कवत्याः शरीरं चूर्णितमिव भूतम्। तदा राजा व्याकुलात्मा वैद्यप्रयोगैरशेषदेवब्राह्मणदानस्वस्त्ययनैः कथमपि जीवयति स्म। अथापरदिने तारावतीमादाय तत्र गत्वा राजा क्रीडन्नास्ते। तस्मिन्नेव समयेऽतिदूरमेका दासी धान्यानि कुट्टयति। तेनैव मुशलशब्देन तस्या गात्रे विस्फोटोऽभवत्। येन विधिना मृगाङ्कवती जीवयिता तेनैव मतेन राजा तारावतीं जीवयति स्म।

वद राजन्। तासां मध्ये सुकुमाराज्ञी का भवति। राजा

वदति शृणु रे वेताल। तारावती सुकुमाराङ्गी यतोऽस्याः शरीरे मुश-
लशब्देनैव विस्फोटो जातः। अपरोऽप्यभिघातः। नृपताविति वादिनि
वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इत्येकादशो वेतालकथाप्रबन्धः।

[द्वादशी कथा।]

अथ राज्ञा पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, कुसुमपुरनामधेयं नगरमेकमासीत्। तत्र देवस्वामी
नाम ब्राह्मणः प्रतिवसति। तस्य पुत्रो हरिस्वामी नामाभूत्। सुता च
विलासवती भूता। सा कन्या देवस्वामिना पार्श्ववर्तिने सोमशर्मनाम्ने
विप्राय विवाहेन दत्ता। स ब्राह्मणस्तया सह विविधसुखमनुभवं-
स्तिष्ठति। अथैकदा विलासवत्या सह सोमशर्मा सौधपृष्ठे रतिक्रीडा-
माचर्य निर्भरनिद्रां जगाम। इत्येवकाले मदनवेशधरो नाम विद्याधर
एकस्तस्मिन्नागतः सौन्दर्यनिर्जितविद्याधरीमपहृत्य विद्यापुरं जगाम।

सोमशर्मा च तां नावलोक्य नानाप्रयत्नेन नासाद्य देशान्तर-
मकरोत्। इतस्ततो भ्राम्यन् बुभुक्षितः सन् पद्मनाभस्य गृहमगमत्।
पद्मनाभो यत्नेन ब्राह्मणीमब्रवीत्। वल्लभे, अयं ब्राह्मणो महात्मा यत्नेन
पूजयितव्यः। इत्युक्त्वा स राजस्थानमगमत्। मन्त्रिनिदेशान्मन्त्रि-
पत्न्या गृहमागच्छेत्यभ्यर्थितो ब्राह्मणो ब्रूते। मातरत्र मयैकाकिना न
भोक्तव्यम्। यदन्नं मह्यं दातव्यं तद्दीयताम्। तदहं पुष्करिणीसमीप-
मागत्य भक्षयामि। तया निवारितोऽपि भक्ष्यद्रव्यमादाय पुष्करिणीं
गत्वा तद् वृक्षमूले संस्थाप्य जलमानेतुमगात्। इत्येवकाले श्येनेनानीय
खाद्यमानस्य सर्पस्य गरलं तद्द्रव्ये निपतितम्। जलमानीय ब्राह्मणस्तद्
भक्ष्यद्रव्यं विषमिश्रितमज्ञानतो जग्ध्वा परलोकमगात्। ततः पद्म-

नाभः पत्न्यै चुकोप। सा ब्रूते। प्रभो, न ज्ञात्वा मयि कोपं मा करोतु भवान्। बहुतरयत्नेन मया निवारितो गृहे भोजनमकृत्वा द्रव्यमादाय लज्जया गतः। मम को दोषः। ततः पद्मनाभः परितापमकरोत्।

वद राजन्। सोमशर्मणो वधः किं श्येने किं वा मन्त्रिणि मन्त्रिपत्न्यां वा मदनवेषधरविद्याधरे वा भवति। राजा वदति। शृणु रे वेताल। श्येनस्य सर्प एव भक्ष्य एतेन तत्र न वधः। मन्त्रिपत्न्यादरेण नानायत्नेन भोक्तुमभ्यर्थितोऽन्यत्र भोक्तुं निवारितः। तेन तस्यामपि न वधः। किन्तु मदनवेषधरविद्याधरपद्मनाभमन्त्रिणोरेवास्य वधो भवति, एकस्मिन् विलासवतीहरणादपरस्मिन् मन्दादरत्वात्। इतिवादिनि भूपाले वेतालः पुनः शिंशपावृक्षे ललाग।

इति द्वादशवेतालकथाप्रबन्धः।

[त्रयोदशी कथा।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, उत्तरस्यां दिशि नयपालो नाम राजा बभूव। तस्य पद्मावत्यां पत्न्यां रूपयौवनसम्पन्ना शशिप्रभा नाम कन्यासीत्। एकदा चैत्रबलिमहोत्सवे सखीवृन्दपरिवृता क्रीडावापीं गता। तथा च भट्टपुत्रो मनःस्वामी नाम तामालोक्य कामपीडितोऽभवत्। ततः पौरजनस्य पुत्रः समागत इति सखीभ्यः श्रुत्वा क्रीडावापीं विहाय सा नदीमगमत्। भट्टपुत्रोऽपि तत्र गत्वा जले निमज्ज्य स्थितः। अत्रान्तरे सखीभिः सह जलक्रीडामारब्धवत्यास्तस्याः केशविगलितकुसुमं स्रोतसा चलितमासाद्य निजदेहे तापोपशमनार्थमारोप्यैकदृष्ट्या तामा-

लोक्यानिर्वचनीयसुखमनुभवंस्तिष्ठति । सापि मनःस्वामिनोऽतिसौन्दर्यमालोक्य सानुरागिणी बभूव ।

तत्र हस्तिनीशतं जलमज्जनार्थमगमत् । तदभ्यन्तरे हस्तिनीमेकामालोक्य मत्तकुञ्जर एक आगत्य मिलितः । तद्भयात् शशिप्रभायाः सर्वे रक्षकजनाः पुरुषाः सख्यश्च सर्वास्तामपहाय पलायिताः । तदानीमेकाकिनीं स्थितां तामागत्य मनःस्वामी निर्भरं परिरभ्य दूरं नीतवान् । करिणीषु गतासु मत्तकुञ्जरे च गते रक्षकपुरुषाः सख्यश्च शशिप्रभास्थानमाजग्मुः । तदा सखीभिर्मनःस्वामिनं ध्यायन्ती कथमपि स्वगृहं प्राप्तवती मनःस्वामी च तां ध्यायन् सर्वभोगानपहाय विषसाद । तं तथाविधमालोक्य शशिदेवमूलदेवाभ्यामुक्तम् । अयं मनःस्वामी विरहव्याकुल इव लक्ष्यते । शशिदेवेन पृष्टो मनःस्वामी सकलवृत्तान्तमवदत् । तच्छ्रुत्वा मूलदेवेनोक्तम् । मनःस्वामिन्, त्वमस्माभिः सहागच्छ । तवाभिलषितसिद्धिमावां करिष्यावः । ततो मनःस्वामी तयोः किङ्करकल्पो भूत्वा ताभ्यां सह स्थितः ।

एकदा मूलदेवो मनःस्वामिनमब्रवीत् । भट्टपुत्र, तुभ्यमहमेकां विद्यां ददामि यया स्त्रीरूपं पुरुषरूपं च धार्यते । ततस्तामासाद्य मनःस्वामी सहसा कुमारीवेषधरोऽभवत् । अथ कुमारीवेषधरमादाय वृद्धब्राह्मणरूपं विधृत्य मूलदेवो धूर्तवरो नयपालनृपतेरन्तिकं जगाम । गत्वा ब्रूते । महाराज, वृद्धब्राह्मणोऽहम् । इयं कुमारी मदीयपुत्रवधूर्भविष्यति । अनया प्रतिज्ञातामिति–उज्जयिन्यां गत्वा यः पुरुषो भगवन्तं महाकालमर्चयित्वायाति तस्यैवाहं पत्नी भवामीति । एतेन हेतुना मम पुत्र उज्जयिन्यां भगवन्तं महाकालमर्चयितुं गत्वास्ते । स यावदायाति तावदियं कुमारी भवतो दुहितुः शशिप्रभाया मन्दिरे तिष्ठतु । तेनैवास्या रक्षा भविष्यति । अहमस्या रक्षणाक्षमो वृद्धः । ततो राज्ञा स्वीकृतम्–तावदियं शशि-

प्रभया सह सुखेन तिष्ठतु । तदा शशिप्रभाया गृहे तां समर्प्य स वृद्धब्राह्मणः स्वगृहमगमत् ।

तदारभ्य कुमारीवेषधरो मनःस्वामी शशिप्रभया सह नानाविश्रब्धालापं कुर्वंस्तिष्ठति । एकदा शशिप्रभामब्रवीत् । सखि, तवाहं प्राणसमा सखी भूता । इदानीं त्वामहं चिन्ताकुलामिव पश्यामि । तदवश्यं त्वया मयि दुःखकारणमभिधातव्यमेव । तया पृष्टेयं वदति, सखि, मनःस्वामिविरहाकुलिताहम् । तच्छ्रुत्वा तामभ्यधात् । तं भट्टपुत्रमहमानीय तव दर्शयिष्यामि । तच्छ्रुत्वा शशिप्रभा ब्रूते । सखि, त्वं मम प्राणाधिका । तत् कथं परिहासवचनेन मयि दुःखमुत्पादयसि । तच्छ्रुत्वा कुमारीवेषधरो ब्रूते । आः कथमेतद् वदसि त्वम् । चक्षुषी निमील्य क्षणं तिष्ठ । ततस्तं भट्टपुत्रं पश्यसि । यत्नातिशयेन सा चक्षुषी निमील्य स्थिता । सहसैवायं कुमारीवेषधरो विद्याप्रभावेण भट्टकुमारोऽभवदवदच्च । शशिप्रभे त्वदधीनजीवनमनाथमिवागतं पश्य । तदा सा मनःस्वामिनमालोक्य हर्षिता विस्मिता च तस्थौ । ततस्तेन मनःस्वामिना सहाशेषसुखमनुभवन्ती तिष्ठति ।

अथ शशिप्रभाया मातुर्भ्रातुर्नृपमन्त्रिमदनसेनस्य पुत्रो विजयसेनः कनकपुरनृपकन्यां मृगाङ्कवतीं विवाहयित्वा स्वगृहमागतः । तस्मिन् काले मदनसेनमन्त्रिणा राजनि विज्ञाप्य शशिप्रभानीता । तदानीं कुमारीवेषधरं धृत्वा शशिप्रभया सह मनःस्वामी गतः । तत्र मनःस्वामिनं कुमारीवेषधरमवलोक्य विजयसेनः कामपीडितोऽभवत् । पितरमप्यवादीत् । तात, यद्यहं शशिप्रभायाः प्रियसखीं विवाहयामि तदा जीवामि नान्यथा । ततः पुत्रमरणमनुचिन्त्य मदनसेनो भगिनीपतिं नयपालराजानमवादीत् । राजा ब्रूते । मन्त्रिन्, कथमेतद्दुष्करं कर्म शक्यं स्यात् । वृद्धब्राह्मणस्य पुत्रो महाकालमर्चयित्वास्याः पाणिग्रहणं करिष्यति । तदानीमहं किमुत्तरं दास्यामि । अतोऽशक्य-

मेतत्। मन्त्री ब्रूते। कुमारश्चिरेणात्रागमिष्यति। मम पुत्रः सम्प्रति म्रियते। तन्मया किं वक्तव्यम्। विशेषतश्च पुत्रमरणे ममापि मरणं भविष्यति। राजा वदति। वृद्धब्राह्मणस्योत्तरं तदा भवता दातव्यम्। मन्त्री वदति। भवतु। मयैव तस्य शान्तिरुत्पादयितव्या। तदानीं राजा तां कुमारीं मदनसेनाय मन्त्रिणे समर्पितवान्। विजयसेनश्च तस्याः पाणिग्रहणचिकीर्षुरभवत्। कुमारी वदति। मन्त्रिपुत्र, त्वमुज्जयिन्यां गत्वा महाकालमभ्यर्च्य मम पाणिग्रहणमाचर। यद्येवं न करोषि तर्हि तवोपरि प्राणांस्त्यक्ष्यामि। मम प्रतिज्ञैवम्। तच्छ्रुत्वा विजयसेनः सहसा महाकालमर्चयितुमुज्जयिनीमगमत्। अथ मृगाङ्कवत्यासहायं कुमारीवेषधरो मनःस्वामी विद्याप्रभावेण पुरुषो भूत्वा नानासुखमनुभवंस्तिष्ठति।

अथ कियति काले गते मनःस्वामिना मनसेति चिन्तितम्। मृगाङ्कवतीमादाय मूलदेवस्य स्थानं गच्छामि। स धूर्तवरो न्यायावसरं प्राप्य जेतुं शक्नोति। अथ मृगाङ्कवतीमादाय गत्वा मूलदेवाय सर्ववृत्तान्तमवादीत्। तच्छ्रुत्वा मूलदेवो हसन् मृगाङ्कवत्या समं मनःस्वामिनं तत्र संस्थाप्य विद्याप्रभावेण वृद्धब्राह्मणो भूत्वा शशिदेवं पुत्रवेषधारिणमग्रतः कृत्वा नयपालनृपतेरन्तिकं जगाम। देव, कुमारी दीयताम्। ममैष पुत्रो महाकालमर्चयित्वा तस्याः पाणिग्रहणं चिकीर्षुरागतः। तं ब्राह्मणकुमारमवलोक्य चिन्तितो मन्त्रिणमानीय वदति। मन्त्रिन्, पूर्वमेतन्मया भणितम्। अधुना यथोचितोत्तरं दत्त्वा तोष्यताम्। मन्त्री वदति। तात, वृद्धब्राह्मण, सा ते कुमारी मृतकल्पा, कस्मै विवाहेन दत्ता। इदानीमपरकन्या तव पुत्राय दातव्या। इति यत्नशतेनापि निवारितो न स्यात्। वृद्धब्राह्मणस्तस्य नृपतेरुपरि पुत्रेण सह मर्तुमुद्यतोऽभवत्। ततो राजा तस्य चरणे पतित्वा वदति। तात, रक्ष माम्। या कन्या तव पुत्रेणेष्यते सैव मया तस्मै दातव्या।

ततो धूर्तवरो मूलदेवो रूपधरं शशिदेवमब्रवीत् । पुत्र विनीतस्य नृपतेर्वचनं शृणु । तदा शशिदेवेनोक्तम् । तात, यद्येतच्छ्रोतव्यं तदा राजा निजकन्यां शशिप्रभां मह्यं ददातु । तच्छ्रुत्वा राजा ब्रह्मवध-भयाच्छशिप्रभां कन्यां द्विजपुत्राय ददौ ।

ततस्तामादाय मूलदेवशशिदेवौ स्ववासमाजग्मतुः । तदानीं मनःस्वामी वदति तात, मूलदेव, मम प्राणाधिका शशिप्रभा भवता-नीता । ममाभिलषितसिद्धिर्भूता । शशिदेवेनोक्तम् । किमहो स राजा मह्यं शशिप्रभां दत्तवान् । अस्याः पाणिग्रहणं मया कर्तव्यम् । तत् कथमयोग्यमेतादृशं वदसि । मनःस्वामी वदति । इयं शशिप्रभा मम भार्या, पुरा यतः मया परिणीता । तद् भवान् कथमेतादृशं वदति । शशिदेवो वदति । भट्टपुत्र, चौरिकयास्यां गान्धर्वविवाहः कृतः । तेन किं स्यात् । मह्यं राजा स्वेच्छया दत्तवान् । तौ शशिदेव-मनःस्वामिनावन्योन्यं कलहं कुर्वाणौ स्तः ।

वद राजन् । शशिप्रभा कस्य भार्या भवति । राजा वदति । शृणु रे वेताल । मनःस्वामिना यत् कृतं तल्लोकद्वयविरुद्धमेव । पित्रा सा शशिदेवाय दत्ता । अतः शशिदेवस्य भार्या भवति । इति वदति भूपाले वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इति त्रयोदशवेतालकथाप्रबन्धः ।

[चतुर्दशी कथा ।]

अथ राज्ञा पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति ।

देव, कनकपुरनाम्नि नगरे महात्मा यशोधनो नाम राजा बभूव । तस्य राज्ये महाधनो रत्नदत्तो नाम वणिक् तस्थौ । तस्य

सर्वलक्षणसम्पन्ना कन्यका भूता । तस्या नामकरणादिवसे ये ये समागतास्ते ते ते यौवनहीनामपि समालोक्य कामपीडिता भूताः । अतस्तस्या उन्मादयन्ती नामाभूत् । अथ तस्यां रूपयौवनसम्पन्नायां स रत्नदत्तो यशोधननृपतेरान्तिकं गत्वेदं वदति । देव, मम कन्या उन्मादयन्ती द्वात्रिंशल्लक्षणोपेता भवतामेव योग्या । अतस्तामानयतु देव । तच्छ्रुत्वायं राजा हर्षितः स्त्रीलक्षणवेदिनं ब्राह्मणमेकं लक्षणवतीं द्रष्टुं प्रस्थापितवान् । स ब्राह्मणो नृपनिदेशाद्रत्नदत्तस्य गृहं गत्वा तामुन्मादयन्तीं सर्वलक्षणसंयुक्तां त्रैलोक्यमोहिनीं विद्याधरीमिवावलोक्य चिन्तितवान् । यद्येनां सर्वलक्षणसम्पन्नामुन्मादयन्तीं राजानं ज्ञापयामि तदैनां कन्यामासाद्य राजा सर्वमहादेवीस्त्यक्ष्यति । मुक्तराज्यचिन्तोऽपि भविष्यति । अतो निर्लक्षणां ज्ञापयमास । ततो राजा तां नानीतवान् । अतो रत्नदत्तः तां सेनानीरणधवलाय दत्तवान् ।

अथैकदा मधुमासे स राजा पौरजनान् विहाय प्रदोष इतस्ततः क्रीडां कुर्वन् विद्यते । तदोन्मादयन्ती मनसेति चिन्तितवती । राजा यशोधनोऽयं निर्लक्षणां कृत्वा मां न नीतवान् । तदिदानीं दिव्यालङ्कारं परिधायात्मानं दर्शयामि । ततो राजोच्चैःस्थानमारुह्य तामालोक्य कामपीडितो धावकमपृच्छत् – केयमिति । तेनोक्तम् । देव, सैषा रत्नदत्तस्य दुहितोन्मादयन्ती या सेनानीरणधवलेन विवाहिता । इति श्रुत्वा राजा स्त्रीलक्षणवेदिने ब्राह्मणाय क्रुध्द्वा कथमपि निजान्तःपुरं गत्वा विहितसर्वभोगत्यागस्तामेव ध्यायंस्तस्थौ ।

ततो धावकेन मनसेति चिन्तिम् । राजा रणधवलस्य पत्नीमवलोक्य कामानलदग्ध इव आस्ते । तदहं रणधवलं ज्ञापयामि यथा तामानीय ददाति । इति कृत्वा रणधवलमब्रवीत् । तच्छ्रुत्वा रणधवलः सहसा गत्वा राजानमब्रवीत् । देव, तामुन्मादयन्तीं तुभ्यमहं समर्पयामि । राजा तद्गतमानसोऽपि लोकधर्मं विचिन्त्य ब्रूते ।

स मित्रं यो निवारयेत् पापात्, स एवामात्यः। तद् भवता कथमेतन्मयि भण्यते। रणधवलो वदति। देव यदि तां भवान् न स्वीकरोति तदाहं यस्मै कस्मैचिद्दास्यामि ताम्। तथापि राजा तां न नीतवान्। तस्या विरहेण राजा परलोकमगात्। ततो रणधवलोऽपि हा हेति कृत्वा प्राणांस्तत्याज। रणधवले मृते उन्मादयन्ती मृता।

वद राजन्। यशोधनो महासत्त्वः किं वा रणधवल उन्मादयन्ती च। राजा वदति। शृणु रे वेताल। सेवकानामयमेव धर्मो यत् प्रभुकार्ये प्राणांस्त्यजन्ति। स्त्रियश्च स्वभावतः पतिवर्त्मगाः। किन्तु राजा यशोधनो महासत्त्वो यतस्तामासाद्यापि परलोकमनुचिन्त्य तत्याज। परं प्राणांश्च तत्याज। नृपताविति वादिनि स वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति चतुर्दशवेतालकथाप्रबन्धः।

[पञ्चदशी कथा।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, रत्नावती नाम नगरी पुरासीत्। तत्र चन्द्रप्रभो नाम राजा बभूव। तस्य राज्ये देवस्वामी नाम विप्रस्तथौ। तस्य पुत्रो हरिस्वामी नामाभवत्। स पितुः सर्वस्वं द्यूतेन विनष्टं कृत्वापि द्यूतं न त्यजति। अथ शास्तिकेन धृत्वा नानायत्नेनापि किञ्चिन्नासाद्य दण्डेन ताडितो मूर्छामासाद्य पतितः। ततः शास्तिको भयाज्जले निमग्नं तं कृत्वानुपलक्षितः स्वगृहमगमत्। स हरिस्वामी जलं प्राप्य कथमपि प्राप्तजीवनो भूत्वा तत्र स्नात्वा द्यूतपरित्यागार्थं प्रतिज्ञामकरोत्। गृहं च तत्याज। तदारभ्य भगवन्तमर्चयित्वा कृतफलमूलाहारः कालं नयमान आस्ते। अथ तं प्रणतं भगवान् महाकालो-

ऽब्रवीत्। भो द्विजपुत्र, प्रीतोऽस्मि। त्वामहं सुखमनुभावयामि। तच्छ्रुत्वा विप्रेणोक्तम्। भगवानेव प्रमाणम्। मया किं वक्तव्यम्।

ततो निद्राकालेनास्य मस्तके हस्तो न्यस्तः। ततो हरिस्वामी निद्रागतो भूत्वा स्वप्ने दिव्यनगरमासाद्य भावानुरक्तविद्याधरीशतेन नानासुखमनुभूय परां प्रीतिमासाद्य प्रबुद्धोऽयं स्वप्नामिव नीतवान्। प्रतिदिनमेवं याति पश्यति च। ततोऽयं हरिस्वामी निद्रागतः भगवन्तमभ्यधात्। भगवन्, यदि मय्यनुकम्पा विद्यते तदा मन्त्रमेकं मह्यं ददातु भवान्। महाकालेनोक्तम्। वत्स, निजपरविभागो यस्य पुरुषस्य नास्ति तस्मिन्नेव मन्त्रसिद्धिर्भवति। तथापि द्विजो नानायत्नमाचरति। प्रबन्धातिशयेन भगवान् वदति। द्विज, सिप्रानदीं गत्वा तुभ्यमहं मन्त्रं दास्यामि। ततस्तस्या जले निमज्ज्याग्नौ प्रवेशमाचर्याग्निजलाभ्यां समभागे भूते तव मन्त्रसिद्धिर्भविष्यति। इति मन्त्रमदात्।

अथ प्राप्तमन्त्रो हरिस्वामी सहसा नगरमेकमपश्यत्। तत्र विद्याधरीमेकां विवाह्य तया सह नानासुखमनुभवन् कालमनैषीत्। तस्यां बहवः पुत्राः कन्याश्चानेनोत्पादिताः। अथैकदा सर्पेण दष्टा सा परलोकं गता। ततस्तां श्मशाने नीत्वा हरिस्वामी विलपंस्तिष्ठति। एतावति समये विद्याधरस्तं द्विजं शोकेन विलपन्तमवलोक्याब्रवीत्। द्विज, यद्येषा न जीवति तदास्याः शोकेन तवापि जीवनं न दृश्यते। अतः स्वीयमर्धायुरस्यै दातुं स्वीकुरु। तदा विद्याप्रभावेण वयमेतां जीवयामः। तथा रूढानां विद्याधराणां वचनमाकर्ण्य तथा स्वीकृतम्। अथ तया जीवितम्। तया सह गृहमागत्य सुखेन तस्थौ। अथ तेन मन्त्रेण जलादुत्थायाग्निप्रवेशाक्षमोऽभवत्। अथ पुनर्गत्वा तमेव भगवन्तं मन्त्रसिध्यर्थमभ्यर्थयत्। तदानीं महाकालोऽपि मन्त्रसिद्धिहीनोऽभवत्।

वदतु देव। कथं महाकालो मन्त्रहीनोऽभवत्। राजा वदति। शृणु रे वेताल। शिष्यदोषेण गुरुरपि दोषवान्। अतः सोऽपि मन्त्रहीनोऽभवत्। इति नृपतेर्मौनभङ्गं कृत्वा वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति पञ्चदशो वेतालकथाप्रबन्धः।

[षोडशी कथा।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, कर्कटपुरनाम्नि नगरे सूर्यप्रभो नाम नरपतिरासीत्। तस्य राज्ये धनदत्तो नाम वणिक् प्रतिवसति। तेन हिरण्यवतीनामधेयायां पत्न्यां धनवती नाम कन्योत्पादिता। अथैकदा धनदत्तस्य सर्वस्वं दैववशाद्विनष्टमभवत्। अभावतोऽयं धनदत्त ऋणादि कृत्वा परलोकमगात्। अथोत्तमर्णेनास्य पत्नी पुत्रीसमेता तदानीं बद्धा। हिरण्यवती मनसेति चिन्तितवती। अहं किमर्थं इह बद्धा निवसामि। तदिमां धनवतीमादाय पतिसुहृत्तमस्य गृहे तिष्ठामि। स मे स्नेहात् पालनमाचरिष्यति।

इति दुहितरमादाय रात्रौ गच्छन्ती विद्यते। अनन्तरं शूलस्थितश्चौरः कन्यामवलोक्याब्रवीत्। मातरिमां कन्यां मह्यं देहि। बहुतरधनमिह विद्यते। तन्नयतु भवति। तच्छ्रुत्वा सा ब्रूते। वत्स, शूलस्थितस्य भवतोऽस्याः पाणिग्रहणेन किं कर्तव्यम्। चौरो वदति। मातर्मदीयधनेन भद्रतरपुरुषस्य बीजक्रयणमाचर्य तेनैव पुरुषेण सममिमां क्रीडयिष्यसि। तदुत्पन्नेन क्षेत्रजपुत्रेण मम परलोकसौहृद्यं कर्तव्यम्। तच्छ्रुत्वा हिरण्यवती तेन निर्दिष्टसुवर्णान्यादाय चौराय धनवतीं विवाहेन दत्तवती। विवाहं कृत्वा चौरः सहसा परलोकमगात्। हिर-

ण्यवती पुत्रीसमेता ताम्रलिप्तिकानिवासिनः सुहृत्कुमारस्य गृहं गतवती। तां मित्रपत्नीं पुत्रीसमेतामवलोक्य विविधादरेण समाश्वास्य नीत्वा पत्न्यां समर्पितवान्। पत्युर्निदेशात् सा तां प्रसारकावीथिकां नीत्वा क्रयविक्रयार्थं प्रस्थापितवती। तया नियुक्ता सा पुत्री तत्र स्थिता।

एकदा प्रसारकवीथिस्थितां धनवतीं दृष्ट्वा सोमस्वामी नाम ब्राह्मणः कामपीडितोऽभवत्। धनवती च तं द्विजं मनोहरमालोक्य मदनविह्वला मातरमब्रवीत्। हिरण्यवती चौरस्य वचनं स्मृत्वा विविधादरेण बीजक्रयपूर्वकं सोमस्वामिनमानीय क्रीडयामास। सोमस्वामी च गर्भं दत्वा परलोकमगमत्। एतावति भगवत्या हिरण्यवत्यै स्वप्नो दत्तः। हिरण्यवति, तव पुत्री पुत्रं प्रसविष्यति। तं गुप्तेन नीत्वा राजद्वारि स्थापयिष्यसि। इत्युक्त्वा देवी नृपमभ्यधात्। नृप, भवानद्य यं शिशुं प्राप्नोति तमेवानीय पुत्रं करिष्यति। धनवत्याः पुत्रो जातः। हिरण्यवती च निजदेशाद्राजद्वारि तथाविधं कृत्वा स्थितवती। राजा प्रातःसमये तं प्राप्य पुत्रं कृत्वा महिष्यै समर्पितवान्।

अथायं धनवतीपुत्रो वर्धमानः सकलनीतिशास्त्रशस्त्राभ्यासं कुर्वाणस्तिष्ठति। अथ राजा वृद्धः परलोकमगमत्। तत्पुत्रोऽयमिति कृत्वा सर्वैरमात्यैरवनीपतिरयं कृतः। तेनैकदा गयायां गत्वा दत्तस्य पिण्डस्य ग्रहणार्थं हस्तत्रयमुत्थितमभूत्। एको हस्तश्चौरलक्षणान्वितः। अपरो हस्तो विप्रलक्षणान्वितः। तृतीयोऽवनिपातिचिह्नान्वितः। तानवलोक्य कस्मै पिण्डा देया इति संदेहाकुलहृदयः कुमारस्तस्थौ।

वदतु देव। चौरविप्रनरेन्द्राणां मध्ये कस्तस्य पिता भवति। राजा वदति। शृणु रे वेताल। चौर एव तस्य पिता भवति। नृपतावितिवादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति षोडशवेतालकथाप्रबन्धः

[सप्तदशी कथा ।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालोऽपरप्रश्नमकार्षीत् ।

देव, चित्रकूटनाम्नि नगरे चन्द्रावलोको नाम राजा बभूव । तस्य महादेवीन्दुमती नामाभवत् । तया सह राजा सुखमनुभवंस्तिष्ठति । एकदाऽसौ राजा द्यूतेन सर्वस्वं विनष्टं कृत्वा सुदुःखितो हयमारुह्यारण्यानीं प्रविश्य श्रान्तः सन् मनोहरं सरोवरमवलोक्य तत्र स्नात्वा जलपानं कृत्वा मृणालादिकं खादित्वा सरस्तीरे तिष्ठति । इत्येव काले कियद्दृष्टिं दत्वा मुनेराश्रममपश्यत् । तत्र गत्वा त्रैलोक्यमोहिनीयाकृतिं मुनिकन्यामालोक्य कामपीडितोऽभवत् । मुनिकन्या च तस्मा अभ्युत्थानं चकार । ततो राज्ञादरेण कन्या पृष्टा । भो वरवर्णिनि, किमर्थमेकाकिन्यरण्ये वसासि । तस्मान्मां त्वदधीनजीवनं भजस्व । तयोक्तं राजन्, एतस्मिन् क्षणे मुनिराश्रममागमिष्यति । तस्मान्मया सह कथनेनालम् । सुगुप्ते देव तिष्ठतु । पश्चात् तवाभिलषितं कर्तव्यम् । कन्यावचनाद्राजान्यत्र गतः । कन्या तं राजानं ध्यायन्ती विद्यते । मुनिरागत्य तां चिन्ताकुलामधिगम्य पप्रच्छ । ततः सा नम्रमुखी संभूय लज्जितापि नृपतेरागमनं कथयामास । तच्छ्रुत्वा हर्षितेन मुनिना राजानमानीय कन्या दत्ता ।

अथ तां प्रेयसीमादाय मुनिं प्रणम्य राजा स्वदेशं गच्छन्नास्ते । अथ रात्रौ वटवृक्षतले यक्षः कन्यासहितं राजानमवोचत् । त्वं मयाद्य खादितव्यः । राजा ब्रूते । कस्त्वम् । तेनोक्तम् । यक्षोऽहम् । राजाह । तुभ्यमहं तत्र बलिं दास्यामि । मां मुञ्च । यक्षेणोक्तम् । मदभीप्सितं बलिं दास्यसि । राजा वदति । आज्ञापयतु देव । यक्षेणोक्तम् । कुमारबलिं दास्यसि । राजा वदति । केन विधिना बलिर्देयः । यक्षो वदति । स्वेच्छया यदि कुमारो मरणमिच्छति तस्य चरणौ माता

दधाति भवता यद्यात्मना तस्य शिरश्छिद्यते तदैव हि तुष्टो भवामि। राजा तमेव स्वीकृत्य स्वदेशमागत्यैवंविधं बलिं कुत्रापि नासाद्य चिन्तितो विद्यते।

अथ सप्तदिवसोपरि कुमारैकेन पिता भणितः। पितः, नृपकल्याणार्थं मां त्वं बलिं देहि। तस्य मातृपितृभ्यां यत्नसहस्रेणापि निवारितोऽपि ब्रूते। यद्येवं युवाभ्यां न कर्तव्यं तदा मयात्मघातं कृत्वा मर्तव्यम्। राजनि मृते सर्वलोका नाशं गमिष्यन्ति। मयि मृते कस्य किं भविष्यति। तस्मादेतावद्धर्मः कथं त्याज्यः। ततो धर्ममनुचिन्त्य पितरौ गृहीत्वा राजनि ज्ञापितमिदम्। देव, मां दत्वा निजकल्याणमाचर। ततो राजा तान् सर्वान् गृहीत्वा यक्षस्य स्थानं गत्वा तेन विधिना कुमारबलिं दातुमुद्यतो भूत्वा ब्रूते। देव निजरक्षार्थमिष्टदेवतास्मरणं कुरु। तच्छ्रुत्वा कुमारो हसति। त्रिकालज्ञत्वेन यक्षेणापि कुमारस्य हास्यमाकर्ण्योच्चैरट्टाट्टहासमकारि। कुमारबलिश्च न गृहीतः।

देव, कुमारयक्षयोर्हास्यकारणं वद। राजा वदति। शृणु रे वेताल। कुमारेण मनसेति चिन्तितम्। मम मातापितृभ्यां मे चरणकेशा धृताः। अयं राजा स्वयं खड्गमादाय बलिं दातुमुद्यतो भूत्वास्ते। तथाप्येवं वदति निजरक्षार्थमिष्टदेवतास्मरणं कुरु। इत्यस्य कुमारस्य हास्यलक्षणम्। यक्षोऽपि तत्कारणमवगम्याचिन्तयत्। अहो कुमारोऽयं योग्यो हसति। एतावति विपत्तिकाले को मे रक्षाक्षमो भवेदिति। हसित्वा प्रीतो भूत्वा कुमारं परोपकारिणं स्वगृहं प्रस्थापयामास। इतिवादिनि भूपाले वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति सप्तदशवेतालकथाप्रबन्धः।

[अष्टादशी कथा ।]

अथ राजा वेतालं शाखां शाखां भ्रामं संकद्ध्यैकशाखायां विधृत्य स्थितः। राजा प्रबन्धेनानेतुमक्षमो भूत्वा खड्गेन शाखामुच्छिद्य शाखासमेतं वेतालं स्कन्धे कृत्वा मौनपरायणो क्षान्तिशील-समीपं गन्तुमुपचक्रमे। तथापि वेतालः पुनर्गुरुवाक्यप्रश्नमकार्षीत्।

देव, विलासवती नाम नगर्यासीत्। तत्र रत्नदत्तो नाम वणिक् प्रतिवसति। तस्यानङ्गमञ्जरी नाम सुताऽभवत्। तस्या विवाहार्थे ताम्रलिप्तकानामनगर्यां रत्नदत्तो मनुष्यं प्रस्थापितवान्। अथ तत्पुर-निवासिनं कमलाकरनामानं द्विजपुत्रमवलोक्यानङ्गमञ्जरी कामपीडिता भूता। अथ तस्याः परां प्रीतिमुत्पाद्य स्वगृहं गन्तुमुद्यतो... तस्मिन् समये सा तस्य विरहमसहन्ती प्राणान्मुमोच। तां प्राणाधिकां तथाविधां विलोक्य कमलाकरोऽपि बहुविधं विलप्य प्राणांस्तत्याज।

ततो दयावती देवी तन्मिथुनं जीवयति स्म।

वेतालो वदति। वद राजन्। तयोर्मध्ये कस्यानुरागो महान्। राजा वदति। शृणु रे वेताल। कमलाकरस्यानुरागो महान्। यतः स्त्रीमरणमवलोक्यात्मनः प्राणांस्तत्याज। नृपताविति वादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग

इत्यष्टादशवेतालकथाप्रबन्धः।

[एकोनविंशतितमी कथा।]

अथ राज्ञा पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, दक्षिणस्यां दिशि ब्रह्मपुराभिधेयं नगरं पुरासीत्। तत्र

विष्णुस्वामी नाम ब्राह्मणः प्रत्यवात्सीत् । सोऽतीवधनहीनः तस्य चत्वारः पुत्रा बभूवुः । कियता कालेन विष्णुस्वामिनि मृते ते चत्वारः प्राणरक्षार्थं मातुलालयमगमन् । मातुलोऽपि तान् दरिद्रानवलोक्य न संभवयामास । ततस्ते मर्तुमुद्यमं चक्रुः । ततः कोऽपि सुजनस्तान् मरणान्निवार्य ब्राह्मणकुमारा यूयं विद्याभ्यासं कुरुत, तदा सर्वसुखं भविष्यतीत्युवाच । तच्छ्रुत्वा मरणविधेर्निष्क्रम्य विद्याशिक्षार्थं गतवन्तः । अथैकदा विद्यां ज्ञात्वा सर्वे मिलित्वा जिज्ञासामारेभुः । अग्रजेनोक्तम् । अहं मृतास्थिसंचयनविद्यां जानामि । अपरेणोक्तम् । मांसशोणितसंचारविद्यां जानामि । अपरेणोक्तम् । नखकेशदन्तसंचयनविद्यां जानामि । चतुर्थेनोक्तम् । जीवयितुं जानामि । विद्याजिज्ञासाचिकीर्षवो सर्वे व्याघ्रास्थीनि समासाद्य व्याघ्रं जीवयन्ति स्म । ततः प्राप्तजीवेन व्याघ्रेण चत्वारो भक्षिताः ।

वद राजन् । तेषां मध्ये को वधभागी भवति । राजा वदति । शृणु रे वेताल । जीवदाता वधी भविष्यति । नृपताववितिवादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इत्यूनविंशतिवेतालकथाप्रबन्धः ।

[विंशतितमी कथा ।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति ।

देव, कलिङ्गविषये यज्ञस्थलं नामधेयं नगरमासीत् । तत्र यज्ञसोमनामा ब्राह्मणस्तिष्ठति । तस्य ब्राह्मणी सोमदत्ता । तस्यामनेन ब्रह्मस्वामी नाम पुत्र उत्पादितः । स सर्वशास्त्रतत्त्वज्ञोऽपि दैववशात् पञ्चत्वमगमत् । ततस्तत्पितरौ बहुविधं विलपन्तौ बन्धुजनसहितौ तमादाय श्मशाने सत्कारार्थमाजग्मतुः । इत्येवकाले श्मशानवासी

योगी तं शरीरं द्विजकुमारं सर्वशास्त्रवेत्तारं मनोहरमयुक्तकालेमरण-मालोक्य करुणस्वरेणोच्चैः क्रन्दितवान्, परमकौतुकेन नर्तितवांश्च। सहसोत्थाय योगेन जीर्णशरीरं परित्यज्य मृतस्य द्विजकुमारस्य शरीरं प्रविवेश। कुमारः सुप्तोत्थितो भूतः। तत्पितरौ परां प्रीतिमासादितवन्तौ। सर्वे बन्धुवर्गा हर्षिता बभूवुः। ब्रह्मस्वामी प्राप्तजीवनः सर्वभोगं परित्यज्य योगं ध्यायंस्तस्थौ।

श्मशानवासी योगी कथं चक्रन्द कथं वा ननर्त। तत्कारणं वदतु देव। राजा वदति। शृणु रे वेताल। चिरकालमुपार्जितं शरीरं त्यक्तव्यमिति चक्रन्द। जीर्णशरीरं विहाय सर्वगुणाधारं द्विजशरीरं प्राप्तव्यमिति कृत्वा ननर्त। नृपताविति वादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति विंशतिवेतालकथाप्रबन्धः।

[एकविंशतितमी कथा।]

अथ राज्ञा पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति।

देव, दक्षिणस्यां दिशि विक्रमबाहुर्नाम राजा बभूव। तस्य राज्ये पुष्करावती नाम नगरी स्थिता। तत्र जितकुबेरविभवो वणिङ्निधिपतिदत्तो नाम सार्थवाहस्तस्थौ। तस्य कामसेना वासवदत्ता क्षमावती चम्पावती नाम चतस्रः पत्न्यो बभूवुः। तासु तेन रत्नदत्त-मणिदत्तकुमारदत्तकनकदत्तनामानश्चत्वारः पुत्रा उत्पादिताः। तत्र रत्नदत्तेन गान्धर्वशास्त्रमभ्यस्तम्। तत्समो महीमण्डले नृत्यगीतादिभिः कोऽपि न विद्यते। मणिदत्तेनास्त्रविद्याभ्यस्ता। तत्समोऽस्त्रविन्मही-मण्डले कोऽपि नास्ति। कुमारदत्तेन नानाशास्त्रकथाभ्यस्ता। तत्समो

धीमान्महीमण्डले कोऽपि नास्ति। कनकदत्तेन मानानीतिशिक्षाभ्यस्ता। तत्समो नीतिमान् नास्ति। ते चत्वारः सर्वगुणान्विता देवसौन्दर्य-निर्जितमन्मथाः कामिनीजनमनोहारिणो विश्वाविख्यातपौरुषाः सपत्नीकाः सकलसुखमनुभवन्तस्तस्थुः।

कियति काले तेषां पिता लोकान्तरमगमत्। अथ विधिवशात्ते चत्वार एकात्मका आत्मस्त्रीकलहात् पृथक्त्वमन्वभवन्। प्रीत्या सर्वाणि कोटिसंख्यानि धनानि विभक्तानि। किं तु दिव्यरत्नत्रयं सामान्येन स्थितम्। निधिपतिदत्तेन पूर्वमाज्ञा विहिता। यदि चतुर्णां पृथक्त्वं स्यात् तदा मत्सखा विक्रमबाहुरिदं रत्नत्रयं यस्मै ददाति स एव प्राप्स्यति। इति पितुर्वचनं स्मृत्वा राज्ञः स्थाने ते चत्वारो जग्मुः। राजा च बन्धुपुत्रान् दृष्ट्वा तानुवाच। भो बन्धुपुत्राः, किमर्थमत्रागमनम्। इति पृष्टास्ते पितुर्वचनं ज्ञापयामासुः। राजा रत्नत्रयमालोक्य विस्मितो भूत्वेदमचिन्तयत्। दिव्यरत्नत्रयमिदमद्भुतं बन्धुपुत्राणां मध्ये यो मतिमांस्तस्मै दातव्यम्। ततोऽमीषां भाजनता परीक्ष्यताम्। इति कृत्वा तानुवाच। भो सुहृत्पुत्राः, मया यत्र रत्नत्रयपरिच्छेदः क्रियते तत्र भवद्भिर्न स्थातव्यम्। तच्छ्रुत्वा ते वदन्ति। यदाज्ञापयति देव तेनैवास्माभिः स्थातव्यमिति। एतावन्तो वा प्राणाः कस्य सन्ति यो देववचनलङ्घनं करिष्यति। राजा वदति। एतानि रत्नानि सामान्येनात्र सन्तु। कुसुमपुरनगरे रूपवतीनामधेया त्रैलोक्यमोहनीयाकृतिर्वेश्या विद्यते। सा लक्षमेकमादायैकरात्रिक्रीडां पुरुषेण सह करोति। यदि लक्षसहस्रं प्राप्नोति तथापि नापरदिनं रमते। तया वेश्यया सह यो द्विरात्रिक्रीडां कर्तुं शक्नोति तस्यैतानि रत्नानि भवन्ति। तच्छ्रुत्वा तैरुक्तम्। देव, केनाग्रतो गन्तव्यम्। तमाज्ञापयतु देव। राजा वदति। ज्येष्ठानुक्रमेण गमनमनुभवति।

ततो रत्नदत्तोऽनेककरितुरगमणिमाणिक्यबहुविधसामग्रीं सुवर्ण-

रत्नानि गृहीत्वा पुरन्दरकल्पः कुसुमपुरं गत्वा नृत्यगीतवाद्यादिभिर्महारम्भमकरोत्। लक्षसंख्यसामग्रीं दत्वा विचक्षणपुरुषमेकं रूपवत्याः परिचयार्थं प्रस्थापयमास। ततः सा ससामग्रिकं तमालोक्य विस्मिता चिन्तितवती। अहो एतावदुत्सुकता कस्यापि न दृष्टा। तदवगृह्य वचनामृतेन समाश्वासयामास। ततः प्राप्तप्रश्रयो विचक्षणस्तामब्रवीत्। रूपवति, कामदेवकल्पेन पुरुषेण सहापरिभवता रत्नदत्तेन क्रीडतु भवती। रूपवती वदति। धन्याहं यतस्तस्यानुरागो मयि भूतः। तद् भवांस्तमादाय शीघ्रं समागच्छतु। तस्य महापुरुषस्य क्रीडायोग्या भवामि। तदा लक्षमेकं दत्वा मया सह क्रीडयिष्यति। इत्युक्त्वा तया प्रस्थापितः स रूपवत्या वचनं रत्नदत्ताय कथयामास।

ततो हर्षितो रत्नदत्तो रात्रौ रूपवत्याः समीपं जगाम। तया सह विशेषक्रीडामाचर्य द्वितीयदिनक्रीडार्थं निजगुप्तप्रकटनं कृतम्। रत्नदत्तस्य यन्नृत्यगीतादिकं द्रष्टुं श्रोतुं देवगन्धर्वकिन्नरा अपि पृथिव्यामवतरन्ति तच्छ्रुत्वा सा रूपवती क्रन्दति। तदा रत्नदत्तो वदति। प्राणाधिके कथमकारणं रोदिषि। इति पृष्टा ब्रूते। प्राणेश्वर, भवता पुरुषवरेण सह मम क्रीडापरदिवसे न भविष्यतीति रोदिमि। तेनोक्तम्। कथमेतत्। वेश्या ब्रूते। लक्षमेकं गृहीत्वैकरात्रिक्रीडामहमाचरामि। कुमारेणोक्तम्। अपररात्रौ क्रीडार्थमहं लक्षत्रयं दास्यामि। वेश्या ब्रूते। लक्षसहस्रेणापि द्वितीयरात्रिक्रीडामहं न करोमि। ममैषा प्रतिज्ञैव विद्यते। नानायत्नेनायं निरस्तो रत्नदत्तः सुदुःखितो भूत्वा मूर्छित इव निर्जगाम। तत्र गत्वा विक्रमबाहुनृपतिं ज्ञापयामास। देव, कस्तया सह द्वितीयरात्रिक्रीडाशूरो भविष्यति।

अथ मणिदत्तो बहुमणिरत्नाविभवसहितः कुसुमपुरं गत्वा तत्पुरनृपतेर्दर्शनमकरोत्। राज्ञा च तस्य दर्शनमधिगम्य बहुतरमानं

कृत्वा स्थापितः। अथ विपक्षनृपतिरेक इमं कुसुमपुराधिपतिं जेतुमागत्य समस्तसैन्यकरितुरगं जित्वा राजानमपि जेतुमायाति। तदानीमनेन मणिदत्तेन प्रतिज्ञातम्। देव, विपक्षनृपतिरयं संग्रामे जित्वा मयानेतव्यः। इति प्रतिज्ञाय गत्वा तं विजित्य नृपतेरग्रतो दत्तवान्। तदारभ्य तत्समः कर्ता कुसुपुरे कोऽपि नाभूत्। अथ नानापौरुषं प्रकाश्य तया वेश्यया सह कन्दर्पक्रीडामकरोत्। एतावता पौरुषेणापि द्विरात्रिक्रीडाक्षमो नाभूत्। तदा सुदुःखितो भूत्वा वृत्तान्तं विक्रमबाहुं ज्ञापयामास।

अथ कुमारदत्तोऽपि तत्र गत्वा तया सह क्रीडामाचर्य द्वितीयरात्रिक्रीडार्थं महारत्नत्रयलोभकथामप्यकथयत्। तथापि तया निरस्तः स्वदेशमागत्य राजनि ज्ञापयामास।

अथ कनकदत्तोऽपि मनसाऽचिन्तयत्। पराक्रमवन्तोऽतिसुन्दरा अकृतकार्या निराश्वासा भूताः। तन्मया गत्वा किं कर्तव्यम्। अथारम्भप्रयोजनाभावः। तदहं किञ्चिच्छम्बलमादायैकसेवको भूत्वा तस्याश्चेष्टां निरूपयामि। इति विचिन्त्य तत्र गत्वा तच्चेष्टां जिज्ञासुरास्ते। एतस्मिन् समये सा रूपवती वेश्यासहस्रपरिवृता राजपथे गच्छन्ती विद्यते। तां विद्याधरीमिवालोक्य कनकदत्तेन पश्चाद्दासीवेश्यैका पृष्टा। भवति केयं याति। तयोक्तम्। कुमार, इयमेव रूपवती वेश्या। कनकदत्तो वदति। कुत्र गच्छतीयम्। सा ब्रूते। नगरैकान्ते शिवायतने पुण्यशरीरा नामैका तपस्विनी गुरुरस्या विद्यते। तस्याः सेवामियं सततमेव करोति। तदा कनकदत्तोऽचिन्तयत्। मदीयकार्यसिद्धिर्भूतेति। तदेवाहं तामनुगच्छामि।

अथ तां तापसीं सम्भाष्य रूपवत्यां स्वगृहमायातायां कनकदत्तः पुण्यशरीराया दर्शनमकरोन्ननाम च। तया पृष्टः। को भवान्। स वदति। देशान्तरीयराजपुत्रोऽहम्। तापसी वदति। वत्स,

किमर्थमागतोऽसि । तेनोक्तम् । मातस्तव सेवां कर्तुमागतोऽस्मि । तया वचनामृतेनाश्वास्य कनकदत्तः प्रस्थापितः । किन्तु रूपवती यदायाति तदायमन्यत्र गत्वा तिष्ठति । एवं षण्मासे गतैकदा सन्तुष्टया तया पृष्टः । वत्स, किमर्थं मदीयसेवा महती क्रियते भवता । प्रीताऽस्मि । तद्‌भवानभीप्सितं वदतु । तन्मया कर्तव्यम् । तेनोक्तम् । मातस्तन्मया रहसि वक्तव्यम् । ततः सा परिवारं दूरं प्रस्थाप्य पुनर्वदति । वत्स, कथ्यतां निजाभिलषितम् । कनकदत्तो वदति मातर्दिनान्ते या रूपवती ते सेवां कर्तुमायाति सा लक्षमेकं गृहीत्वा पुरुषेणैकरात्रिक्रीडां करोति । लक्षसहस्रेणापि परदिनक्रीडां कथं न करोति तत्कारणं ज्ञातुमहं तव सेवां करोमि । सा ब्रूते । किं सा समायाता मया प्रष्टव्या । तदात्र मण्डपैककोणे गूढेन रूपवतीमुखाच्छ्रोष्यासि । ततोऽयमतिप्रीतोऽभवत् ।

अथ परदिने रूपवती तापसीगृहमागता । तामालोक्य कनकदत्तः तद्‌गृहकोणे सुगूढेन लुक्कायितः । रूपवती पुण्यशरीरायाः सेवां कृत्वा तया सहाशेषालापं कुर्वाणावतिष्ठते । अथ प्रस्तावावसरमासाद्य तापसी रूपवतीमाह । पुत्रि, परंपरया मयेति श्रुतम् । लक्षमेकमादाय दिव्यपुरुषेण सह भवत्येकरात्रिं क्रीडति । लक्षसहस्रेणापि तेन सह द्विरात्रिक्रीडां न करोति । तत्कारणमहं श्रोतुमिच्छामि । त्वयावश्यं कारणं वक्तव्यम् । तदैवाहं प्रीता भवामि । रूपवती ब्रूते । देवि, तद् गोप्यं वक्तुं न शक्नोमि । तापसी वदति । पुत्रि, यदि त्वया तत्कारणं मयि न वक्तव्यं तदाहमप्रीता भवामि । रूपवती ब्रूते । मातर्यदि तत्कारणमवश्यं वक्तव्यं तदा सत्यं कुरु । तत् कुत्रचिन्न वक्तव्यम् । तापसी वदति । पुत्रि, यदि तत्कारणं कुत्रचित् कथयामि तदा सत्यभ्रष्टा भवामि । रूपवती ब्रूते । शृणु मातः । तापसी वदति । सावधानास्मि । कथयतु भवती । रूपवती कथयति ।

पद्मपुरनामनगरे प्रचण्डसेनराजा तस्थौ । तस्य राज्ञः सान्धि-

विग्रहिकस्य विचित्रदत्तनाम्नो दुहिताहं गौरीव्रतपरायणा । ततः स देवी प्रसन्ना वरमदात् । पुत्रि, त्वं मत्प्रसादात् सौभाग्यवती भविष्यसि, योग्यमेव पतिं प्राप्स्यसि, जातिस्मरा च भविष्यसि । इत्येव काले तस्य राज्ञः पुत्राय प्रतापसेनाय मत्पिता मां विवाहेन दत्तवान् देवीवरप्रसादेन तस्याहं प्राणेभ्योऽपि गरीयसी भूता । राज्ञा विपक्ष नृपतिनिराकरणार्थं मत्पतिः प्रस्थापितः । स मया विना क्षणमपि न जीवति । तत्रापि मया सह जगाम । अथ बलवता विपक्षनृपतिन समासाद्य मत्पतिस्त्रासितः । सहसा भयान्मां प्राणाधिकामपि परित्यज्य देशान्तरमगमत् । तस्मिन् समये हस्तिनीस्कन्धसमारूढेन विपक्षेणाहं प्राप्ता चिन्तयामि । पुरुषं धिगस्तु यतः सर्वलक्षणसम्पन्न परित्यज्य निर्गतः । मां त्रैलोक्यमोहनीयाकृतिमासाद्य विपक्षनृपति कथं त्यक्ष्यति । तद् मम सतीत्वनाशेन भवितव्यम् । इति विचिन्त्याहं प्रतापसेनं ध्यायन्ती प्राणांस्तत्याज ।

मरणसमये मया करिणीमुखमालोकितम् । तेन कारणेन करिणी भूताहम् । करिण्यपि भूत्वा प्रतापसेनं ध्यायन्ती काल नयामि । मत्तकुञ्जरा मां क्रीडार्थमायान्ति । तानहं निराशान् करोमि कमपि न भजामि । अथैकदा मत्तकुञ्जरो भूत्वा प्रतापसेनः समागतः । तमहं जातिस्मरत्वाज्ज्ञात्वा भजामि स्म । तदारभ्य तेन सह नानासुखमनुभवन्ती तिष्ठामि स्म । इत्येव काले गजबन्ध एकस्तत्रा गत्य मिलितः । तदानीमपि स गजरूपाश्रितः प्रतापसेनः सहसा म विहाय वनान्तरमगमत् । ततोऽमीभिर्नीत्वाहं राज्ञे दत्ता । सोऽपि राजा मां प्रधानकरिणीमकरोत् । अथैकदा राजा मामारुह्य मृगान्वेषणाय गतः । तदानीमहं मत्तकुञ्जररूपं ध्यायन्ती प्राणांस्तत्याज ।

मरणकाले मया मृगी समालोकिता । तेनाहं मृगी भूता तत्रापि प्राप्तयौवना कमपि मृगं न भजामि । तमेव ध्यायन्ती तिष्ठामि

अथैकदा तस्मिन्नरण्ये भ्रमन्ती मृगमेकमपश्यम्। पुण्येन मया ज्ञातः स एव प्रतापसेनो गजत्वं विहाय मृगत्वमासादितवान्। तमहमभजम्। तदारभ्य तेन सह नानासुखमनुभवामि स्म। अथ दावाग्निना तस्मिन् वने दह्यमाने मां विहाय सोऽपि वनान्तरं गतः। अहमन्यवन आगन्तुमशक्ता तं ध्यायन्ती प्राणांस्तत्याज।

मरणसमये तत्र सरस्तीरे मयैका चक्रवाकी दृष्टा। तेनाहं चक्रवाकी भूता। तत्र जाता कमपि न भजामि। तमनुध्यायन्ती तिष्ठामि। अथ विधिवशात् स प्रतापसेनो मृगत्वं विहाय चक्रवाकत्वमासाद्य मत्समीपमागतः। तं प्राप्य तेन सह नानासुखमनुभवन्ती तिष्ठामि। एकदा कुसुमपुरान्तर्गतसरोवरमागताहम्। तत्र व्याधसमूहं दृष्ट्वा मां त्यक्त्वा पलायितः। तदाहं व्याधेन प्राप्ता। तं ध्यायन्ती जीवितं जहौ।

मरणसमये कुसुमपुरनिवासिनी जलक्रीडां कुर्वाणा वरेण्या वारवनिता मयालोकिता। तेनाहमपि वारवनितायोनौ जातास्मि। ततो यौवनं प्राप्य मया चिन्तितम्। पुरुषा निर्दयाः स्नेहहीना यतश्चतुर्षु जन्मसु मामनुरक्तां विहाय प्रतापसेनः पलायितः। इति कोपेन मया प्रतिज्ञा कृता। एकरात्रभोक्तव्यः पुरुषः। द्वितीयरात्रे न भोक्तव्यः। मातः, कारणमेतत्।

तापसीं रहस्यं श्रावयित्वा प्रणम्य वेश्याशतपरिवृता स्वगृहमागता। अथ कियता कालेन कनकदत्तस्तापसीं प्रणम्य वेशधरो रूपवतीगृहं त्यक्त्वा प्रतिवेश्यागृहं बभ्राम। किं तु कयापि सह न रमते। सर्वासु वेश्यासु कथयतीदम्।

पद्मपुराधिपतिप्रचण्डसेनस्य पुत्रः प्रतापसेनोऽहम्। विचित्रदत्तस्य कन्या मम पत्नी स्थिता। सा मम प्राणाधिका। विपक्षभयात् तामपहायाहं पलायितः। तदा सा मृता करिणी भूता। अहमपि

गजत्वमासाद्य तया सह विविधक्रीडां कृत्वा गजबन्धकारिभयात् तामपहायान्यत्र वने गतः। सा बन्धनस्थापि मां ध्यायन्ती जीवनं तत्याज। तदा मृगी भूता। तदा तस्याः शोकेन मृगत्वमहमासाद्य तया सह क्रीडां कृत्वा दावाग्निभयादहमन्यत्र गतः। सा मां ध्यायन्ती चक्रवाकी भूता। तदाहमपि मृतश्चक्रवाकत्वमासाद्य तया सहाशेष-क्रीडामकार्षम्। एकदा तामादाय कुसुमपुरसरोवरमागतः। व्याध-भयादहं पलायितः। सा व्याधेन प्राप्ता मां ध्यायन्ती मृता मनुष्ययोनौ जन्म लब्धवती। तदाहमपि चक्रवाकशरीरं विहाय मानुषो भूत्वा तामेव ध्यायंस्तिष्ठामि।

पटे तत् सर्वं लिखित्वा सर्वासां वारवनितानां हस्ते दत्वा तत्रैव नगरे तिष्ठति। अथ रूपवती परस्परया वार्तामेतामाकर्ण्य कनकदत्तमात्मभवनं नीत्वा समस्ततत्त्वं विज्ञाय कनकदत्तस्य कण्ठे लगित्वोच्चैश्चक्रन्द। ततः सर्वे लोका विस्मिता बभूवुः। ततो रूपवत्या सहानुरागः कनकदत्तस्य बभूव। तदारभ्य तया रूपवत्या समधिगत-प्रतापसेनानुरागया मुक्तप्रतिज्ञया सह कनकदत्तो विविधसुखमनु-भवंस्तिष्ठति। ततो दिनकतिपयं विलम्ब्य कनकदत्तो रूपवतीमवादीत्। भो वल्लभे, मम पुष्करावती नाम नगरीन्द्रस्यामरावतीवास्ते। तत्र गत्वा भवत्या प्राणाधिकया सह सुखमनुभवामि। रूपवती ब्रूते। प्राणेश्वर, तवाज्ञा मया सदैव कर्तव्या। ततस्तां सकलवित्तसमेतां रूपवतीमादाय स्वदेशमागत्य रहसि तं विक्रमबाहुं सकलमेव वृत्तान्तं कथयामास। तच्छ्रुत्वा राजा मनसेत्यचिन्तयत्। किमाश्चर्यमेतत्। अनेकविचक्षणा अस्या द्विरात्रिक्रीडाक्षमा न भूताः। अयमिमां गृहीत्वा समायातवान्। तदहमिमं कनकदत्तं सान्धिविग्रहिकं करोमि। ततस्तानि रत्नानि कनकदत्ताय राज्ञा दत्तानि। बहुतरं प्रसादं दत्वा सान्धिविग्रहिकश्च कृतः।

वेतालो वदति। वद राजन्। प्रतिजन्मनि तया निजपति-

ज्ञातः । सा जातिस्मरापि कथं कनकदत्तं न ज्ञातवती, यतस्तस्य मायाप्रबन्धः सफलोऽभूत् । राजा वदति । शृणु रे वेताल । प्रतिजन्मनि तया निजपतिना सह क्रीडाचरिता । तेन पुण्येन तया निजपतिरेव ज्ञातः । वेश्याकुले जन्म लब्ध्वा पापिष्ठा भूता । अन्यपुरुषयोगाज्जातिस्मरापि निजपतिं विस्मृतवती । नृपतेर्मौनभङ्गं विधाय वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इत्येकविंशतितमो वेतालकथाप्रबन्धः ।

[द्वाविंशतितमी कथा ।]

अथ राज्ञा पुनरानीयमानो वेतालः प्रश्नमकार्षीत् ।

देव, कुण्डिनपुरनाम नगरमासीत् । तत्र परमधार्मिको राजा श्वेतकेतुर्बभूव । तस्य प्राणसमः सखा शङ्करदत्तो वणिगासीत् । तेन सार्थवाहेन तत्पुरनिवासिनो मणिदत्तस्य दुहितानङ्गसेना परिणीता । अनया सह शङ्करदत्तो नानासुखमनुभवंस्तिष्ठति । एकदायं श्वेतकेतुनृपतौ कुटुम्बं समर्प्यानङ्गसेनायास्त्रैलोक्यमोहनीयाकृतेः परिरक्षणाय सहस्रशः पदातिकान् दत्वा निर्बन्धमाचर्य वाणिज्यार्थं देशान्तरमगमत् । द्वादशवर्षेषु नागतः । तदा तद्विरहेऽनङ्गसेना कृष्णपक्षस्य चन्द्रलेखेव भवन्ती विद्यते। अथ मदनचतुर्दशी समागत्य मिलिता। तस्यां कन्दर्पमाराधयितुं बहुशः स्त्रियः पुरुषा यान्ति । ततो मणिदत्तस्य पत्नी दुहितरमब्रवीत् । पुत्रि, त्वमेव शङ्करदत्तस्यागमनाय कामदेवार्चनमाचर । तच्छ्रुत्वा पदातिकान् समादाय दासीशतपरिवृता गत्वा मदनार्चनं कृत्वा पितृगृहं समागच्छन्ती विद्यते ।

ततः शशिदेवो धूर्तवरस्तामालोक्य कामपीडितोऽभवत् । कथ-

मपि पद्मावतीनगरीं गत्वा मूलदेवाय वृत्तान्तमवादीत् । तच्छ्रुत्वा मूलदेवो ब्रूते । सखे, शशिदेव, कातरो मा भव । सा येन भवता प्राप्यते तन्मया कर्तव्यम् । शशिदेवेनोक्तम् । देव, पदातिकास्तां रक्षन्ति । अतोऽपि पितरौ रक्षणमपि न त्यजतः । राजा श्वेतकेतुरस्या रक्षणाय सयत्नः । तत्कथमेतच्छक्यं भवति । मूलदेवो वदति । तव का चिन्ता । मित्र, अत्र नगरे कामिकल्पलता नाम कुट्टिनी विद्यते । सारुन्धतीमपि चालयितुं समर्था । तस्मादावां गत्वा तस्यां निवेदयिष्यावः । इत्यालोच्य गत्वोक्तवन्तौ । तयोक्तम् । शशिदेवमूलदेवौ, अनङ्गसेनामहमपि जानामि । किन्तु दुष्कर एव कर्मप्रवेशः । भवतु । तथापि गत्वा भवतोः प्रीतिर्वाचनीया । किन्तु युवां गत्वानुपलक्षितौ स्थास्यथः । अहं शिवसेवां कुर्वती स्थास्यामि । निजप्रभुत्वं प्रकाश्य पश्चादुपायं करिष्यामि ।

ततः परिचारिकाद्वयमासाद्य तत्र गत्वा शिवसेवामाचरन्ती विद्यते । ततस्तस्या महती सिद्धिर्भूता । सर्वैरुच्यते । सर्वज्ञेयं तापसीति । श्रुत्वानङ्गसेना मातरमब्रवीत् । मातर्जामातुर्वार्तां सर्वज्ञास्थाने गोचरीकुरु । सा ब्रूते । पुत्रि, भद्रं स्मारितम् । ततः सा गत्वा सामग्रीं दत्त्वा प्रणम्येदमभ्यधात् । मातः सर्वज्ञे, मम जामाता द्वादशभिवर्षैर्नायातः । कथमस्य तत्त्वम् । मयि कथ्यताम् । बहुतरधनं दातव्यम् । तापसी वदति । मयावश्यं वक्तव्यम् । अद्यैव गृहं गच्छ । विचिन्त्य मया तस्य तत्त्वं किञ्चिद्वक्तव्यम् । किन्त्वनङ्गसेनामप्यत्रानेष्यसि ।

अथापरदिने दुहितरमादाय सपत्नीको मणिदत्तः समागतः । सामग्रीं दत्त्वा प्रणम्योवाच । मातः सर्वज्ञे, अनङ्गसेनामादाय भवत्याः स्थाने सपत्नीकोऽहमागतः । शङ्करदत्तस्य कारणं वदतु भवती । निर्बन्धातिशयेन सा ब्रूते । मणिदत्त, तव जामाता तत्र कन्यामेकां त्रैलोक्यमोहनीयाकृतिं परिणीतवान् । तच्छ्रुत्वा पितरौ सर्वज्ञाचरणे

पतितावुक्तवन्तौ च । मातः, शङ्करदत्तस्तां कन्यां विहायात्र केन प्रकारेण समागमिष्यति तद्वदतु भवती । सा ब्रूते । मणिदत्त, मन्त्र एको विद्यते । किन्तु सुदुर्लभो दातुमशक्यः । तच्छ्रुत्वा तौ वदतः । तापसि, यदि भवत्या स मन्त्रो न दीयते तदानङ्गसेनेयं तद्विरहे मरिष्यति । तदास्याः शोकेनावामपि मरिष्यावः । तद्वधभागिनी भवती भविष्यति । इत्युक्त्वा तस्याश्चरणे पुनः पतितौ ।

ततः सा ब्रूते । तस्मिन् मन्त्रेऽशक्यमेकमस्ति । यदि तव पुत्री तत्करोति तदैव मन्त्रसिद्धिर्भवति । तदा ताभ्यामुक्तम् । भवती यामाज्ञां चरति सापि तां करिष्यति । ततो मणिदत्तपत्नीं रहसि नीत्वा निगदितवती । शृणु निभृतमण्डपं कृत्वा तत्रानङ्गसेनानीयमानं पुरुषं पश्यन्ती मन्त्रं जापिष्यति । सुरतसम्भोगं तत्र नेष्यति तेन पुरुषेण प्रतिदिनम् । स पुरुषोऽपि शङ्करदत्तसदृशो यदा भवेत्तदैव तस्यागमनं भविष्यति । तच्छ्रुत्वा सा ब्रूते । गत्वा स्वामिनं पृच्छामि । तया पृष्टो मणिदत्तो ब्रूते । वल्लभे, येनोपायेन जामाता समायाति तमेव करोतु भवती । तदा तयोक्तम् । तव द्वार्यनेकपदातिकाः सन्ति । मन्त्रजाप्यसमये तत्र गन्तुं न शक्यते । मणिदत्तो ब्रूते । तव गमने विरोधं कोऽपि न करिष्यति । मयाद्य सर्वे ज्ञापयितव्याः । भवत्या यातायातं सुखेन भविष्यति । ततो मणिदत्तो गत्वा मण्डपमेकमकरोत् । इयं तापसी घोटकदोलया गत्वा तेनैव विधिनानङ्गसेनां मन्त्रं जापयति । तया सह कामिकल्पता कथालापं कुर्वती नित्यमेव तिष्ठति ।

अथैकदा तापसी तामनङ्गसेनामभ्यधात् । पुत्रि, त्वमीदृशीं दशां कुतो गतासि । त्वामतीवकृशतनुं दृष्ट्वा तव दुःखेनाहं महती दुःखिता । तद्वदतु भवती । अनङ्गसेना ब्रूते । मातर्यावन्मम पतिर्वाणिज्यार्थं गतस्तदारभ्य पुरुषच्छायामपि न पश्यामि । इदानीं मन्त्रजाप्यसमये

पुरुषं दृष्ट्वा पतिक्रीडां स्मरामि। तच्छ्रुत्वा तापसी ब्रूते। यद्येवं तमेव वरय। सा ब्रूते। यद्येवं तदा भवती तमिदं वदतु। तापसी वदति। स मया तुभ्यं दत्तः। सुखात् सुखमाचरति भवती। सा ब्रूते। एतदन्यं न ब्रवीतु भवती। ततो हर्षिता भूत्वा कामिकल्पलता शशिदेवाय रहस्यं निगदितवती। तच्छ्रुत्वा शशिदेवः प्राप्तजीवन इवाभूत्। अथ तयानङ्गसेनया सह विविधक्रीडां कुर्वाणस्तिष्ठति। अनङ्गसेनापि पण्डितं शशिदेवं प्राप्य शङ्करदत्तं विसस्मार। तापसी मन्त्रजाप्यच्छलेन शशिदेवक्रीडार्थं नित्यमेव यातायातं करोति।

अथैकदा मूलदेवः शशिदेवमब्रवीत्। सखे, अत्र स्थित्वा प्रयोजनाभावः। तस्मादनङ्गसेनामादाय स्वदेशे गम्यताम्। शशिदेवो वदति। कथमेतच्छक्यम्। मूलदेवो वदति। तव वचनेन सातीवरागवती। यद्वदिष्यासि सा तत् करिष्यति। ततो दोलया साऽत्रागमिष्यति। तदा मयोपायः कर्तव्यः। ततः शशिदेवो गत्वानङ्गसेनां मूलदेवोपदिष्टं कथयामास। सा तदप्यङ्गीकृतवती। मूलदेवः सहसा भटशतैकमादाय राजद्वारं समागत्य शशिदेवसदृशो भूत्वा दोलारूढां तां निरीक्ष्य तस्या वस्त्रे धृत्वा वदति स्म। त्वं मम भार्या प्राणाधिका। कथं प्रपलाय्य यासि। तदा रक्षका जना अनङ्गसेनायाश्श्रेष्ठां मणिदत्ताय कथयामासुः। तच्छ्रुत्वा मणिदत्तो गत्वा राजानं ज्ञापयामास। राजा च मित्रपत्नीविडम्बनामधिगम्यानङ्गसेनामात्मसमीपमानीय वदति। रे रे निर्लज्ज, मम मित्रपत्न्यनङ्गसेना त्वया पत्नीं वदित्वा कथं धृता। अस्याः पिता मणिदत्तः ख्यात एवास्ते। तत्कथमेतद् वदसि। याहि याहि। त्वामहं व्यापादयामि। किं करोमि। यज्ञोपवीतमास्ते। श्वेतकेतुरहं तेन वक्ष्यामि। ततस्तेनोक्तम्। चिरप्रवासिना मयालोक्य धृतेयम्। ततोऽहं मम पत्नीमानीयावश्यं नृपतिं दर्शयिष्यामि। तदैव ममैषाकीर्तिः पलायिष्यते। इति वाक्येन सर्वान् सन्तोष्य गतः।

गत्वा कामिकल्पलतामाह। मातर्यदि त्वं मन्यसे तदानङ्गसेना-मादाय गच्छामः। तयोक्तम्। कथमेतच्छक्यम्। मूलदेवो वदति। मातः सातीवरागवती शशिदेववाक्याद्यास्यति। किन्तु तस्या अकीर्तिर्लोके स्थास्यति। एका मृता स्त्री मयानेतव्या। गन्धचन्दनहरितालादिभिस्तां परिमार्ज्योदाय दोलयानीत्वा शशिदेवेन सह तत्र भवती यास्यति। गत्वानङ्गसेनायाः सर्वाभरणं तस्यां दत्त्वानङ्गसेनायाः शय्यायां शाय-यित्वा भवत्यात्र गन्तव्यम्। ततः शशिदेवस्तद्गृहेऽग्निं दत्वानङ्गसे-नामादाय पलायिष्यते। तदानङ्गसेनायाः सर्वाभरणेन युतां तामालोक्य सर्वेऽनङ्गसेनाज्ञानं तस्यामेव करिष्यन्ति। ततः कैश्चिदपि न वक्तव्यम्, अनङ्गसेना परपुरुषमादाय पलायितवती। अथ मूलदेवोपायेन तथाविधं कर्माचर्य तामादाय स्वदेशमगमच्छशिदेवो मूलदेवेन सह।

अथापरदिने तन्मातापितरौ बहु विलपन्तौ तिष्ठतः। राज्ञा स्वयमागत्य तस्यास्थीनि मित्रस्नेहाम्नानातीर्थे प्रस्थापितानि। तापसी हा हा कृत्वा विलपन्ती वदति। अस्मिन् देशे न स्थातव्यम्। अनङ्ग-सेना प्रियशिष्या मृतेत्यहमन्यत्र यामि। इति निगद्य पद्मावत्यां नगर्यां ययौ। अथ कियता कालेन मूलदेवोऽनङ्गसेनामादाय शशिदेवसहि-तस्तां राजानं दर्शितवानुवाच। मत्पत्नीमनङ्गसेनाकारां पश्यतु देवः। अस्याः सादृश्यमोहेन पुरानगङ्गसेना धृता। ततस्तामालोक्य राजा विस्मितो वदति। अहो साक्षादनङ्गसेनेयम्। ततो राजा प्रसादं दत्वा प्रस्थापितवान्। अनङ्गसेनाया मातापितरौ तां दुहितरमेवालोक्यान-ङ्गसेनायाः सर्वाभरणं तस्यै ददतुश्चक्रन्दतुश्च।

वेतालो वदति। वदतु देव। कामिकल्पलताया महती बुद्धिः किं वा मूलदेवस्य। राजा वदति। शृणु रे वेताल। मूलदेवो महान् धूर्तः सर्वत्रोत्पन्नबुद्धित्वात्। इति राजानं वञ्चयित्वा वेतालः शिंश-पावृक्षे पुनर्ललाग।

इति द्वाविंशतिवेतालकथाप्रबन्धः।

[त्रयोविंशतितमी कथा ।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति ।

देव नर्मदातरङ्गिणीतीरे एकचक्रवर्तीनामधेया नगरी स्थिता। तस्यामरिमौलिमणिर्नाम राजा बभूव। एकदा महानेको जन्तुरागत्य स्रोतसि मिलितः । पुरजनैः कुतूहलेन स मारितः । तस्योदरे त्रैलोक्यमोहनीयाकृतिरेका कन्या प्राप्ता । सहसा सर्वे तद्वृत्तान्तं राजानं ज्ञापयामासुः। राजा तत्रागत्य विविधसौहृदमाचर्य पप्रच्छ । हे कन्यके, का त्वम् । किमर्थमीदृशीं दशामागतासि । पृष्टा ब्रूते। देव, नृपमणिमुकुटस्य राज्ञः कन्याहं शोभावती नाम । सखीशतपरिवृतया जलक्रीडार्थं मया नद्या जले समायातम्। तदानीमहमनेन प्राप्य गिलिता । स्वप्ने स्थितेव भूतास्मि । मम पितुर्देशः कुतः । अहं वा क्व। एकमपि न जानामि। तच्छ्रुत्वा राजा वदति । कन्यके पूर्वमेव तवविवाहार्थं नृपमणिमुकुटो राजा मम स्थाने मनुष्यं प्रस्थाप्य स्थितः । तच्छ्रुत्वा सा वदति । देव, भवतः किं नाम । राजाह । अरिमौलिमणिर्नृपतिरहम् । सा ब्रूते ममाभिलषितसिद्धिरकारि । ततो राजा तस्याः पाणिग्रहणचिकीर्षुरभवत् ।

तदवगम्य प्रच्छन्नरूपिणा राक्षसेनोक्तम्। कथमिमां शोभावतीं नेष्यसि। पित्रा सहाहमिमां खादिष्यामि। तद्यदि स्वकीयजीवितमिच्छसि तदस्याः पाणिग्रहणं मा कुरु । मम पिता कुम्भीररूपेण माता जलौकारूपेण विद्यते। कृकलासरूपेणास्मि। ततो राजा प्रकुप्य तमब्रवीत्। रे रे राक्षस, तव पिता मम किं कर्तुं पारयति। राक्षसः क्रुद्धो ब्रूते। रे रे नृपाधम, वयं ब्रह्मराक्षसाः। त्वं कथं मम पितरमधिक्षिपासि। यातु, मयापराधं वारमेकं सोढम्। राजा वदति। वारैकस्य प्रयोजनानि सन्तु। शतवारमधिक्षिपामि। याहि दुष्ट यत्कर्तुं क्षमस्तत्तत्कुरु। ततः कोपवता राक्षसेनोक्तम्। नृपाधम, सर्वमिदानीं राज्यं रक्षि-

ष्यसि। इति निगद्य सहसा पितरं विज्ञाप्य लङ्कापुरीं गत्वा राक्षसानां मेलकं कृत्वारिमौलिमणिनृपतेर्नगरमागम्य स तालजङ्घः पित्रा सह जगाम। प्रच्छन्नरूपेण यान्मानुषान् प्राप्नुवन्ति तान् खादन्तः सन्ति। अथ तालजङ्घेनोक्तम्। मातः कुम्भोदरि, वेश्यारूपमाश्रित्य तं नगरं गत्वा मानुषान् खादित्वा नगरं शून्यं कुरु। तच्छ्रुत्वा कुम्भोदरी वेश्यारूपं धृत्वा कुट्टिनीगृहे वसतिं चकार। कुट्टिनी तामालोक्य पृच्छति। का भवति। सा ब्रूते। मदोन्नता नाम वेश्याहम्। तव गृहे स्थातुमिच्छामि। तयोक्तम्। मद्गृहे सुखेन तिष्ठतु। ततो ये ये तां कामयन्ति ताम् क्रीडाच्छलेन रहसि नीत्वा खादन्ती विद्यते।

अथैकदा वसुदत्तनाम्न उपाध्यायस्य पुत्रो विद्याधरस्तया सह मिलितः। तदा सा विद्याधरमतिसुन्दरं दृष्ट्वा तेन सह क्रीडन्ती विद्यते। अथ निजपत्नीनिर्बन्धाद्दिनमेकं नागतः। तदा राक्षसी कामपीडिता निश्वस्य मातृरूपेण तस्य गृहे रात्रौ गत्वा विद्याधरं निजकान्तया सह रममाणमालोक्य प्रकुप्य तत्रैव भ्रमरी भूत्वा पुष्पघ्राणस्य व्याजेन विद्यते। ततस्तामालोक्य विद्याधरो निजकान्तामब्रवीत्। प्रिये भ्रमरीयं निःसार्यताम्। अस्याः पक्षवातेन दीपो निर्वाणतामेष्यति। ततस्तयोक्तम्। नाथ, पुष्पमधुगन्धेनात्र भ्रमरीयं तिष्ठति। तिष्ठतु। ततो विद्याधरेण दीपनिर्वाणतया हस्तघातेन सा क्षिप्ता। ततः सा मूर्च्छां महतीमासाद्य कथमपि स्वास्थ्यमासादितवती। ततः सा मदोन्नता मनसेत्यचिन्तयत्। यदा मत्समीपमायास्यत्ययं तदास्य रुधिरं मांसं च खादित्वा दुःखमेतत् प्रशमयिष्यामि।

अथापरदिने तया सह क्रीडित्वा गतनिद्रं विद्याधरमियं व्यापादयामास। खर्जूरजङ्घ आगत्य खादितमिमं नीत्वा निजस्थानमागतः। अथ पौरेण ज्ञात्वा तत्त्वमस्याश्चेष्टा राजनि ज्ञापिता। देव, एका राक्षसी वेश्यारूपेण तिष्ठते। सैव पौरजनान् खादति विद्या-

धरोऽपि खादितस्तया। ततोऽरिमौलिमणिर्गत्वा तां पप्रच्छ। रे रे पापिष्ठे, त्वया ब्राह्मणपुत्रः खादितः। तत् पौरेण दृष्ट्वा ज्ञापितोऽहम्। राक्षसी ब्रूते। भवतो भद्रमेव ज्ञापितम्। कुम्भोदरी नाम राक्षस्यहम्। मम भर्ता खर्जूरजङ्घः। पुत्रश्च तालजङ्घः। त्वया मे पुत्रं तिरस्कृत्य शोभावती नीता। तेन कोपेन राक्षसान् गृहीत्वा मम स्वामी विप्रं खादति। ततो राजा सर्वानादिदेश। राक्षसीयं हन्यताम्। सा च निजमूर्तिं धृत्वा तान् सर्वान् तिरस्कृत्य खर्जूरजङ्घस्य स्थानं गता। ततो राजा योग्यलोकं प्रस्थाप्य तस्य प्रीतिमकारयत्। नियमं कृत्वा प्रत्यहं एकजनं ददाति। अनेन विधिना कालं नयमानो विद्यते।

अथैकदा पुत्रवत्या दिवसो मिलितः। सा तु पुत्रमरणमवगम्य रोदिति। इत्येव काले महाबलनाम्ना महाराजेन देशान्तरिणा पृष्टा। मातः किमर्थं रोदिषि। तदा सा महाबलं वृत्तान्तमभ्यधात्। तेनोक्तम्। मातः सर्वान् राक्षसानहं व्यापाद्य तव पुत्रस्य रक्षणं करिष्यामि। गत्वा राजानं ज्ञापय। ततः सा सहसा गत्वा राजानं ज्ञापयामास। राजा च तं नीत्वा वदति। वत्स, यद्येवं तदैतद्राष्ट्रं तुभ्यमहं दास्यामि। ततो हर्षितो महाबलो गत्वा खर्जूरजङ्घं ताडयामास। तदास्य वीर्येण स कातरो भूत्वा ब्रूते। युवराज, रक्ष माम्। युवराजो वदति। प्राणिवधार्थं शपथं कुरु। अरिमौलिमणिनृपतेर्नगरे त्वया बलं न कर्तव्यम्। तच्छ्रुत्वा राक्षसेन सत्यमकारि। तं विमुच्य राजानमगमत्।

राजा कृतकार्यो भूत्वा मन्दादरं कृतवान्। ततः प्रकुप्य कुमारेण भणितम्। तवारिमौलिमणिनामान्यपदार्थसमासेन युक्तम् तस्मान्न युक्तो भवान्। इति निगद्य सहसा महाबलो राक्षसाय स्वातन्त्र्यं दत्वा स्वदेशमगमत्। अथ तेन राक्षसेन तत्पौरजना भक्षिताः। राजा शोभावतीं गृहीत्वा महाबलस्य देशमगमत्। महाबलस्तस्य पूजामाचर्य

परदिने पप्रच्छ । राजन् कथमीदृशी दशा भवतः । ततः कृतापराधेन राज्ञा वक्तुं न ज्ञायते । महाबलेन महात्मना किंचिद्विहस्य पुनर्गत्वा राक्षसं सत्यं कारयित्वा निजकरितुरगसैन्यसामग्रीर्दत्वा तथारिमर्दनमरिमौलिमणिं नृपतिं कृत्वा स्वदेशमगमत् ।

वेतालो वदति । वदतु देव । स पौरजनविघातापराधी किमरिमौलिमणिः किं वा महाबलः किमथ राक्षसस्तालजङ्घः । राजा वदति । शृणु रे वेताल । पौरजनानां वधोऽरिमौलिमणौ राजनि नान्यस्मिन् । इति प्रश्नच्छलेन नृपतेर्मौनभङ्गं कृत्वा वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग ।

इति त्रयोविंशतितमो वेतालकथाप्रबन्धः ।

[चतुर्विंशतितमी कथा ।]

अथ पुनरानीयमानो वेतालः कथामपरां कथयति ।

देव, अस्ति नर्मदातीरे धर्मपुरनामधेयं नगरम् । तत्र जीमूतवाहनो नाम राजा बभूव । स राजामात्यसहितः सुखासीन आस्ते इत्यत्र काल एका स्त्री करुणस्वरेण रोदिति । क्रन्दनं श्रुत्वा राजा प्रतीहारमादिदेश । प्रतीहार, का रोदितीति गत्वा विचारय । ततो गत्वा वदति । मातः का त्वं कथं वा रोदिषि । सा ब्रूते । पुत्र, नागमाताहम् । ममाष्ट पुत्रा गरुडेन खादिताः । एष एकः पुत्रो विद्यते । तमपि वैरिभावेन खादितुं स्पृहयति । तेनाहं क्रन्दामि । ततः प्रतीहारो गत्वा राजानं ज्ञापयामास । देव, शङ्खनाम्नो नागस्य माता रोदिति । तस्याष्टौ पुत्रा गरुडेन खादिताः । एक एव पुत्रो विद्यते । तमपि वैरिभावेन खादितुं स्पृहयति । भविष्यच्छोकमधिगम्य रोदिति ।

तच्छ्रुत्वा राजा वदति। प्रतीहार, गत्वा तां ज्ञापय। अहं तस्याः पुत्र-रक्षां करिष्यामीति। किन्तु गरुडस्यागमनकालं समधिगम्य मां नेष्यति। तच्छ्रुत्वा प्रतीहारो गत्वा नागमातरमब्रवीत्। नागमातस्तव पुत्रं राजा रक्षिष्यति। किन्तु गरुडागमनकाले राजानं ज्ञापयिष्यति। इत्युक्त्वा चलितः।

अथ तया गरुडागमनकाले नीतो राजा परमधार्मिको जीमूतवाहनस्तस्मै गरुडाय स्वदेहमुपढौकितवान्। ततो गरुडो नृपतेः पार्श्वमेकमखादयत्। अनन्तरं पार्श्वपरिवर्तनमाचर्यापरपार्श्व-मुपनीय वदति। हे महाशयखगेश्वर, एतत् पार्श्वमपि सुखेन खादित्वा निजस्थानं सर्पतु भवान्। तच्छ्रुत्वा सहसा वितर्क्य गरुडो विस्मितोऽचिन्तयत्। कोऽयं महाशयः पापिष्ठेन मया खादितः। अन्ये तावन्मद्दर्शनेन प्राणांस्त्यजन्ति। अयं च खाद्यमानोऽपि प्रसन्न एतद्वचनं वदति। विशेषतश्च यज्ञोपवीतधारी दृश्यते। तस्माद् ब्रह्म-वधं कृतवानस्मि। इति विचिन्त्य गरुडस्तमब्रवीत्। भो महासत्त्व, किं ब्राह्मणो भवान्। राजा वदति। नाहं विप्रः। सन्देहं विमुच्य भवान् मां खादतु। गरुडो वदति। किं क्षत्रियोऽसि। तच्छ्रुत्वा राजा तूष्णीं स्थितः। गरुडः पुनस्तमब्रवीत्। भो महासत्त्व, भवतो वर्णः समधिगतः। किन्तु निजनाम पापिष्ठं मां ज्ञापय। निर्बन्धा-तिशयेन राजा ब्रूते। पक्षिराज, जीमूतवाहननृपतिरहम्। गरुडो वदति। अहं तावन्नागान् खादामि, तद् भवान् कथमात्मानं खादयति। इति पृष्टो ब्रूते। खगेश्वर, शङ्खस्य मातुरष्टौ पुत्रा भवता खादिताः। एक एव पुत्रोऽवशिष्टः। तमपि खादितुं स्पृहयति भवान्। इति सा रोदिति। तदाहं प्रतिज्ञातस्तस्य रक्षार्थमात्मशरीरमुपनीतवान्।

तच्छ्रुत्वा दुःखितो भूत्वा पातालं प्रविश्यामृतमानीय गरुडो जीमूतवाहनस्य शरीरं सम्पूर्णं कर्तुमुद्यतोऽभवत्। तदा राजा वदति।

भो पक्षिराज, यद्येवं स्यात्तदाष्टौ नागपुत्रान् जीवयाग्रतः। पश्चाद्य-द्युक्तं तदाचरिष्यति भवान्। एतेन वचनेन गरुडः प्रीतो भूत्वा तान् सर्वान् जीवयित्वा पश्चान्नृपतिं जीवयति स्म। ततः सा नागमाता नवपुत्रसहिता सुप्रीता निर्भया तत्रैव स्थिता। जीमूतवाहनोऽपि स्वमा-लयमाजगाम।

जीमूतवाहनगरुडयोर्मध्ये को महायशा इति वदतु देव। राजा वदति। शृणु रे वेताल। जीमूतवाहनः पक्षिराजो मां यज्ञो-पवीतधारिणमालोक्य न खादिष्यति। विशेषतश्च तेन सह मम विरोधो नास्ति। तस्मान्नागपुत्रस्य रक्षणमाचर्य महापुण्यं प्राप्नोमीति विचिन्त्य गरुडाय स्वशरीरमुपनीतवान्। किन्तु गरुडो महायशाः। नृपताविति-वादिनि वेतालः शिंशपावृक्षे पुनर्ललाग।

इति चतुर्विंशो वेतालकथाप्रबन्धः।

[पंचविंशतितमी कथा।]

अथ राजा वेतालं शाखां शाखां भ्रामं भ्रामं कदर्थ्यैकवृद्ध-शाखायां विधृत्य स्थितः। राजा प्रबन्धेनानेतुमक्षमो भूत्वा खड्गेन शाखामुच्छिद्य शाखासमेतं वेतालं स्कन्धे कृत्वा मौनपरायणो भूत्वा क्षान्तिशीलसमीपं गन्तुमुपचक्रमे। तथापि वेतालः गुरुवाक्यं प्रश्नमकार्षीत्।

देव, दक्षिणस्यां दिशि धर्मसेनो नाम राजासीत्। तस्य महा-देवी चन्द्रावती। तस्यामनेन विलासवती नाम कन्या समुत्पादिता। एकदा सिंहलेश्वरो राजा तं धर्मसेनं जेतुमागतः। तदानीमन्योन्य-युद्धं तयोर्नृपत्योरभूत्। अथ बलवता सिंहलेश्वरेण पराजितो धर्मसेनः स्वराज्यं विहाय हयमारुह्य वनं प्रविवेश। तद्वृत्तान्तमधिगम्य तस्य

महादेवी चन्द्रावती दुहितरं विलासवतीमादाय वनं प्राप्तवती। अथ तत्रैव वने प्रचण्डसिंहो नाम क्षत्रियो मृगान्वेषणाय ससुत आजगाम। स कर्दमे स्त्रीद्वयपदचिह्नं निरीक्ष्य प्रचण्डसिंहः पुत्रमब्रवीत्। भो पुत्र, दिव्यस्त्रीद्वयस्य पदचिह्नमुपलक्ष्यते। तद् यदि स्त्रीद्वयं प्राप्तव्यं तदा दीर्घचरणा मम भार्या ह्रस्वचरणा तव भार्या। तच्छ्रुत्वा तत् पुत्रेण स्वीकृतम्। ततस्तेन पदचिह्नेन गत्वा चन्द्रावती विलासवत्यौ सरोवरे ताभ्यां प्राप्ते। तद्दैववशाद् दीर्घचरणा प्रचण्डसिंहेन स्वीकृता ह्रस्वचरणा तत्पुत्रेण स्वीकृता। कालवशात् तयोस्ताभ्यां पुत्रावुत्पादितौ। तत्कुमारयोः सम्बन्धः को भवतु। क्रोधं विमुच्य सन्देहच्छेदमारभतु देव।

तच्छ्रुत्वा राजा विपरीतसम्बन्धपरिच्छेद आसक्त इवासीत्। अज्ञात्वोत्तरं न दातुं दोषो नासीत्। इति विचिन्त्य दृढमौनेन क्षान्तिशीलसमीपं गच्छन् विद्यते। वेतालो वदति। भो राजन्, अनेन सत्त्वेन गुणविशेषेण त्वयि प्रीतोऽस्मि। त्वं विजयी भव। किन्तु तव हितं यद्वदामि तच्छ्रुणु। राजोवाच। को भवान् मृतकाधिष्ठितः केन वा सर्वज्ञता तवाधिष्ठात्री। तदहं श्रोतुमिच्छामि। श्रुत्वा विहस्य वेतालोऽब्रवीत्। शृणु राजन्, मम वृत्तान्तम्।

अहमिह राजधान्यां जातितैली गृहस्थः स्थितोऽस्मि। एकदा दैवयोगेन मम गृहे ज्ञानी पुरुषैकः समागत्य मिलितः। कतिपयमासान् मदीयायतने मठं कृत्वा मया सह स्थितः। प्रतिदिनं तस्मै भिक्षाभोजनान्नं कल्प्यते। अनन्तरं वर्षाप्रभाते तेन ज्ञानिना देशान्तरे गन्तव्यमिति कृत्वा निभृतमहमुक्तो विशेषेण। भो गृहस्थ, अस्माकमनेकसेवां कृत्वा तिष्ठसि। तेन त्वयि परितुष्टोऽस्मि। आगच्छ, ते ज्ञानसिद्धिं कथयामि। इति कृत्वा कृपया मह्यं सिद्धिज्ञानं कथयामास। पुनः सत्यमिदं कारयांचक्रे। मम पूर्वसेवकः पुत्रप्रतिमो

वर्षाभ्यन्तरे ममान्वेषणे समागमिष्यति । तस्मै ज्ञानं कथयिष्यामीति स्वीकृत्य तिष्ठामि । स तु मम गमनसमये समागत्य न मिलितः समीक्ष्यते । यदि त्वमस्माकं सत्यं पालयसि तदा तस्मिन्नत्र ब्रह्मणोद्देशे समायाते ज्ञानमिदं तस्मै त्वं विज्ञापयिष्यसि । स च तव भ्राता । तस्मै कपटं न करिष्यसि । यद्येवं न करोषि तदा तव दुर्विपाकेनानेन मम शापेन विपरीत मरणं ते भविष्यति । सुदृढमिति कृत्वा गुरुर्मे मामुद्दिश्य देशान्तरं चचाल । अत एव निगद्यते । त्वमस्मदीय उपदेशेऽवहेलां न करिष्यसि ।

इति प्रतिपाद्य वेतालः तूष्णीं चकार । ततो राजा विहस्य वेतालं पुनराह । भो वेताल, निगद्यतां तद्वृत्तान्तम् । ततो वेतालो हसित्वा पुनराह ।

शृणु राजन् । ज्ञानिनि मम गुरौ देशान्तरे गते तच्छिष्यः समागत्य ममाश्रमे मिलितः । आगत्य मामुवाच । योऽसौ ज्ञानी चात्र स्थितः स तु क्व । तदा मयोक्तम् । स तु देशान्तरं जगाम । मां प्रति किं विधानं कृत्वा गतः । तस्मै मयोक्तं न किञ्चित् । इति श्रुत्वा स हा हा हतोऽस्मीति कृत्वा बहु विलप्य निराशो भूत्वा जगाम । गते तस्मिंस्ततः प्रभृति मया तदुपदेशं ध्यायतासुखेन गृहवासः क्रियते । गुरुवचनमन्यथाकुर्वाणे सापराधे मयि शङ्का महती बाधते ।

ततो दैवयोगेन राजभवने चौराश्चुरीं कृत्वानेकसामग्रीमपहृत्याश्वशालायां घोटकैकं गृहीत्वा मम द्वारि बन्धनं कृत्वा विहाय चौराः पलायिताः । प्रभाते राजा चुरीं श्रुत्वा दुःसाधुमानीय समादिदेश । अरे दुःसाधो मदीयभाण्डारे चुरी कृता, घोटकोऽश्वशालाया नीतोऽस्ति । ज्ञायतामस्य निर्णयः । सुदृढमपि ज्ञात्वा शीघ्रमागच्छ । यदि चौरं समानीय न ददासि तदा त्वामेव सपरिवारमेकत्र कर्तयित्वा

प्रोथयिष्यामि। इति श्रुत्वा दुःसाधुना गृहे गृहे चौरान्वेषणं कृत्वा मम द्वारि घोटकं प्राप्य मामपि धृत्वा चौरमिति कृत्वा राजनि विज्ञाप्य घोटको दर्शितः। श्रुत्वा राजा सकोपः समादिदेशैनम्। शूले नीत्वा देहि। तथा तैरेव राजादेशं शिरसि निधाय ग्रामोपान्ते समानीयाहं तेनैव दण्डपाशिकैः शूलेन समारोपितः। शूले स्थित्वा योगबलेन समाधिना प्राणान् वाहयित्वा क्रमशो गलिते हृदि पुनरहं ततः सम्मुखस्थितघर्घरातीरवर्तिवृक्षे वेतालाधिष्ठितो भूत्वा विश्रमितोऽस्मि। ज्ञानबलेन सर्वज्ञता मयि समुत्पन्ना।

स तु मम गुरुशिष्यो देशे देशे परिभ्रम्य हिंगुलादेवीसमीपवर्तिनि देशान्तारिणां विश्रामस्थानमण्डपे गुरुं ददर्श। दृष्ट्वा सर्ववृत्तं गुरवे निवेदितम्। श्रुत्वा व्यथितेन गुरुणा प्रोक्तम्। स तु गृहाश्रमी तैलिको मदीयज्ञानमपहृतवान्। तेन तस्य यथोचितं फलं भूतम्। स तु ज्ञानबलेन वेतालाधिष्ठितः प्रेतो भूत्वा शिंशपातरोः शाखायां मङ्गलकोटिराजधान्यां घर्घरातीरे लम्बमानोऽवतिष्ठते। त्वयि परितुष्टोऽस्मि। त्वमस्मदीयः पुत्रः। मम प्रसादेन त्वय्यृद्धिः सुसाध्या। ममोपदेशेन वरेण सिद्धिस्ते भविता। ऋद्धिसिद्धिभ्यां त्वमेव खेचरो भूत्वा सुखेन परिभ्रम। इत्युक्त्वा कुणपो विरराम।

तच्छ्रुत्वा राजा हर्षगद्गदवाचा पुनरिममाह। अरे कुणप, यदि प्रसन्नोऽसि तदाशेषविशेषेण कथां सकलां कथय। समुपदिश किमहं करिष्यामि। ततो वेतालः पुनरुवाच। शृणु रे महाराज। त्वं देवरूपी मानुषविग्रहः। पूर्वसञ्चितानि महान्ति तपांसि ते सन्ति। तेन भाग्योदयेन त्वमत्रानीतोऽसि। शृणु। अहं कथयामि।

ततः प्रसन्नेन गुरुणा पुनरुपदिष्टः। त्वमितो महासत्त्वमहाराजश्रीविक्रमादित्यस्य राजधानीं गत्वा तस्य राज्ञ उपढौकनाय बिल्वफलाभ्यन्तरे रत्नानि विनिवेश्य दिनकतिपयं योजयित्वा महासत्त्वं

सहायं कृत्वा प्रेताधिष्ठितज्ञानिनं राजसहायेन दक्षिणश्मशाने नीत्वा तं शवं राजानं च मण्डलं रचयित्वा तत्र नीत्वा मण्डलपूजां विधाय शवस्य मस्तके पादं दत्वा राजानं देव्यै बलिं दत्वा शवद्वयमस्तके पादद्वयं दत्वा निगदिष्यसि। देवि, गृहाण मम सत्त्वबलिम्। ऋद्धि-सिद्धी मे भवताम्। इति निगदिते त्वयि देव्याः प्रसादोऽयं भवि-ष्यति। इति गुरूपदेशं प्राप्य स तु क्षान्तिशीलः समागत्य कपट-भावेन भवन्तं वशीकृत्य भवद्वशेन मामेवं गृहीत्वा त्वामपि कर्तयित्वा सिद्धिं साधयिष्यति। सर्वमिदं रहस्यं ते ज्ञापितम्। ज्ञात्वैतद् यदुचितं तद् विधीयताम्। इत्युक्त्वा विरराम।

ततो राजा भयोत्फुल्लनयो हर्षाश्रुणा पूर्णलोचनः पुनर्वेताल-माह। भो सर्वज्ञ महामते ब्रूहि। किमिदानीं करिष्ये। नृपवचनं श्रुत्वा वेतालः पुनराह। तव महासत्त्वतया प्रीतोऽस्मि। तेन त्वयि रहस्यं ज्ञापयामि। त्वमिदानीं मामेवं नीत्वा तत्सकाशं गच्छ। गते त्वयि तदा स तु त्वां दृष्ट्वा हर्षमतुलं प्राप्य निगादिष्यति। भो महाराज, समायातोऽसि। तत्र द्रुतं स्नानं कुरु। देवताराधनं समाचर। त्वया सह देवतापूजां विधायावयोरेव यथावाचा सिद्धिर्भवति। तदा कर्तव्यम्। तर्हि त्वय्यपि तद्वचनेन देव्याः कुण्डे पयसि स्नात्वा तत्रो-पस्थिते तदा त्वां वदिष्यति, देवतां पूजयाहं च पूजयामि। तदा देवतां पूजयिष्यसि। कृते देवताराधने तदा वदिष्यति। देवतां प्रद-क्षिणीकृत्य दण्डप्रणामं कुरु। तदा त्वं वदिष्यसि। नृपतिरहं दण्डधारी सिंहासनस्थितः। मम पादपद्मं माण्डलिका राजानः प्रणमन्ति। मम स्नातकब्राह्मणो मन्निमित्तं देवताराधनं पितृक्रियां दिनकृत्यं कुरुते। तेन मम नित्यक्रियाकरणं सुसिद्धं भवति। मम हस्ते राजदण्डो विद्यते। तेन देवताराधनदण्डप्रणामादिषु ममाधिकारो नास्ति। यदिदानीं भवतो विधानेन दण्डप्रणामः कर्तव्यः तदा शिक्षापय केन प्रकारेण दण्डप्रणामः कर्तव्यः। तं दृष्ट्वा तेनैव प्रकारेण करिष्यामि।

तव वचनमिदमवगम्य यदा स तु क्षान्तिशीलो देवताया दण्डप्रणामं कुर्वन् कायप्रपातं कुरुते तत्क्षणात् त्वमपि खड्गेन शिरश्छित्वा तन्मस्तके मृतकस्य मस्तके च पादद्वयं दत्त्वा मुकुलाकारं शिरस्यञ्जलिं निवेश्य वदिष्यसि । देवि, परितुष्टा भव । गृहाण बलिमिमम् । तव प्रसादेन तालवेतालसिद्धिर्मे सुनिश्चला भवतु । वरमिमं प्रार्थयिष्यसि । इति निगद्य वेतालो विरराम ।

श्रुत्वैतद्राजा महोत्साहेन साह्लादहृदयो मृतकं स्कन्धे निधाय क्षान्तिशीलसमीपमाजगाम । समागतं राजानं दृष्ट्वा योगी हर्षनिर्भरमना राजानमाह । राजन्, समायातोऽसि रात्रिप्रहरत्रयम् । इदानीं वेगेन देव्याः कुण्डे स्नात्वा समागत्य मया सहैवात्र कृतमण्डलरचने षोडशोपचारेण देवताराधनं कुरु । तेन तव समीहितं भविता । ममापि चाभिहित प्रयोजनं सुसिद्धं भविष्यत्येव । श्रुत्वा राजा तद्वचनेन सरोवरे स्नात्वा समागत्य मिलितः । कृतपूजामण्डले योगिसमाहृतषोडशोपचारेण योगिना समं देवीं पूजयामास ।

पूजावसाने योगी प्रोवाच । राजन्, देव्यै दण्डप्रणामेन प्रणम । राजोवाच । चक्रवर्ती नृपतिरहम् । सकलभूपाला मम पादपीठं प्रणमन्ति । विशेषतो दण्डधारी चाहम् । शास्त्रतो देवपित्राराधनं न करोमि स्वयम् । स्नातकब्राह्मणेन सर्वमिदमनुष्ठीयते । तत् केन प्रकारेण दण्डप्रणामः कर्तव्यस्तन्मां शिक्षापय । तर्हि राजवचनं श्रुत्वा दैवप्रेरितो योगी स्वयं दण्डप्रणामं चकार । इत्यवसरे राजा पार्श्वस्थितः खड्गं हस्ते गृहीत्वा योगिनं चकर्त । तन्मस्तके शवस्य मस्तके च पादद्वयं द्वयोपरि निधाय पुष्पाञ्जलिं देव्यै प्रदायोच्चैर्जगाद । जय जय देवि जगन्मातः प्रलयोत्पत्तिस्थितिकारिणि वरदे, बलिमिमं गृहाण । परितुष्टा भव । ऋद्धिसिद्धी मे भवेतामिति मे प्रयच्छ । नृपताविति निगदितवति देव्या आयतने गम्भीरोऽट्टहासो भूतः ।

प्रत्यादेशश्च भूतः, राजन् महासात्विक, जीव वत्सरशतम्। अखण्डित-प्रतापः सन् चक्रवर्तित्वेन राज्यसुखभोगं भुङ्क्ष्व । तालवेतालर्द्धि-सिद्धी तव सुसिद्धे भवेताम्। इत्युक्त्वा देव्यन्तर्दधे।

प्रभातसमयो भूतः। प्रसन्नशरीरः पौररलक्षितो राजा राजधानीं समागत्य मिलितः। सुखेन महता राज्यं चकार। तदनुदिवसे महीधरोऽव्याहतगतिर्लोकपाल इवासीत्।

इति सान्धिश्रीजम्भालदत्तविरचितकथापाठे पञ्चविंशतितमो वेतालकथाप्रबन्धः।

Vetālapañcaviṃs'ati

Notes

Page 1. The title वेतालपञ्चविंशतिः should be thus explained: वेतालेन प्रोक्ता कथानां पञ्चविंशतिः twentyfive tales narrated by a goblin. A similar title is शुकसप्ततिः.

In conformity with the practice of Sanskrit authors, Jambhaladatta begins by offering a *maṅgala* at the beginning of his work. He invokes blessings of S'iva and Kṛṣṇa or Viṣṇu in the first two stanzas respectively and offers salutations to Hari or Viṣṇu in the third. In the first he states that the tāḍnava dance of S'iva may be for the good fortune of the readers, instead of directly saying that S'iva should be for their good fortune. Similarly in the second stanza, it is said, 'May the breaths (असवः) of Kṛṣṇa grant you good fortune.' This round-about way of describing a thing (वक्रोक्ति) was much favoured by Sanskrit poets.

Stz. 1. The principal clause is महेश्वरस्य ताण्डवं भवतां श्रेयसे भवतु. The remaining words in the stanza, दोर्दण्ड...भ्राम्यत्, तदुच्चै...जगत्, भ्रमत्पद...रगम्, भृङ्गपिङ्ग...च्चन्द्रं, and चारु qualify ताण्डवं. दोर्दण्डद्वयस्य लीलया, by the sport i. e. graceful movement of the staff-like pair of arms (of Mahes'vara i. e. S'iva.) अचलगिरि-भ्राम्यत्, अचले गिरौ भ्राम्यति इति, that which sways over the immovable mountain (Kailāsa). तदुच्चैरवध्वानोद्भीतजगत्, तस्मिन् (ताण्डवे) उच्चैः रवस्य ध्वानेन उद्भीतं जगत् यस्मिन् तत्, in such a manner that the world was terrified by the loud noise of the roar made in the course of it (i. e. tāṇḍava). भ्रमत्पद etc. भ्रमतोः पदयोः भरेण आलोलत् फणाग्रं यस्य सः भ्रमत्पदभरालोलत्फणाग्रः उरगः यस्मिन् तत्, in which the snake (उरग viz. शेष) had the tops of his hoods swaying on account of the weight of his (S'ivas) moving feet. According to Hindu Mythology the king of snakes S'eṣa supports the earth on his one thousand hoods. भृङ्गपिङ्ग etc. भृङ्गः इव पिङ्गाः जटाः एव अटवी तस्याः परिसरे, उत्तुङ्गानां ऊर्मीणां माला इव चलः चन्द्रः यस्मिन् तत् (ताण्डवं) in which the moon was moving like a garland of big waves in the vicinity of the forest of his matted hair tawny or brown like the bee. The reference is to the cresent moon on the forehead of S'iva. चारु, beautiful.

Stz. 2. The principal clause is कंसद्विषः अवयवः ते उच्चैः श्रियं दिशन्तु. त्रैलोक्य+उदर+दीपिकाः (qualifies अवयवः), the lamps (illuminating) the interior (उदर) of the three worlds. सित, white or bright. रुच्, also रुचा, रोचिस्, रुचिः, brightness, lustre. स्तोकोन्मील etc., स्तोकं उन्मीलं ययोः ते स्तोकोन्मीले विलोचने तयोः द्वयं तस्मिन् या सुधा तस्याः अपूर्वाः ईश्वराः, incomparable lords (i. e. givers) of nectar which is in the pair of eyes slightly opened. त्रिजगतां should be construed with संसारभयहारिणः. भक्तानां अभयप्रदाने सुमुखाः disposed or favourably inclined to grant protection to his devotees.

Stz. 3. मञ्जुश्री, possessing charming splendour ; also, possessing Lakṣmī as his wife. विद्धि, know.

Stz. 4. सान्धि is acc. to Dr. Emeneau, an abbreviated form of सान्धिविग्रहिक, foreign minister, one in charge of making war (विग्रह) or peace (सन्धि). गुरोः is to be construed with °कुहरात्. श्रीवरदेव, illustrious (श्री) Varadeva, or S'rīvaradeva itself may be the proper name of Jambhaladatta's teacher.

Stz. 5. अद्भुतवर्णितां, अद्भुतानि वर्णितानि (वर्णनानि) यस्यां ताम्, which contains wonderful narratives.

Page 2. गण्डस्थलं, प्रशस्तः गण्डः, excellent cheeks.स्थलं or पाली is added to गण्ड in the sense of प्राशस्त्य, excellence; similarly पाश or हस्त is added to केश. कुण्डल ear-ring. इन्द्रनील etc; here in this compound, five out of the nine precious jewels (नवरत्नानि) are mentioned. The nine jems are : मुक्ता-माणिक्य-वैडूर्य-गोमेदा वज्र-विद्रुमौ । पद्मरागो मरकतं नीलश्चेति यथाक्रमात् ॥ नील = इन्द्रनील. यक्षाधिपति =कुबेर, the lord of wealth and the king of the semi-divine yakṣas, with his capital at Alakā. भूमिधरकटक, the slope, side or ridge of a mountain. कटक also means a table-land. सङ्गीतविद्याधरी, सङ्गीतप्रिया विद्याधरी. पुरंदर, literally, destroyer of the cities of his enemies, Indra.

मरीचिमालिन्, having a garland of rays, the sun. पानीय + उपढौकयितृ + पुरुष, the man who offered water (to the King). उपढौक् caus., to offer, to present. कापालिकः, a follower of a certain S'aiva sect, who carries a human skull (कपाल) for receiving alms and eats and drinks from the same. प्रादीदपत् Aorist 3 s. of दा to give. अवस्थापय् caus. of अव + स्था, deposit in the custody

of, hand over to. खण्डखण्डं बभूव, was broken to small pieces. पानीय + उपनायक, same as पानीयोपदौकयितृपुरुष above. श्रीफल = बिल्व-फल. मम हस्ते श्रीफलं दत्वा प्रस्थापयति, sends the fruit to you by placing it in my hand. पुरा + न्यस्त + बिल्वफलानि, the *bilva* fruits which were formerly handed over (to the servant. Cf. तस्मिन्नेव राजपुरुषे नित्यमवस्थापयति above,) and which the servant in his turn deposited in the royal treasury ; Cf भाण्डारगृहात् आनीतानि in the next line.

Page 3. बहिर्द्वार, outer-gate.

प्रमोदरभस, thrill of joy, violent pleasure. कञ्चुकः, a robe, a dress fitting close to the upper part of the body. कञ्चुकितरोमाञ्चकञ्चुकः, he was horripilated, the hair on his body stood on their ends to form a robe as it were. उत्तुल्य, gerund of उत् + तुल्, having raised up. व्याजेन, in the guise of, under the pretext of. अभीप्सित from अभि + ईप्स्, desired. विरल, few. Here विरल is used in the sense of विरलजनं स्थानं, in a place not frequented by people, in private. निभृतं, secretly. पृथ्वीं प्रदक्षिणीं कुर्वाणः = पृथ्वीप्रदक्षिणां कुर्वाणः. मृतकसिद्धिः, a magic performance with a corpse. उत्तरसाधक, one who assists at a ceremony. महासात्त्विक, very noble. प्रवीण, clever. मदीये वचसि यदि सावधानं (supply चित्तं) करोति भवान्, if you pay attention to my words. मृतकवेतालसिद्धिसाधनाय, for attaining magic power through a goblin (वेताल) possessing a dead body. भवन्तं अनुवर्तयामि (caus. 1 s. of अनु + वृत्), I (wish to) employ you.

अङ्गीकारपरायण, firmly resolved to grant (his request). भाद्र = भाद्रपद. श्मशानायतन—आयतन, place.

Page 4. भवति समभिवाञ्छयेऽहं, note the use of locative in भवति; भवते is the form expected.

राजद्वारि, note the use of locative in °द्वारि; °द्वारं is expected. द्वारि is the locative s. of द्वार्, door. कृपाण, sword. एकचरः, alone, not accompanied by any one else.

श्रवणकुतूहलेन समायातम्, supply मया. this is an impersonal construction. मृतकसिद्धिः, cf. मृतकवेतालसिद्धि above.

घर्घरातरङ्गिणी, the river Gharghara. अक्षत, not wounded, unmutilated. शवः, also शवं, a dead body, a corpse.

Page 5. विक्रमादित्योऽपि भ्रमत्येकशाखायां धृतवान्, Dr. Emeneau thus translates this : " As it moved (भ्रमति), however, Vikramāditya caught it on a single branch, " and gives the following note on it : "Take *bramati* as a loc. absolute with subject unexpressed, and supply an accusative object of *dhṛtavān* (loose syntax.)" His construction is विक्रमादित्योऽपि भ्रमति (तस्मिन्) एकशाखायां (तं शव) धृतवान् We can better take it as विक्रमादित्योऽपि भ्रमति; (तं एकशाखायां धृतवान् (च), Vikramāditya also moved about (and) caught (it) on a single branch. द्विरटिका is a word of uncertain etymology and meaning. कृपाणेन दिरटिकां कर्तयित्वा is thus translated by Dr. Emeneau : " dealt a sharp blow with a sword. " But he admits in the Introduction (p. xxi) that this tranlation of द्विरटिका is merely a guess. " Conceivably the word is based on *raṭ*, to make a noise, crash (as of an axe). In that case the words may mean, giving an echoing stroke with his sword. " आदात्, Aorist 3 s. from आ + दा, to take.

पतनपीडाव्याजेन, pretending that he was pained by the fall. सविनयकाकुवादं, in words of courtesy and murmuring (काकु). वैरत्वं, note the use of the double termination to form the abstract noun ; वैरं is the correct form. जीवलोकबहिर्भूतं, excluded from the world of living beings. कृपणं, miserable. कृपापात्रं, deserving pity. विजन, solitary. कदर्थयसि, कदर्थय् (denominative from कदर्थनं or कदर्थना) to torment, to trouble. इत्युक्त्वा...पुनरपि शवं ग्रहीतुं etc.—The king was asked to bring the corpse possessed by the Vetāla without speaking; cf. मौनेनागच्छतु भवान् above. No sooner had the king spoken with the goblin than it escaped from his hands. पुनः refers to this attempt to catch it after this escape. वारपञ्चसप्त, irregular for पञ्चसप्तवारं, five or seven times. झम्प, jump. तदुपरि झम्पं दत्वा पतितः, he fell on it with a jump, he pounced upon it.

Page 6. कथा-प्रहेलिका, a riddle based upon a story. प्रहेलिका is thus defined in the विदग्धमुखमण्डन-व्यक्तीकृत्य कमप्यर्थं स्वरूपार्थस्य गोपनात् । यत्र बाह्यान्तरावर्थौ कथ्यते सा प्रहेलिका ॥ कथमहं, please read कथामहं. कथायां सन्देहोस्तीति...महापातकी भवति, this is said by the Vetāla to compel the king to speak ; and as soon as he had spoken, breaking the rule of carrying the corpse in silence, the Vetāla could escape and go back to the tree.

Story 1.

त्रिदिवं, heaven, त्रिदिवतरङ्गिणी, the Ganges. Cf. the epithets स्वर्णदी, सुरदीर्घिका of the Ganges. I do not know on what authority Dr. Emeneau takes त्रिदिवः = the Ganges. त्रिदिवतरङ्गिणी वाराणसी = त्रिदिवतरङ्गिणीतीरे वाराणसी. घोटक, horse. शेखर, a garland of flowers worn on the head. दन्ताहतं विधाय, having struck it on her teeth.

Page 7. निजशेखरा...यदर्पितं, construe: निजशेखरात् एकं उत्पलं आकृष्य तया कर्णे यत् अर्पितं. चेत् usually means 'if'; here it is used in the sense of यत् since.

आवासस्थानमकरोत्, आवासे + स्थानं = स्थितिं अकरोत्, resided (in that place i. e. in the house of the old maid.) पद्मावत्या धात्रीस्वसा, sister of the nurse of Padmāvatī. मम भक्तवस्त्रं न सिध्यति, I do not get anything to eat or wear. कपर्दकं, cowrie, here used in the sense of 'money' in general. द्रव्यं, a thing or substance i. e. food and drink. द्रव्य in the last line on p. 7 and 8 refers to ताम्बूल–पुष्प i. e. betal and flowers.

Page 8. कार्यसिद्धिः आस्ते, you are sure to succeed in your work viz. of winning over पद्मावती. शुक्लपक्षं अपेक्षय, wait during the bright half of the month. वचनामृतेन आप्यायिता, pleased or satisfied with the nectar of his words. तोषेण, with satisfaction i. e. being satisfied himself about Padmāvatī's love for Vajramukuṭa. ऋतुकालता, being in the period of monthly impurity.

दौवारिक, door-keeper. सखीरादिदेश, ordered her friends. This is properly to be construed with एषा वृद्धा...निःसार्यतां भवतीभिरिति. दौवारिकं च पुरद्वारमवरोद्धुं, supply आदिदेश. शतैकेन = एकशतेन, one hundred (blows). प्राचीरं, wall, enclosure. वाटिका, garden. वाटिकायां इयं, construe इयं with निःसार्यताम्, अभिव्यक्तीभूत, which has become manifest, indicated.

Page 9. जीवयिष्यामि, caus. fut. 1 s. from जीव्, जीविष्यामि is the correct form expected here. भवत्सु स्त्रीवधहेतुः = तस्या वधः भवत्सु स्त्रीवधपातकस्य हेतुः, you will incur the sin of having murdered a women by killing her. डाकिनी, a female spirit who eats human flesh. लोहशलाका, a rod of iron (with a sharp point). धुस्तूर, also

धुस्तुर, धत्तूर, thorn-apple ; धोतरा in Marathi. Its juice has toxic effect, and renders a person unconscious.

Page 10. द्वाःस्थः (द्वाः = द्वुर् = द्वार् a door), door-keeper. प्रतिसन्धानं कुरु, confirm ; find out what I say is true or not, from प्रति + सं + धा, to comprehend. समुचितं फलं, proper reward i. e. punishment; cf. चौरफलं below. चौरोऽसि कृत्वा, चौरोऽसि इति कृत्वा, saying, "you are a thief." राजाज्ञया समानीय etc., in view of the following देव, राज्ञा is required as the agent of कृतः, which is grammatically not quite sound; समानीतः would have been better.

Page. 11. मस्तके सन्धानं वहति, this is obscure in meaning. Dr. Emeneau thus translates it : "was carrying liquor in his (i. e. the child devoured by her) skull. प्रतीत्य, absolutive of प्रति + इ, believing in my words. निर्वास्यतां, should be banished.

Story 2

कालिंदी, the river Yamunā.

Page. 12 भ्राम्य, please read भ्राम्यन्. गच्छ जटाधरः, please read गच्छञ्जटाधरः. द्वयोः स्थानात् भस्मास्थीनि गृहीत्वा, having taken ashes and bones from the other two. मूर्तिमयी, possessed of a bodily from. The brahmin wearing the matted hair arranged the bones and ashes in the form of the body of a human being and then with the incantation from the stolen book infused life into it, thus reviving Mandāravatī. सौहृद्यत्वात् is irregular for सौहार्दात्.

Page 13. अपेक्षकत्वात्, because he waited for her.

Story 3

कुणपः, also कुणपं, dead body, corpse. पाटलीपुत्रनाम, पाटलीपुत्रं नाम would have been better. विदग्धाभिधानः, named Vidagdha. विदग्धसुत, son of a clever one.

Page 14. आयासेन, through fatigue. दम्पती, husband and wife.

Page 15. परमायुर्वशात्-परं आयुर्वशात्, however (परं) through the power of life (आयु m.) as she was destined to live longer. अध्वनीनाः, travellers. पितरौ धर्मशीलाः, चन्द्रनपुरं प्राप्य-note the discrepeney of number between the plural of पितरौ धर्मशीलाः and the

singular of प्राक्त. प्राक्यतम् is the correct form expected. एतेन i. e. एतेन अध्वनीनसार्थेन, by the multitude of travellers. एतेन cannot be a mistake in the manuscripts for एकेन, for ये रत्नावतीं आनीतवन्तः shows that many travellers had brought रत्नावती to her father's house. ध्यात्वा भृशं, pining repeatedly or greatly (for her husband).

अपरधनापहरणशीलः, bent on stealing more (अपर) money. पितुः स्थाने, to my father.

Page 16. तां विवाहयित्वा, having married her. सिद्धिं दत्वा, after having accomplished his object. बहुमत्यां अभिहिते, irregular for बहुमतीं अभिहिते.

Page 17. द्वारिक, door-keeper. महाकाण्डः, big stick or cane. विनासा, without a nose. परिहास, joke. अकार्यकारिणी, evil-doer. नगरमण्डल, 'magistrate in charge of the city.'—Emeneau. I do not know on what authority he takes मण्डलः in the sense of magistrate, मण्डल seems to be elliptical for मण्डलाधिकृत.

Page 18. लघुचित्ताः, fickle, unsteady, mean-minded.

Stz. 5. कृत्वा = कारयित्वा. राज्ञा उत्तमं संशयं परिच्छिन्नं कृत्वा, having caused the king to solve completely a serious problem. इति राज्ञा... उत्तमम् is thus translated by Dr. Emeneau—"So he construed a weighty problem, which the king had solved."

Story 4.

परासु (परा + असु = प्राण) dead body, corpse. धर्मपरायण, very virtuous, wholly given to virtue. वर्तनार्थी, seeking livelihood, seeking occupation. दौवारिक, door-keeper, राजानि विज्ञपय, should have been राजानं विज्ञापय.

Page 19. प्र हारो, please read प्रतीहारो. प्रतीहार, door-keeper. किं जीवनं कर्तव्यं, what salary is to be paid to you? सुवर्ण[illegible]यं, 1500 gold pieces. ददातु देव, there are about 12 to 15 similar constructions in the text. ददातु देवः is the correct construction. Or supply भवान् after ददातु etc. Other instances are वदतु देव, अवलोकयतु देव, आकर्णयतु देव, तिष्ठतु देव, and आज्ञापयतु देव. एतेन कारणे न स्यात्, from this (i. e. his demanding such high salary) he may not be a

coward. The minister means to say that the very fact that Vīravara demanded a big salary and was prepared to go away rather than accept anything less shows that he must be a man of daring courage (कातरो न). The king might pay him what he demands for a few days and test him to see whether he deserved it or not. भाजनता, fitness, worthiness. आत्मानं वर्धयति, maintained himself. दौवारिकस्तिष्ठति is a question : "Is the door-keeper there ?" लक्ष्मीः, royal fortue personified, goddess of Prosperity of the kingdom. द्वात्रिंशल्लक्षणोपेत, endowed with thirty-two auspicious marks कात्यायनी a name of Pārvatī.

Page 20. निस्तारः, mokṣa, final emancipation or liberation.

Story 5

Page 21. अहं भोजनचञ्चुः, I am clever (चञ्चु) at eating, I am fastidious about food. छागगन्धा, smelling like a goat. कदर्थयति, is annoying, troubling.

Page 22. तन्नीयमानं अन्नं, the food that was being taken to him. व्यक्तवाचं अघ कृत्वा, making it a sin on his (king's) part that he had spoken out.—Emeneau.

Story 6

दास्यथ, Future 2 plu. The plural is for the sake of honour.

Page 23. पात्रामात्यैः, with counsellors (पात्रैः) and ministers (अमात्यैः). हरिस्वामिनः जामातृत्वं उपलभ्य, having received (a promise) from Harisvāmin (that he would be made) the son-in-law.

Page 24. श्रणु, please read शृणु. राक्षसजित्त्वात्, on account of his having conquered the demon. मौनं आहार्य having removed (the king's) silence.

Story 7

प्रीतिभूमिः, object of affection.

Page 25. नयमानः, नी though usually Parasmaipadi, is Ātmanepali also. भद्रतरमनुष्य, an excellent man. वहित्रं, a ship.

Page 26. मयि राजा यथासुखमभिलषतु, let the king desire of me as he pleases.

Story 8

Page. 27. शुद्रपटनाम्नो दुहिता–Here शुद्रपट is the name of a king. धर्मवान् = धार्मिकः, pious man.

Page 28. दैवप्रेरितखड्ग, a sword sent by fate; the sword which he accidently found in the temple.

Page 29. सम्बन्धसन्देह, doubt as to the proper relationship, viz. who was to be her husband, and who her brother? वह्निमुखः, having a fiery mouth. प्रेततरुः, the tree of the dead, the tree inhabited by goblin possessing the dead body.

Story 9

Stz. 1. नृप...कथां...कुणपं ययाचे, this is not in keeping with the text so far. The usual course is for the Vetāla to narrate a story and ask the king for a solution of the problem contained in it.

विपुलाकृति, having a well-developed figure.

Page 30. राजन्य, Kṣatriya, षड्दर्शनविद्, Knowing the six systems of Indian Philosophy, viz. सांख्य, योग, न्याय, वैशेषिक, मीमांसा and वेदान्त.

Story 10

Line 1. द्रेन, please read क्रुद्धेन. वरत्वे व्यवस्थाप्य, having fixed Kandarpa as the suitor.

Page 31. तत्स्वदेशं = तस्याः स्वदेशं = तस्याः गृहं. तद्वचनव्यभिचार, transgressing their word or order.

Page 32. तन्निर्वाहितसत्यां, then, after I have fulfilled my promise (to Dharmadatta). सत्वरमेन, please read सत्वरमेव, अतिसत्यपालयतीं, who was extremely faithful to the truth of her word. पालयती is irregular for पालयन्ती.

Page 33. अपरेषां त्रयाणां विवेकः, "the nobility of the other three was conditioned and not absolute"—Dr. Emeneau.

Story 11

महादेवी, principal or chief queen. अपप्तत्, Aorist 3 S. from पत्

to fall. स्वस्त्ययन, the averting of evil by the muttering of *mantras;* the benediction of a Brāhmaṇa after presentation of offerings. जीवयिता, Past p. p. of the denominative from जीव्. तेन मतेन–मत, docrtine, belief. Here it has the same sense as विधि, remedy, means. विस्फोट, blister; फोड, in Marathi.

Page 34. अपरोऽप्यभिघात:, in the other case i. e. in the case of the other two queens, there was the stroke (of the flower or the rays of the moon.)

Story 12

निर्भरनिद्रा, deep sleep. राजस्थानं, king's palace.

Story 13

Page 35. चैत्रबलिमहोत्सव, festival of offerings in the month of Caitra. भट्टपुत्र, son of a bard or panegyrist.

Page 36. महाकाळ, name of S'iva in his character as the destroyer of the world. The *liṅga* representing him is one of the 12 Jyotirliṅgas.

Page 37. कुमारीवेषधरं धृत्वा, it would have been better had the reading been कुमारीवेषं धृत्वा.

Page 38. तवोपरि प्राणांस्त्यक्ष्यामि, I shall kill myself (and the guilt will rest) on you. मृगाङ्कवत्यासहायं, Please read मृगाङ्कवत्या सहायं. न्यायावसरं, an opportunity for a plan.

Page 39. चौरिकया अस्यां विवाह: कृत: should have been चौरिकया (by thievish means) अनया विवाह: कृत: तेन किं स्यात्, what is the use of that (i. e. such stolen marriage) ?

Story 14.

Page 40. द्रष्टुं प्रस्थापितवान्, please read द्रष्टुं० ज्ञापयमास, please read ज्ञापयामास, informed (him that she lacked the auspicious marks, निर्लक्षणा). धावक, Dr. Emeneau explains this as 'an attendent' and derives it from धाव्, to run. The usual meaning of धावक is 'a washerman'.

Story 15

Page 41. शास्तिक, "the keeper of the gambling house. The meaning of *S'āstika* can only be guessed...The context demands something like "keeper of a gaming-house."—Dr. Emeneau. Apte in the Dictionary : " शास्ति, punishment, especially punishment inflicted by order of the king ; ruling or governing. " If the first meaning is adopted, शास्तिक would mean a police-officer. If the second, one who ruled over or controlled (the gaming house, द्यूतगृह).

Page 42. निद्राकालेन, while he was asleep. प्रबन्ध, uninterruptedness, then it means uninturrupted effort, persistence. प्रबन्धातिशयेन, because Harisvāmī was persistent. अग्निजलाभ्यां समभागे भूते, when the fire and water have shared equally in you. तथा रूढानां, who were famed in this way (i. e. as possessors of magic) —Dr. Emeneau. जलादुत्थाय अग्निप्रवेशाक्षमोऽभवत्, the मन्त्रसिद्धि probably enabled Harisvāmī to enter fire or water and come out of it unharmed. But as he gave half of his life to his wife half the potenry of the charm, it appears, disappeared with it. He could now enter water and come out of it ; but in the case of fire his मन्त्रसिद्धि did not work.

Story 16

Page 43. अभावतः i. e. धनस्य अभावतः उत्तमर्ण, creditor तदानीं बद्धा, was then restrained from going out of the house without paying off his debt. तत्रापत्रु भवति, plese read भवती; or explain the construction like वदतु देव. बीजक्रयणमाचर्य, having purchased the seed i. e. having appointed another person to procreate children from her by *niyoga*, so that the child born of the union would be *Kṣetraja* child of the thief and be qualified to perform *S'rāddha* for him, क्षेत्रजपुत्र, one of the 12 kinds of sons allowed by the old Hindu Law, the offspring of a wife by a kinsman duly appointed to raise up issue to the husband.

Page 44. प्रसारकावीथिका, please read प्रसारकवीथिका, street of the traders shops. गया, name of a city in Bihar. A *S'rāddha* performed here leads the ancestors to salvation.

Story 17

Page 45. वरवर्णिनी, an excellent or fair-complexioned woman.

Page 46. सप्तदिवसोपरि, after seven days. कुमारैकेन = एकेन कुमारेण. अट्टाट्टहास, very loud laughter.

Story 18

Page 47. शाखां शाखां भ्रामं, having moved from branch to branch. भ्रामं is णमुलन्त, = भ्रान्त्वा, प्रबन्धेन, on account of (Vetāla's) firm grip. उद्यतो...तस्मिन्, there is a gap in the text here in the manuscripts consulted by Dr. Emeneau.

Story 19

Page 48. प्रत्यवात्सीत्, Aorist 3 s. from प्रति + वस् to dwell. संभावयामास—संभावय्, (caus. of सं+भू) to honour, to respect. वधिन्, slayer.

Story 20

पञ्चत्वं गम्, to die. सत्कारार्थं, for performing the last rites, for cremation of the dead body. Even now in Bengal, सत्कार is the word used for cremation.

Page 50. तं शरीरं द्विजकुमारं...आलोक्य, knowing that the body belonged to a Brahmin boy.

Story 21

Page 49. सार्थवाहः, a leader of a caravan, a merchant. गान्धर्वशास्त्र, music and dancing.

Page 50. कियति काले i. e. कियति काले गते सति, after some time. एकात्मकाः, एकः आत्मा येषां ते, of one mind, though there was mutual agreement between them. सामान्येन स्थितं, remained in common, was not divided, मया यत्र रत्नत्रयपरिच्छेदः क्रियते तत्र भवद्भिर्न स्थातव्यं, you are not at all likely to abide by the dicision (परिच्छेद) that I make about the three jewels. एतावन्तो वा प्राणाः कस्य सन्ति, who has the strength (to transgress your order) ? अनुभवति=भवति. ज्येष्ठानुक्रमेण, according to the order of seniority, i. e. the eldest should go first.

Page 51. पुरन्दरकल्पः resembling Indra (पुरंदर). महारम्भ a great activity, (began to give) a great performance (of music etc.). प्राप्तप्रश्रयः, being received courteously, being respected. अपरिभवता who is not disrespecting, who will honour you. निजगुप्त-प्रकटनं कृतं = निजगुप्तगीतादिकलायाः प्रकटनं कृतं, disclosed the secrets of his art of music etc., he played before her the choicest songs, dances etc.

Page 52. अकृतकार्याः, have not succeeded in their undertaking. निराश्वासाः, have not got any consolation. आरम्भप्रयोजनाभावः, there is no purpose to be served by the undertaking (of winning her over for the second night). शम्बलं, provisions for a journey. एकसेवकः, with (only) one servant.

Page 53. गूढेण श्रोष्यसि, you will hear it secretly. लुक्कायितः, (from the Prakrit *lukk*, to be hidden), he remained concealed. सत्यं कुरु, make a promise.

Page 54. गजबन्धः, an elephant catcher.

Page 55. वरेण्या, most excellent, pre-eminent. प्रतिवेश्यागृहं बभ्राम, went to the house of every courtesan.

Page 57. मायाप्रबन्धः, his cunning story.

Story 22

मदनचतुर्दशी, the fourteenth day in the bright half of Caitra, on which a festival in honour of Cupid is celebrated.

Page 58. कुट्टिनी, a go-between. अरुन्धती, name of the wife of Vasiṣṭha. She is regarded as the highest pattern of wifely devotion and is invited by the bridegroom at the marriage ceremony. गोचरीकुरु, place within the range of senses i. e. try to know it (from the omniscient woman). सामग्री, goods, provision.

Page 59. यां आज्ञां भवती ददाति, the order which your ladyship would give. निभृतमण्डप, a bower in a hidden or secret place. पदातिक, foot-soldier. यातायातं, going and coming back, visit.

Page 60. अनङ्गसेना त्वया पत्नीं भणित्वा कथं धृता, why have you caught hold of Anaṅgasenā saying that she is your wife ?

यज्ञोपवीतमास्ते, you are wearing a sacred thread. (That is why I am helpless) what can I do ? (किं करोमि). For by killing you I shall incur the great sin of killing a Brāhmaṇa. श्वेतकेतुरहं तेन वक्ष्यामि, I say this (i. e. किं करोमि । यज्ञोपवीतमास्ते) because I am S'vetaketu i. e. because I am a just king I am sparing your life ; any other king would have killed you for this offence in spite of your being a Brahmin. मया आलोक्य धृता इयं i. e. मया मत्पत्नीसदृशी इयं आलोक्य मत्पत्नी इति कृत्वा धृता इयं, I seized her thinking that she was my wife since she resembles my wife.

Page 61. परिमार्ज्य, having rubbed her. हरिताल, yellow orpiment. मूलदेवोपायेन, according to the plan suggested by Mūladeva. पद्मावत्यां नगर्यां, पद्मावतीं नगरीं would be more correct.

Story 23

Page 62. कुम्भीर, a shark or a crocodile. जलौका a leech. कृकलास, a lizard. ब्रह्मराक्षसः, a ghost of a Brāhmaṇa who during his life-time carried away the wives of others and the property of Brāhmaṇas. वारमेकं = एकवारं, वारैकस्य प्रयोजनानि सन्तु, Dr. Emeneau thus translates this—" There may be occasions where once is enough, " and remarks that the sense of the sentence is somewhat doubtful. Perhaps the king means that there may be the need of hundred such occasions when the Brahmarākṣasa would have to say 'I forgive you for once,' for in the next sentence the king says,' 'I shall insult your father a hundred times."

Page 63. तालजङ्घ this is the name of the Brahmarākṣasa. पुष्पघ्राणस्य व्याजेन विद्यते, remained there under the pretext of being drawn by the fragrance of flowers. खर्जूरजङ्घ is the name of तालजङ्घ's father. खादितं इमं नीत्वा, having brought him eaten i. e. having eaten him.

Page 64. बलं न कर्तव्यं, you must do no violence. तव अरिमौलिमणिनाम अन्यपदार्थसमासेन युक्तं, the meaning of this sentence is not quite clear. Dr. Emeneau translates it : " Your name Arimaulimaṇi is fitting because of the combination of the other meanings of the words, " and has the following note on it: " Here the

name has its derogatory meaning, probably jewel, or greatest, of enemies ; or perhaps, ' the crest jem of his enemies.' ".

Story 24

Page 65. तस्याष्टौ, please read तस्या अष्टौ. The story of prince Jīmūtavāhana's saving the life of the nāgas is dramatised by S'rīharṣa in his *Nāgānandam*.

Page 66. उपढौकितवान्, offered. भवान् कथं आत्मानं खादयति, why does your honour allow yourself to be eaten (by me) ? प्रतिज्ञात: = प्रतिज्ञाया:, because I have so vowed it.

Story 25

Page 67. कदर्थ्य, having slighted, or troubled.

Page 68. विपरीतसम्बन्धपरिच्छेद आसक्त, intent upon the solving of the inverted (विपरीत) relationship. अशक्त which appears to be reading (actual reading is असक्त) of two of the Manuscipts consulted by Dr. Emeneau is better than आसक्त:. भिक्षाभोजनान्नं कल्प्यते, food was provided for him as alms. वर्षाप्रभाते = वर्षा + अप्रभाते, just before the beginning of the rainy-season. सत्यमिदं कारयांचक्रे, made me make this promise to him.

Page 69. पुत्रप्रतिम: like a son. ब्रह्मणोद्देशे, please read भ्रमणोद्देशे, the region of his wanderings. दुर्विपाकेन शापेन, by the curse having evil consequences. अवहेला, disrespect. तूष्णीं चकार, remained silent. विधानं, arangement. शङ्का, fear. घोटकैकं = एकं घोटकं. चुरी, theft, कर्तयित्वा, having cut to pieces, प्रोथयिष्यामि (प्रोथ् 1 st conj; to destroy or kill,) I shall cause you to be killed.

Page 70. समाधि, concentration. प्राणान् वाहयित्वा, having kept my life going. गलिते हृदि, when my heart ceased to beat. तस्य फलं भूतं, has received a suitable reward i. e. has been properly punished. मानुषविग्रह: having the form of a human being. उपढौकनाय, for offering to him.

Page 71. भयोत्फुल्ललोचन:, with eyes wide open through fear. यथावाचा, according to my words. तदा कर्तव्यम् i. e. तदा एवं कर्तव्यं. स्नातक, a Brāhmaṇa who has taken the ceremonial bath on

the completion of his Vedic studies and has entered the life of a householder. शिक्षापय (caus. 2 nd S. of शिक्ष् to learn,) teach me. शिक्षय is the correct causal 2 nd S. form.

Page 72. कायप्रपात, letting the body fall (on the ground). समायातोसि रात्रिप्रहरत्रयं, you have come in three watches of the night; रात्रिप्रहरत्रयेण or रात्रिप्रहरत्रयादनन्तरं would have been better. कृतपूजा-मण्डले, पूजायै मण्डलं पूजामण्डलं, कृतं पूजामण्डलं, कृतपूजामण्डलं तस्मिन् in the circle for worship which was prepared. षोडशोपचार, the sixteen ways of doing homage to a deity, viz. आसनं स्वागतं पाद्यम-र्घ्यमाचमनीयकम् । मधुपर्काचमस्नानं वसनाभरणानि च ॥ गंधपुष्पे धूपदीपौ नैवेद्यं वन्दनं तथा । पादपीठं, foot-stool. तर्हि, then. उच्चैजगाद, please read उच्चैर्जगाद.

Page 73. प्रत्यादेश = आदेश, order, command, लोकपालः, a guardian of a quarter of the world. They are eight viz, इन्द्रो वह्निः पितृपतिर्नैऋतो वरुणो मरुत् । कुबेर ईशः पतयः पूर्वदीनां दिशां क्रमात् ॥

जम्भलदत्तकृत-वेतालपञ्चविंशतिस्थ-श्लोकानां सूची ।

Glossary of Select Words

[The Roman figure after the word refers to the page of the text. s. n. means 'see the note on the word.']

अट्टाट्टहास, m. or n., 46, 72, a loud or boisterous laughter.
अतिसत्यपालयती, 32, extremely faithful.
अनु + भू, 50, to take place (?)
अपरिभवत्, 51, not insulted.
अपेक्षकत्व, 13, waiting, expectation.
अभावतः, 43, = धनाभावतः.
अरण्यानी, 45, a great forest.
अव+ग्रह्, 51, to accept.
आकाशवाणी, 20, a voice from heaven.
आज्ञां चर्, 59, to order.
आयु, m., 15, life.
आयुवशात्, 15, s. n.
उत्तरसाधक, 3, s. n.
उपढौकन n., 70, an approach.
उपढौकयितृ, 2, one who brings near or offers.
उपनायक, 2, = उपढौकयितृ.
ऋतुकालता, 8, being in the period of monthly impurity.
कपर्दक, 7, s. n.
कर्मप्रवेश, 58, undertaking an affair.
कापालिक, 2, s. n.
कायप्रपात, 72, falling of the body.
काल्य, 22, cleverness, astuteness.
किचिकिचिशब्द, an onomatopoetic word meaning the noise किचि किचि.
कुट्ट, 33, to pound (grain), cf. Marathi कुटणें.
कुट्टिनी, 58, a go-between, a bawd.
कुणप, 13
कुम्भीर, 63, a crocodile.
कृकलास, 62, a lizard.
क्षेत्रजपुत्र, 43, s. n.
गजबन्ध, 54, an elephant catcher.
गजबन्धकारिन्, 56, = गजबन्ध.
गुप्तप्रकटन, 51, s. n.
गुप्तेन, 44, secretly.
गोचरीकृ, 58, s. n. Dr. Emeneau, however, explains it by " make...known " (to the bawd).
घर्घरा, 4, name of a river.
घोटक, 6, a horse.
घोटकदोलिका, 59, a horse-drawn litter or palanquin.
°चञ्चु, 21, clever, fastidious.
चिन्तित 38, anxious, troubled.
चुरी, 69, theft.
चैत्रबलिमहोत्सव 35, s. n.
चौरिका, 39, in a thievish manner.
छागगन्धा, 21, smelling like a goat.

जलौका, 62, a leech.

जातितैली, 68, an oilman by caste.

जातिस्मर, 54, one who remembers former births.

झम्प, m., 5, jump.

डाकिनी, 9, s. n.

तालवेताल, 72, "The goblins Tāla and Vetāla, who are the Vetāla of these stories, and the spirit of the Yogin who prompts the king to bring him the Vetāla and plans to sacrifice him." Dr. Emeneau. "Sk., *Vetāla*, which, strictly, means a demon that takes possession of a corpse... 'Tāl' is merely the last half of the word, out of which the popular imagination has fabricated the name of an additional demon..." W. McCulloch, quoted by Dr. Emeneau.

तालवेतालसिद्धि, 72, "the magic of Tāla and Vetāla" Dr. Emeneau.

तालवेतालर्द्धिसिद्धी, 73, "the supernatural and magic power of Tāla aud Vetāl." Dr. Emeneau,

तूष्णीं कृ, 69, to remain silent.

तैलिक, 70, an oilman

तैलिन्, 68, = तैलिक.

दण्डपाशिक, 70, (1) a policeman (2) a hangman.

दण्डप्रणामं कृ, 71, to prostrate oneself at full length.

दिवसकतिपय, 19, = कतिपयदिवस, a few days.

दीर्घायुष्ट्व, 20, longivity

दुर्गत (शय्या), 21, a miserable (bed).

दुःसाधु, m., 10, s. n.

देवसौन्दर्य, 50, divine beauty.

देशान्तरिन्, 70, a stranger.

दोला, 60, a litter or a palanquin.

द्वात्रिंशल्लक्षणोपेत, 19, s. n.

द्वारिक, 17, a door-keeper.

द्विरटिका, 5, s. n.

धावक, m., 40, (from धाव्, to run), a runner, an attendent.

धुस्तूर, 9, s. n.

धूर्त, 36, a rogue.

नगरमण्डल, 17, s. n. If नगरमण्डल = नगरमण्डलाधिकृत, as suggested in the notes, it would mean, head police-officer of a city (नगरं एव मण्डलं तस्मिन् अधिकृतः)

नारीचञ्चु, 21, fastidious about women.

नावलोक्य, 34, = अनवलोक्य.

नासाद्य, 34, 41, = अनासाद्य.

निराश्वास, 52, without consolation,

निर्बन्ध, 58, a persistant request.

निर्बन्धं आचर्, to give urgent instructions-Dr. Emeneau.

निस्तार, 20, (परलोके निस्तारः)

liberation; 20, (राज्यस्य निस्तारः) rescue (of the kingdom).

पतिवर्त्मगा, 40, following the path of the husband.

पराशु, 18, a corpse.

पादपीठ, 72, a foot-stool.

पानीयोपढौकयितृ, 2, s. n.

पानीयोपनायक, 2, one who offers water.

पुटाञ्जलि, 32, a respectful salutation.

पुत्रप्रतिम, 68, like a son.

पुष्पघ्राण, 63, inhailing (the fragrance of) flowers.

प्रतिसन्धान, 10, s. n.

प्रत्यादेश, 73, an order.

प्रबन्ध, 42, persistance. Aso s. n.; 57, a story.

°प्रभात, 68, beginning.

प्रश्रय, 51, respect.

प्रसारक, 44, a trader's shop.

प्रहेलिका, 6, s. n.

प्राचीर, m. or n., 8, a wall, an enclosure.

प्राण, 50, strength.

प्राणान् वह् (caus.) to keep life going, to remain alive.

प्रेततरु, 29, the tree of the dead, here the शिंशपा tree.

प्रोथय्, 70, (i) (caus. of प्रुथ् 1. Parasm.), to employ force, to kill. (2) s. n.

बीजक्रयण, 43, s. n.

भट, 60, a servant.

भट्ट, 35, a bard.

भाजनता, 19, merit.

भूत, 70,(=अनुभूत)experienced.

भोजनचङ्ग, 21, fastidious about food.

मञ्जुश्री, (?) 1, name of a Bodhisattva.

मठ, 68, the cottage of an ascetic.

मदनचतुर्दशी, 57, s. n.

मध्यदेश, 14, the country lying between the Himālaya and the Vindhya mountains.

महाकाण्ड, 17, a big stick or a cane.

महाकाल, 36, s. n.

महाभट, 11, very mighty.

महाशय, 66, a noble person.

मूलदेव, 36, name of a rogue.

मृतक, 68, a corpse.

मृतकवेतालसिद्धि, 3, s. n.

मृतकसिद्धि, 3, s. n.

मेलक, 63, a gathering, an assembly of men.

यातायात, 59, 60, going and coming.

यानपात्र, 25, a ship.

योग्यः हसति, 46, laughs fittingly.

रन्धन, 12, cooking.

लक्ष्मी, the prosperity of a king, personified.

लघुचित्त, 18, fickle, unsteady.

लुक्कायित, 53, (from Prakrit लुक्क to be hidden) remained hidden.

लोकधर्म, 40, law of the world.
लोकपाल, 73, s. n.
वचनव्यभिचार, 31, transgression of orders.
वधिन्, 48, 68, a slayer.
वरवर्णिनी, 45, a beautiful woman.
वरेण्य, 55, lovely.
वर्तन, 18, livelihood.
वर्षाप्रभात, 68, the beginning of the rainy-season.
वहित्र, 25, a ship.
वह्निमुख, 29, with a fiery mouth, here it refers to the Vetāla.
वारपञ्चशत, 5, s. n.
वारैक, 62, (= एकवार), once.
विदग्ध, 13, name of a parrot.
विपरीतमरण, 69, a frightful death.
विपुलाकृति, 29, of noble appearance.
विवेक, 33, distinction; also s. n.
विशिरस्क, 28, beheaded.
विश्वसृज् 18, the Creator.
वेश, 55, disguise.
वेशधर; 55, in disguise.
वैद्यप्रयोग, 33, employing a physician.
शतैक, 8, 60, (= एकशत), s. n.
शम्बल, 52, provisions for a journey.
शय्याचङ्ग, 21, fastidious about beds.
शास्तिक, 41, a keeper of a gambling house.
शिंशपा, 4, name of a tree.
षोडशोपचार, 72, s n.
सत्कार, 48, last rites, funeral ceremonies.
सत्यं कृ, 53, to make a promise.
सत्यवचन, 32, a solemn promise.
सन्धान, 11, a kind of liquor ; also s. n.
सान्धि, 1, 73, a foreign minister ; also s. n.
सान्धिविग्रहिक, 6,54,56, a foreign minister.
सामग्री, 50, goods.
सिंहलद्वीप, 25. Ceylon.
सिद्धि, 58, magic power, acc. to Dr. Emeaneau. But there is nothing to show that the कुट्टिनी obtained magic power as a matter of fact. So better take सिद्धि = प्रसिद्धि, renown, publicity.
सिद्धिमन्त्र, 12, magic incantation.
सौधर्मिका, 13, name of a hen-*mainā*.
सौहृद्य, 43, friendship.
सौहृद्यत्व, 12, friendship.
स्नातकब्राह्मण, 72, a brahmin who has completed his studies.
स्वर्णवणिक्, 10, a goldsmith.
स्वल्पनवम, 38, ninth (chapter) that is short.
स्वस्त्ययन, 33, benediction.
हृदये गलिते, 70, when the heart ceased to beat.

ERRATA

Page	Line	Incorrect	Correct
4	21	कतव्यँ	कर्तव्यं
11	last	°मभ्यथयन्ति	°मभ्यर्थयन्ति
12	8	ञटावल्कलधारी	जटावल्कलधारी
15	14	°सायार्थ	°सायार्थं
16	1	पुनद्यूत°	पुनर्द्यूत°
18	18	समेतो–	समेतो
19	1	प्र हारो	प्रवीहारो
30	14	द्धेन	क्रुद्धेन
34	18	°पत्न्या गृह°	°पत्न्या भोजनाय गृह°
38	10	°वत्यासहायं	°वत्या सहायं
40	7	दृप्टुं	द्रष्टुं
44	4	प्रसारकावीथिकां	प्रसारकवीथिकां
44	last	इि	इति
48	3	द्ररिद्रानव°	दरिद्रानव°
56	11	परस्परया	परम्परया
56	21	तच्छ्रुःवा	तच्छ्रुत्वा
69	3	ब्रह्मणोद्देशे	भ्रमणोद्देशे
69	6	विपरीत मरणं	विपरीतमरणं
72	12	चाभिहित प्रयोजनं	चाभिहितप्रयोजनं